felsefe

CHAMFORT

Soğuk Kül

Albert Camus'nün Önsözüyle

GENDAŞ KÜLTÜR

Felsefe 8

Chamfort / Soğuk Kül

Soğuk Kül
Chamfort
Yeni Seri: 378
Felsefe: 8
Dizi Editörü: Hasan Öztoprak
Kapak Tasarım: Azad Aktürk

© Türkçe'deki Yayın Hakları GENDAŞ A.Ş., İstanbul 2002

Birinci Baskı: Ocak 2003
ISBN 975-308-482-x

KAPAK, İÇ BASKI VE CİLT Kaya Matbacılık o 212 (656 62 20)

Gendaş A.Ş.
Çatalçeşme Sk. No: 19 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0212) 512 33 86 - 512 94 67 (Pbx) Faks: 520 82 12
e posta: gendas@ixir.com

CHAMFORT

SOĞUK KÜL

Fransızca'dan Çeviren:
KENAN SARIALİOĞLU

GENDAŞ KÜLTÜR

İçindekiler

Önsöz, Chamfort'un Acısı, *Albert Camus*.....7
Chamfort'un Yaşamı ve Eylemi.....15

Gelişmiş Uygarlığın Ürünleri.....23

Birinci Kısım
Aforizmalar ve Düşünceler.....27

I. Bölüm, Genel Aforizmalar.....29
II. Bölüm, Genel Aforizmaların Devamı.....39
III. Bölüm, Toplum, Soylular, Zenginler ve Herkes.....51
IV. Bölüm, İnziva Arzusu ve Kişiliğin Onuru Üzerine.....59
V. Bölüm, Ahlaksal Düşünceler.....63
VI. Bölüm, Kadınlar, Aşk, Evlilik ve Çapkınlık Üzerine.....69
VII. Bölüm, Bilginler ve Yazarlar Üzerine.....79
VIII. Bölüm, Devrimden Önce ve Sonra Fransa'da Kölelik ve Özgürlük Üzerine.....89
Ek.....97

İkinci Kısım
Karekterler ve Fıkralar.....105

Karekterler ve Fıkralar.....107
Ek.....135

Kısa Felsefi Konuşmalar.....151

Açıklamalar.....171

önsöz

CHAMFORT'UN ACISI

ALBERT CAMUS

Toplumdaki yerini terk etmeden toplumu gözleyen bir adam için Chamfort gibi düşünmek her zaman güçtür. Her zaman düşmanlıklar yaratan üstünlük, ister istemez yalnız olan deha hoş karşılanmaz örneğin. Bunlar, dehanın ya da bizzat kendisinin hoşuna gitmesi için söylenen şeyler. Ama bunun gerçekle ilgili bir yanı yok. Üstünlük dostlukla oldukça iyi anlaşır, deha bazen iyi arkadaştır, yaşadığı yalnızlığın dostlukla ilgisi yoktur: Deha deha olmak istediği zaman yalnızdır.

Daha önemli ahlakçılarımız aforizma yazarlarımız değil, romancılarımızdır. Bir ahlakçı nedir gerçekten? Kısaca söylersek, insan yüreğine tutkun bir insan. Ama insan yüreği nedir? Bunun bilinmesi çok güç, ancak dünyada pek yaygın olmadığını düşünebiliriz.

Peki aforizma nedir? Basit bir anlatımla bunun bir denklem olduğunu, ilk ifadedeki imlerin ikinci ifadede ama değişik bir sıralamayla doğru olarak buluştukları bir denklem olduğunu söyleyebiliriz. Bunun içindir ki ideal bir aforizma her zaman ters çevrilebilir. Dile getirdiği tüm gerçek bizzat kendindedir, bir cebir formülünden başka birşey değildir, deneyime (olgulara) uy-

maz. Önermedeki terimler, aşk, nefret, çıkar ya da acıma, özgürlük ya da adalet de olsalar, bu terimler arasında mümkün bağdaşımların tükenmesine kadar, arzu edilen şey aforizmaten çıkarılabilir. Hatta, cebirde her zaman olduğu gibi bu bağdaşımlardan birinden olgular hakkında bir önsezi de ortaya çıkarılabilir. Ama bunların hiçbiri, bir genelleme olduklarından gerçek değildir.

Oysa Chamfort'u özgün kılan, birkaç istisna dışında aforizma yazmamasıdır. Ve, kadınlar ya da yalnızlık söz konusu olduğu zaman öfkeli bir mizacın devinimlerine boyun eğse bile bunu hiç genelleştirmedi. Düşüncelerini yargılamanın uygun olduğu şey yakından incelenirse, bu düşüncelerin ne bir karşısav ne de bir formül üretmedikleri rahatça görülecektir. "Tutkularını söndürmek isteyen filozof, ateşini söndürmek isteyen kimyacıya benzer," diyen adam, hemen hemen aynı zamanda, kusursuz bir açıklıkla: "İnsanlar, filozofun yaktığı meş'alenin kendi meş'aleleri olduğunu düşünmeden tutkulara karşı atıp tutarlar!" (Marquis de Sade) diye yazan kişiyle aynı ülküyü paylaşırlar. Ve birincisi, ikincisi gibi aforizmalarla değil bir öykünün seyrine göre biçimlenen açıklamalarla kendini ifade eder. Bunlar birtakım ışıltılardır*, şöyle bir yoklama eylemidir, ansızın parlayıveren ışıklardır, ama kural değillerdir. Her ikisi de yasa koymakla ilgisi olmayan bir konuyu, sadece betimlenecek bir konuyu gösterirler.

Chamfort'da hiçbir zaman bir aforizma sanatı söz konusu değildir. Onun sanatının en önemli yanı, konuya en uygun olan anlatım biçimlerine sahip olmasıdır. Bu biçimlerden herbiri, zihnin bir fırça darbesinden sonra kolayca düzeltebileceği bir portreyi ya da birçok durumları tasarlar* Chamfort gibi insanı bu-

*"Gömleği olmadan önce adil olmak gerekir: gömleği olmayana atlas fistan gerekmediği gibi."

lunduğu yerde, yani toplumda ya da saklandığı hakikatte, özel yaşantılarında aramaya koyulan Stendhal'i önce düşünmek gerekiyor. Ama benzerlik henüz pek uzaktır ve çelişkiye düşmeden Chamfort hakkında bir romancı olarak konuşmak mümkündür. Zira, birçok aynı düşünce, Chamfort'da düzenlenmiş bir roman biçminde, bir insanın kişiliğinde yarattığı yorumlara kendini bütünüyle veren bir ortak fıkra biçiminde oluşarak ortaya çıkar. Aforizmalardan söz ediyorum. Fakat aynı zamanda, bu kez artık kişilerin kendileriyle ilgili yargılardan esinlenmemiş olduğu Anekdot'lara (kısa öykülere) dikkat edersek, burada tam tersine kişilerin kendi özel durumlarında ortaya konduğunu ve betimlendiğini görürüz. Bu saklı tutulmuş "roman"dan daha da belirgin bir fikir elde edebiliriz. Bu kısa öyküleri, aforizmalarla birleştirerek, eşsiz kanıtlara, karakterlere ve yorumlara, mümkün olduğu kadar büyük bir "dünya komedisi"ne ulaşırız. Bu "komedi"de bir tarihi, bir kahramanı fark ettiğimizi göreceğiz.

Ve bu ruh yüceliğine tutkun kişilik, duyarlığın ve yaralarının tecrübesine sahiptir. Bir Fransız ruhunun asla dile getirmemiş olduğu en yürekli aforizmalarından birinde: "Talih, karakterimin boyun eğdirdiği engelleri aşarak bana ulaşacaktır!" diye yazan aynı adam, yine de her sayfada titreyen bir duyarlığın tüm kanıtlarını ortaya serer. Trajik karakterini oluşturan ve ona çağının üstünde saygın bir öncelik sağlayan istenç ve tutkunun bir bütünlüğünü gerçekleştirdiği kişilik de, bize burada yalın bir biçimde son boyutunu gösterir. Zira "Hoşuma giden pek az gurur gördüm, bu konuda en iyi bildiğim Cennet'teki yitik Şeytan'ın gururudur." diye yazabilmiş olan Chamfort, Byron ve Nietzsche'nin çağdaşıdır. Burada Nietzsche'nin özgür düşünce diye ad-

*Chamfort, bunun en açık sezgisine sahipti: "Alışkanlıklar sanatta ne ise, aforizmalar da hayatta odur."

landırdığı şeyin tavrını ve trajik biçimini buluruz. Ancak, kendine rağmen ve kendi mutsuzluğu uğruna, bu düşünceyle ilgili olan toplumu yargılamaktan kendini alamadığını da düşünelim. Küçümseme ve umutsuzluk macerası boyunca bu yücelikte bir ruhun, kendi horgördüğü bir dünyada koşuşturmaya yazgılı olduğu kolayca görülecektir. Ve Chamfort'un bize verilerini bıraktığı roman (inanılmaz öykü) da ortaya çıkacaktır. Bu bir reddin öyküsüdür, kendinin yadsınmasıyla sona eren her şeyin yadsınmasının bir öyküsüdür, yokluğun öfkesinde kendini tüketen mutlak'a doğru bir amansız koşudur!

Bu macera ancak, Chamfort'un gençliğini oluşturduğu güven verici atılımlarla anlamını kazanır. Aşk tanrısı kadar güzel olduğu söylenir O'nun. Bu hayat başarılarla başladı, kadınlar onu sevdiler. İlk yapıtları her ne kadar sıradan olsalar da, o yine de salonların ve sarayın gözdesi oldu. Bu çevre, gerçekte, ona pek ağır gelmedi ve onun doğal çocuk niteliği ona işkence olmadı. Eğer toplumsal başarının bir anlamı varsa, denilebilir ki, Chamfort'un hayatı, başlangıç dönemlerinde parlak bir başarıdır. Fakat, doğrusu o bu sözcüğün bir anlamı olduğundan emin değildir. Chamfort'un dramının bize öğrettiği bir yalnızlığın öyküsüdür. Zira toplumsal başarının, ancak ona inanılan bir toplumda anlamı vardır. Oysa Chamfort'un kişiliğinde önce onu her zaman bir topluma inanmaktan alıkoyan trajik bir eğilim vardır ve bu yürek kırgınlığı onu, temel ilkelerinin reddedilmiş olma tehlikesiyle yüzyüze kaldığı bir dünyaya girmekten de alıkoyacaktır. Böyle kişiler, hem kendilerini her şeyi fethedecek bir noktaya getiren büyük ve parlak erdemleri hem de az önce fethettiklerini de yadsıyacak daha acı bir erdemi öne sürerler. Şunu da ekleyelim ki, artık inanmadıkları bir topluma yerleşmiş olmak, onların yine de topluma inandıklarını gösterir. Peki, bir insan horgördüğü bir dünya karşısında ne yapabilir? Eğer kişiliği uy-

gunsa, haklı olarak bu dünyada doyurulmamış istekleri kendi üzerine yöneltecektir. Kendini örnek diye aldığı için değil, fakat yalın bir tutarlılık kaygısıyla yapar bunu. Eğer her entrikada onun derin direnme gücü gerekiyorsa, demektir ki ahlak düşüncesinde bu öykünün direnme gücü yerini alacaktır*

İşte kahramanımız, başarılarının ve kokuşmuş bir dünyadan nefretinin tam ortasına böyle düşmüştür. Onu yüreklendiren tek şey kişisel bir ahlak eylemidir. Hemen kendi çıkarlarına saldırır. Yok edilmesini istediği ödeneklerle yaşayan, Akademi'nin lütuflarını kabul eden Chamfort, Akademi'ye şiddetle saldırır ve ortadan kaldırılmasını ister! Eski rejimin adamı, ölümüyle sonuçlanacak bir oyuna girişir. Her şeyden uzaklaşır, her şeyi geri çevirir, ne kendine iyi davranır ne başkasına: Bir erdem trajedisidir söz konusu olan. Yalnız kaldığı zaman, yalnız insanın biricik çaresine de saldırır. inançsızlık hiçbir zaman böyle güçlü bir biçimde vurgulanmadı.** Bizzat kendi varlığıdır söz konusu olan. Böylesine çekici olan bir çehre önce "bozulur, sonra iğrenç" olur.

Kahramanımız bununla da kalmayacaktır, zira kendi çıkarlarından vazgeçmesi önemli değildir ve ruhsal çöküşünün yanında bedensel yıkımının sözü olmaz. Sonuçta Chamfort'un büyüklüğünü ve bize sunulan romanın güzelliğini oluşturan da budur. Zira, insanların horgörülmesi sonuç olarak çoğu kez basit bir arzunun izini taşır, bir bakıma kendinden hoşnutluğu içerir. Chamfort tam tersine, ancak kendini küçümsemeyi sürdürdüğü sürece haklıdır. "İnsan aptal bir hayvandır, diyordu o, kendimi örnek alır-

*Burada bir bağlanma ahlakı söz konusudur, bir ahlaklılık değil. Gerçekte Chamfort töre tanımazdır: "Yararlanan ve yararlanılan, kendine ve başkasına kötülük yapmadan. İşte bildiğim bütün ahlak bu!"

**İnançsızlık umuttan isteyerek vazgeçme ise, şöyle de tanımlanabilir: "Umut bizi sürekli aldatan bir şarlatan sadece, benim için mutluluk ancak umudu yitirdiğim zaman başladı."

sam!" Bundan dolayı bana öyle geliyor ki, devrimi karşısına alarak onun bütün tecrübelerini tam yaşadığı ölçüde devrimin ahlakçısı olmak, Chamfort'un umutsuz bir ermişliğe bürünen ülküsü idi. Böyle aşırı ve böyle yabanıl bir tavır onu, sessizliğe varan en son yadsımaya kadar götürmüş olmalı: "Adamın birine birbirinden farklı özel ya da kamu yolsuzlukları hakkında ne düşündüğünü sormuşlardı. Aldırış etmeden yanıtladı: Bütün gün boyunca artık konuşmadığım olayların listesini tutuyorum. En bilge kişi de listesi en uzun olandır. "Bu da onu, çok uzun zamandır, bizzat kendisinin, sanat çabasını ve başkaldırısına eşsiz bir form vermeyi denediği bu arı dilin gücünü yadsımaya yöneltmiş olmalı. Bunu başaramamış değildir, son yadsıma da buradadır. Kendi yeteneğiyle ilgilenmesi istenilen kişilerinden birine şöyle söyletir: "İnsanlara duyduğum ilginin yitmesiyle, kendi gururumu da yitirdim." Bu da usa uygundur. Sanat sessizliğin karşıtıdır, ortak kavgamızda bizi insanlara bağlayan bu suç ortaklığının işaretlerinden biridir. Bu suç ortaklığını yitiren ve bir köşeye çekilen biri için ne dilin ne de sanatın söyleyeceği artık hiçbir şey yoktur. Böyle bir yadsıma romanının hiçbir zaman yazılmamış olmasının nedeni kuşkusuz budur. Çünkü o gerçekten de bir yadsımanın romanıydı. Onu, kendisini yadsımaya dek götürmesi gereken ilkelerin kendisi bu sanatın içinde vardı. Ve kuşkusuz Chamfort roman yazmadı, belki gelenek değildi de ondan. Hele, ne insanları ne kendisini sevmediği için roman yazmaması doğal. Kişiliklerinden hiçbirini sevmeyen bir romancı iyi karşılanmaz. Ve büyük romanlarımızın tek bir izi insan için derin bir tutku olmadan kavranılmaz. Edebiyatımızın biricik örneği olan Chamfort bizi buna inandırabilir. İnsanların ona verebildiği boş ünvanı ortadan kaldırmak için davayı reddeden bu "dünya komedisi" her halükarda burada sona erer.

Chamfort'un yaşamöyküsü için bu maceranın sonunu beklemek gerekir. Bütünü ve ayrıntılarıyla bundan daha trajik ve daha tutarlı olanını bilmiyorum. Zira Chamfort gerçekten tutarlıdır; kendini tümüyle devrime adamasıyla, artık konuşmayı bırakıp iş görmesiyle, roman yerine yergileri kullanmasıyla. Fakat, onun devrimin sadece olumsuzluğundan payını aldığını görmek güç değil. O, her eylemin kökenindeki adaletsizliğe gerçekten tahammül edebilmesi için ideal bir adaleti çok özlüyordu. Düşkırıklığı az ileride onu beklemektedir. Chamfort gibi birisi için, mutlak olana gönül vermiş, insan yardımıyla bundan kurtulması olanaksız birisi için, ölmekten başka yapacak birşey yoktur. Sonuçta yaptığı da budur, bu ahlak trajedisine kesin boyutunu veren böyle ürkünç durumlarda; bu boyut bir ölüm alanında tamamlanır. Dürüstlüğün bu çılgın arzusu burada bir yıkım çılgınlığıyla özdeşleşir. Chamfort, devrimin kendisini mahkum edeceğine inandığı gün, bu kesin düşkırıklığı karşısında, tabancayı çeker, sağ gözünü çıkaran kurşun burnunu da parçalar. Ama henüz yaşıyordur! Yeniden toparlanır, bir usturayla boğazını keser, vücudunu parçalar, silahını aranır ve sonunda dizleri ve bilekleri çözülür. Kapıların dışına kadar sızan ve kendini eleveren kan gölünün ortasına yığılır. Hayal edilmesi zor bir intihar arzusu, bir kıyım çılgınlığıdır bu! Bütün bunların yorumları aforizmalerinde bulunur: "İnsanlar zorlu kararlardan korkarlar, ama güçlü ruhlar ve bükülmez karakterler için bıçak sırtında dinlenmek yaraşır!" ve Chamfort'un romanında ortaya çıkan, aşırı ve imkansız olana böyle derinden tapınmasıdır. Fakat bunu tam olarak bir ahlak arzusu olarak adlandırabiliriz. Ancak bu üstün ahlaklılığın romanı, bir kan seli içinde, her on günde bir kafaların bir sepete doldurulduğu altüst olmuş bir dünyanın ortasında sona erer. Herbirinin bize sunduğu bu saymaca görüntülere karşılık, bu konu Chamfort'un ve ahlakının daha derin bir ülküsünü bize gösterir.

Zira ahlaksal görev kargaşa olmadan, öfke ya da kurban olmadan yürüyemez- ya da ancak iğrenç bir aldatmaca olduğu zaman. Bunun içindir ki Chamfort, bana ender ahlakçılarımızdan biri gibi geliyor: Ahlak, insanların bu büyük acısı, onda kişisel bir tutkudur, bu tutarlılığı ölüme kadar vardırması da bundandır. Yarattığı acıdan dolayı (ya da karamsarlığından) eleştirildiğini her yerde okudum. Ama, gerçekte, insanlığın büyük ülküsüyle tam aydınlanmış bu acılığı, şu bağışlanmaz sözü yazan sayın Bay La Rochefoucauld'nun kuru felsefesinden daha çok seviyorum. Bakın, ne diyor: "Beden işi insanı düşünme zahmetinden kurtarır, yoksulları mutlu kılan da budur!" Daha aşırı olumsuzluklarında bile Chamfort, mağlupların yanında yer almaktan vazgeçmedi. O gerçekten sadece kendisine ve birtakım üstün nedenlerle zararlı oldu. Kuşkusuz, düşüncesinin yumuşadığı yeri iyi görüyorum. Karakterin red ile belirlendiğine ve karakterin evet demesini bilmesi gereken durumlar olduğuna inandı. Kendisini insanlardan ayıran bu üstünlüğü nasıl düşünmeli? Ama, yine de, Chamfort'un ve onu daha sonra bu kadar seven Nietzsche'nin seçtikleri bu üstünlüktür. Ama Chamfort ve Nietzsche bunun için gereken şeyi de ödediler, derin bir adaletin ardına düşen bir zeka serüveninin en büyük fetihler kadar kanlı olabileceğini kanıtladılar...

Bu, derin saygı uyandıran bir ülkü dür. Bizim için de, dünyamız için de önemini koruyan bir ülkü dür. Burada Chamfort'un klasik bir yazar olduğunu hatırlatmak isterim. Fakat böyle bir tutarlılık, bir kavrama yeteneği, ölümcül mantığın ta kendisi, ahlak konusunda bu direngen titizlik birtakım klasik erdemlerdir. Chamfort'un klasik olmaya karar verdiği tarzın bu erdemler uğruna ölmek olduğunu rahatça söyleyebiliriz. Bu olgu, zorlu çağlarımızın ona kazandırmayı bildiği ve bizim de onu korumaya mecbur olduğumuz ölçüsüzlük ve titreme kavramını yeniden gündeme getirmektedir.

CHAMFORT'UN YAŞAMI ve EYLEMİ

1740 Sebastien-Roch Nicola, Clermont-Ferrand'da doğar. Kilise sicil kayıtları onu böyle gösterir. Bir bakkal olan François Nicolas ve karısı Therese Croise'ın yasal oğlu mu yoksa bir piskoposlar kurulu üyesinin piçi midir? Bu ikinci varsayım ağır basmaktadır, -fakat piskoposun kimliği kuşkulu kalır-. Chamfort'un dostu ve ilk yapıtlarının editörü Guinguene "doğumunun gizi" konusunda ısrar eder. Kesin olan, küçük Nicolas'nın Therese tarafından eğitildiği ve çok iyi bakıldığıdır. Nicolas da onu çok sever ve annesi gibi görür.

1745 Çok küçükken, Paris'te Grassins kolejine burslu öğrenci olarak kabul edildi. Çok çabuk dikkat çekti. Üçüncü sınıfta, "Büyük Ödül kazanan" parlak bir öğrencidir. Okul hayatının disiplini ve tekdüzeliği ona ne kadar ağır gelse de coşkulu doğasıyla kendini belli eder.

1755-57 Sıradan yaramazlıklarından öte, daha büyük bir hatası yüzünden, felsefe döneminin bitiminden önce okuldan atılır. Cherbourg'da, okul arkadaşı Letourner - daha sonra Ossian'ın, Young'ın ve Shakespeare'in çevirmeni olacaktır - ile birlikte bir kaçamak yapar, Amerika'ya gitmek için bir an kararsızlık içindedir, sonra koleje dönmeyi uygun bulur ve Başöğretmen Aireaux'nun hoşgörüsüyle okula kabul edilir. Çılgın çocuk bu hoca-

sının bu iyiliğini çok geç hatırlayacaktır.

Nicolas, inançlı ama oldukça laiktir! - gönülden duyulan hayali bir Tanrı'dan beslenen umutları yıkıldığı zaman, henüz genç papazların küçük cübbesini taşımaktadır: "Hiçbir zaman papaz olmayacağım, felsefeyi, dinginliği, kadınları ve gerçek mutluluğu çok seviyorum. Çekişmeden, ikiyüzlülükten, yüksek mevkilerden ve paradan nefret ediyorum," diyecektir.

1760 Ama yaşamak da gerekir... Çocuklarına eğitmenlik yaptığı bir dava vekilinin yanında kırtasiyecidir. Kadınları çok kolay elde ederek huzurlarını bozduğu başka ailelerde de aynı işi yapmaktadır. Kararsız bir yaşamı sürdürürken, kalemini olağanüstü belagatin coşturmadığı birkaç konuşmacıya ödünç verir, sefih arkadaşlar topluluğunun tadını çıkarır ve kendini aynı zamanda şiire ve inançsızlığa verir.

Çağının geleneğine uyup bir soyluluk öntakısı olarak "Chamfort" adını Nicolas adı yerine kullanmaya başlaması bu günlere rastlar.

1761 Kont Von Eyck'in sürgün günlerini geçirdiği Köln'de onun yeğeninin eğitmenliğini yapar, ama buradan da güçlü koruyucusuyla bozuşmuş olarak döner. Kendisine verilen şansları horlayarak şöyle bağırır: "Bir Alman olmaktan daha aşağılık ne olurdum, doğrusu bilemiyorum!"

Edebiyat basınında gazetecilik yapar.

Pierre Rousseau ile "Ansiklopedik Gazete"de işbirliğine girişir.

1764 Chamfort, bir perdelik koşuklu bir tiyatro eseri sahnelettirir: "Genç Hintli Kız", özellikle oyunu yerenler tarafından

eleştirildi. Ama çağın ilahı sayılan Voltaire öngörüsünü şöyle dile getirir: "Çok başarılı olacaksınız..."

"Bir Babanın Oğluna, Bir Torunun Doğumu İle İlgili Mektubu"yla Akademi Ödülü'ne layık görülen Chamfort, bir edebiyat adamı oldu ve çok önemli dostluklar kurdu: Thomas, d'Alembert, Marmontel, Delille, Sélise, Saurin ve özellikle kendisine çekici gelen yüksek sosyeteye onu sokan Duclos ile dost oldu. Bu topluluğu yargılarken de onlarla sık sık görüşecektir. Fakat kadınlarla düşüp kalkması, ona hiçbir zaman kurtulamayacağı ve tüm ömrü boyunca kişiliğini etkileyecek olan zührevi bir hastalık bulaştırır.

Hasta ve beş parasız iken, Helvetius'un bir dostu olan Madam Saurin'in yanında önemli bir destek bulur. Chamfort, çok kötü olan para durumunu düzeltmek düşüncesiyle, İtalya'ya giden iki genç İngilize eğitimcilik yaparken özgürlüğü seçer ve edebiyat çalışmalarına koyulur.

1765-69 Kısmen yerine getirdiği "Büyük Fransızca Sözlük"ün redaksiyonunu bitirmeden önce, birkaç küçük yapıt daha verir. Ona bir derece kazandıran bu üretim aşamasında, Fransız Akademisi Ödülü alan "Moliere'e Övgü"den söz etmek gerekir.

1770 Tiyatroya yeni bir girişimle, Chamfort aristokrat topluma karşı bilenmeye başlar. "İzmirli Satıcı" eleştirmenlerce tutulmaz ama halkın hoşuna gider.

1771 Chabaon'un gözüpek girişimleri sayesinde önce Contrexeville'de, sonra da "Sözlük"e, "Ansiklopedik Gazete"ye, 14. Louis ve Naiplik döneminin (1715-1723) konusunu oluşturduğu bir anekdotlar derlemesine çalıştığı köyde oturur.

1774 "La Fontaine'e Övgü"sünden dolayı Marsilya Akade-

misi'nin ödülünü alır. Chamfort önemli bir rakibini, Necker'in gözdesi olan La Harpe'ı geride bırakır.

Bareges'de tedavi olur, sonra Chaneloup'ta Choiseul'lerde kalır. Bu dönem bir dinlenme ve göreceli bir mutluluk dönemidir, Madam Saurin'den bir mektup alır.

Mecbur olduğu için acele Sevres'de Madam Helvetius'un kendi emrine verdiği bir apartman dairesine yerleşir.

1776 1-7 Kasım arasında, Fontainebleau'da 16. Louis ve Marie-Antoinette'in huzurunda "Mustafa ve Cihangir" adlı oyunu temsil edilir. Kraliçe tarafından onur ödeneği önerisiyle kutlanır. Yazarın aynı gün Conde Prensi tarafından da, komutanlıkların sekreterlik işi ve ayrıca ikibin liralık bağışla Kraliyet Sarayı'nda bir konutla ödüllendirildiği görülür.

1777 Ancak, maddi güvenliğe, böylece tanıştığı ödülün en çekici saygınlığına karşı Chamfort özgürlüğü seçer. Koruyucusunu incitmemek düşüncesiyle, kibarca görevlerinden ayrılır ve Auteuil'de başka bir sığınak arar. Beaumarchais'nin kurduğu "Dramatik Yazarlar Derneği"ne katılır.

1779-80 Toplumun onun gözüne girmekten mutlu olanlara nasip ettiği tüm olanaklardan yararlanır, ama onu sarsan hastalıktan bitkin bir durumda yeteneğinden kuşkulanmaya başlar ve Auteuil'deki küçük dairesinde "kendi başına yaşamaya" koyulur. "Yetkin Uygarlığın Ürünleri"ni oluşturacak konuları biriktirmeye çalışır.

Madam Helvetius'un evinde tanıdıklarıyla pek seyrek ve önemsiz ilişkiler yaşar.

Arasıra Madam Agasse'a da gider. Orada Artoisse kontunun

başhekiminin dul karısı Anne-Marie Buffon'la tanışır. Kadın ondan 12 yaş daha büyüktür ama, hâlâ güzel, zeki ve yüce duyguludur. Chamfort'un hayatında önemli bir yer tutacaktır. Özde ve derinde olan yakınlıklar açığa çıkarlar.

1781 5 Nisan'da dördüncü kez aday olduğu sırada, Saint-Paleye'nin yerine Akademi'ye seçilir.

1783 / İlkbahar Arkadaşı Anne-Marie ile Etampes yakınlarında Vaudoulerur'lerin şatosuna yerleşir. Bu mutluluk dönemi kısa sürmek zorundadır: Anne-Marie 28 Ağustos'da ansızın ölür. L'abbe Roman'a, Madam Agasse'a içacısının gizini açar: "Bu hayatımın tek zamanıdır," diye yazar, "bir adam yerine konulduğum tek zamandır."

Hollanda gezisine çıkar: Choiseul ile, Gouffier ve Narbonne kontu ile oyalanmak ister, ama bir yararı olmaz.

1784 Therese Croiset seksen dört yaşında ölür. Bu yeni darbe Chamfort'u korkunç etkiler. Devrime kadar, Bourbon sokağındaki köşkünde, yazarların büyük dostu Kont Vaudreuil'ün yanında kalır. Kont aynı zamanda ona Madam Elizabeth'in sekreterlik işini sağlar ve ikibin liralık onur ödeneği bağlatır. Dostluk ve güven ilişkilerinin kısmen zedelenmesi için, devrimin ilk belirtilerinin ve uzlaşmazlıkların ortaya çıkması gerekecektir.

1786 Chamfort sürekli olarak haftada üç kez Akademi'nin toplantılarına katılır, sonunda Akademi'nin sekreteri olacaktır.

1789 (Devrim yılı) Vaudreuil, konutundan daha görkemli başka bir konuta yerleşmek için ayrılınca, Chamfort ondan ayrı-

lır ve gösterişe kaçmadan, sessizce kraliyet sarayına yerleşir. Burada, despotizme karşı çok yoğun bir hareketin doğuşunu gözleyebilecektir.

İlk karışıklıklar çıktığında savaş alanına girmeye hazırdır. Versailles'da, "Estats Generaux"nun(*) açılışında, eskiden beri dostu olan Mirabeau'nun yakınlarındadır.

Madam Panckoucke'un ısrarları üzerin "Mercure Dergisi" toplantılarına yaptığı katkı, onun daha az tutucu olmasını sağlarken, cumhuriyetçi düşüncelerini ortaya çıkarır. Eylemsizliği terk eder, yeniden kavuştuğu tüm gücüyle gelenek ve kurumların yeniden yapılanmasına çalışır. Eski Yönetim'in (Ancien Regime) çökmesini isteyecek kızgınlardan biridir, öyle ki bunun için kendini feda edebilir. Kendi yararına olmasa da tüm onur ödeneklerinin kaldırılmasını benimser. Devrimci eylem onun tek amacıdır artık. "Bütün 1789 yılı boyunca," diye yazar Guinguene, "Devrim onun tek düşüncesi oldu ve halk kesiminin zaferleri onun tadını çıkardığı tek şeydi."

Sieyes, La Fayette, Talleyrand, Condorcet ve Brissot ile "1789 Derneği"ni kurar, bu dernek otuz altı yurtseveri bir araya getiriyordu. Daha sonra, kendisi gibi, kimi üyelerin cumhuriyetçiliğinden şüpheli olan birkaç "göçmen"le birlikte buradan ayrılacaktır.

1790-91 Çok sayıda politik makale ve sert yergi yazıları yazmaya devam eder. Mirabeau'nun Meclis'te dile getirmeye mecbur olduğu söylevleri yazan odur. Ama hatip 2 Nisan'da ölür. Chamfort, Claude Fauchet'nin "Devrimin Tablosu"na yardımcı olur, sekreteri olduğu Jakobenler Klübü'ne katılır, Madam Roland ve Girondin partisinin üyeleriyle birliktedir.

*Fransa'da kralın başkanlığında toplanan soylulardan, rahiplerden ve halk temsilcilerinden oluşan meclis. Devrim sırasında tek bir meclis haline gelir ve "Ulusal Kurucu Meclis" adını alır. (cev.)

1792 Rolan de la Platiere'in bakanlığı döneminde Ulusal Kütüphane Yönetmeni ünvanını alır. Fakat gelirlerinin azlığı onu hayatının gidişini daha da sınırlamaya zorlar, az bir kira ile bir apartman dairesine yerleşir ve artık yaşlı bir mürebbiyenin kendisine bakmasıyla yetinir.

1793 Chamfort düşkırıklığı içindedir, sürdürdüğü dava için artık eski coşkuyu duymaz. Marat'ların, Robespierre'lerin kandökücülüklerinden tiksinmiştir. Bu düşüncelerini açığa vurmaktan da çekinmez. Şu korkunç sözü söyler onlar için: "Bunlar Eteocles'in ve Polyneikes'in kardeşliğinden söz ediyorlar!"

Hakkında kötü konuştuğu için Marat'nın öldürülmesinden sonra, onun yandaşlarından biri olan Tobiesen-Duby tarafından birçok kez ihbar edilir. Yazar, Madelonettes'e hapsedilir. Kısa sürede özgürlüğüne yeniden kavuşsa bile, bakması ve beslemesi gereken bir nöbetçi tarafından gözetlenecek ve çoktan tükenen bütçe de onu iyice bunaltacaktır. Chamfort özellikle hapiste çok acı çekti. Sağlık durumu iyi bakılmasını gerektiriyordu ve bundan yoksundu. Tobiesen-Duby, "Dağın Gazetesi"nde yeniden hücumlarına başlayınca Chamfort Ulusal Kütüphane'den ayrılır. 10 Eylül'de yeniden tutuklanacağı endişesiyle korkuya kapılır, ölümü seçer ve gözü dönmüşçesine kendini ölüme verir. Kendini kapadığı odada, tabancayı alnına ateşler sonra, "hâlâ yaşadığına şaşarak" ama "ölmeye kararlı", bir ustura ile boğazını keser, göğsünü yaralar, "iyice güçten düşer, son bir çabayla, iki dizinin arkasını keserek toplar damarlarının açılmasını sağlar."

Acı, nihayet yere yıkılan Chamfort'u yenik düşürür. Kapının altından akan kan onu haber verir. Tedavi edilir ama kararı de-

ğişmez: "Ben özgür bir insanım, beni asla hapishaneye canlı olarak kapatamayacaklar!" der. Dostları başucundadır, ona yardım ederler. Bir mucizeyle yeniden yaşama döndüğü görülür. Guinguene ile bir gazete kurma tasarısı bile yapar. Bu, on günlük bir felsefi yayın olacaktır.

1794 İyileşme dönemi ansızın yarıda kalır. Henüz taşınmadığı Chabanais sokağındaki tek gözlü evinde Chamfort, korkunç acılar içindedir. Guinguene'ye göre, cerrah Dessault "hastalığın türü konusunda yanılmıştır." Belki de çok geç kalınmıştır, sidik torbasından ameliyat olur, sonuç vermez ve Chamfort 13 Mayıs'ta ölür. Guinguene, onun ölümüyle ilgili olarak şunu yazar: "Son nefesine kadar onunla birlikte olan bir cesaret eylemi idi."

GELİŞMİŞ UYGARLIĞIN ÜRÜNLERİ

Soru:
Niçin artık halk için hiçbir şey üretmiyorsunuz?

Yanıtlar:
Okuyucu bana, zevksizliğin son sınırında ve yergiden çılgına dönmüş göründüğü için,

Aklıbaşında bir insan sebepsiz davranamadığı için; bir talihsizliğin belki de bana çok acı vereceği halde, bir başarının bana hiçbir zevk vermediği için,

Rahatımı bozmak istemediğim için, çünkü arkadaşlık arkadaşlığın hoş tutulması gerektiğini öne sürer.

Ulusun tiyatrosu olan eğlenceli oyunlara çalıştığım için ve bununla devlet matbaasında basılması gereken felsefi bir çalışmayı birlikte yürüttüğüm için,

Okuyucunun yazarlara; Saint-Michel köprüsünü tutan, sabahtan sarhoş, kıt kanaat geçinen, itilip kakılan ayaktakımı gibi davrandığı için,

Çalışmaktan iyice yorulup şöyle bir soluk almak için pence-

reye yöneldiğimde, sokaklarda maymun ya da ayı oynatıcılarının geçişini seyretmeyi canım çok istediği için,

Tüm yaşamı boyunca hakarete uğramış, ölümünden sonra göklere çıkarılmış bir M. Thomas[1] örneği söz konusu,

Oda soyluları[2], komedyenler, sansürcüler, polis, Beaumarchais...

Yaşamadan ölmekten korktuğum için,

Kendimi yazmaya adamam için bana söylenen her şey, Saint-Ange'a ya da Murville'e[3] fazlasıyla söylenmiş olduğu için,

Çalışmak zorunda olduğum için ve zaferler zaman kaybettirdiği için,

Boş bir yem torbası önünde itişip tepişen eşeklere benzeyen yazarlar gibi davranmak istemediğim için,

Eğer yararlanabileceğim bir sürü ıvır zıvır üretmiş olursam, bu dünyada rahat bir soluk alamayacağım için,

Namuslu insanların saygısını ve kendi özel mutluluğumu, bir sürü iftira ve hakaretle birlikte gelen birtakım övgülere ve üçbeş kuruşa tercih ettiğim için,

Kazandığım her başarıya karşı bana yapılan bunca iğrençliklerden sonra, bu dünya üzerinde kendi adına yaşamaya hakkı olan biri varsa o da ben olduğum için,

Bacon'ın dediği gibi, ün ve huzurun hiçbir zaman kolkola gittiği görülmediği için,

Çünkü, okuyucuyu sadece değer vermediği başarılar ilgilendiriyor,

Çünkü, Jeannot'nun[4] gururundan yarı yolda kalabilirdim,

Çünkü, sadece bana benzeyen birinin daha çok hoşuna gitmeyi istemek durumunda olurum,

Yazarlık görüntüm silindikçe mutlu olduğum için,

Çağımızın hemen hemen tüm ünlü insanlarını tanıdığım için, ve onların ünün bu yaman tutkusuyla mutsuz olduklarını, ahlak yapılarının ün tutkusuyla bozulmuş olduktan sonra öldüklerini gördüğüm için...

BİRİNCİ KISIM

AFORİZMALAR / DÜŞÜNCELER

I. BÖLÜM

GENEL AFORİZMALAR

Güzel sözler ya da şiirler derleyenlerin çoğu kiraz ya da istiridye yiyenlere benzerler: Önce en iyilerini seçerler ve sonra hepsini bitirirler.

*

İnsan ruhunun, toplumun, ahlakın tüm bozucu fikirlerini gösteren ve en ünlü yapıtlarda, en benimsenmiş yazarların tasarlamış ya da geliştirmiş olduğu dinsel boş inançları yayan fikirleri, kötü politik sloganları, zorbalığı, mevki gururunu ve her çeşit yaygın önyargıları ortaya seren bir kitap doğrusu ne kadar ilginç olurdu: Böylece, hemen hemen tüm kitapların baştan çıkarıcı olduğu, en iyilerinin, iyilik kadar kötülük de yaptıkları görülürdü!

*

Toplumun şimdiki durumuna baktığımızda bana öyle geliyor ki, insan tutkularından değil de, daha çok aklı yüzünden bozulmuştur. (Burada sözünü ettiğim ilkel insana özgü tutkular) İnsanlar, toplumsal yapı içinde tutkuları, yeniden elde ettikleri sı-

nırlı bir doğayı korumuş oldular.

*

Toplum, genelde yapay bir kuruluş olmasaydı, her yalın ve etkili duygu ürettiği önemli sonucu üretmiyecekti: Bizi şaşırtmadan hoşumuza gidecekti. Fakat hoşumuza gidiyor ama şaşırtıyor da. Bizim şaşkınlığımız toplumun alaya alınması, sevincimiz de doğa'ya olan bağlılığımız.

*

Düzenbazlar her zaman biraz onurlandırılmak isterler. Ne kadar az ilgi görürlerse o kadar aza mâl olan polis muhbirleri gibi.

*

Halktan biri, bir dilenci örneğin, değersiz bir adam izlenimi vermeksizin kendisinin küçümsenmesine izin verebilir, eğer bu küçümseme sadece dışına yöneltilirse. Ancak, kendi vicdanına küfrettirecek bu aynı adam o zaman içine düştüğü durum kadar kişiliğini de alçaltmış olur. Bu küfür Avrupa'nın efendisinden bile gelse...

*

Toplumda zaman zaman komedi oynamadan yaşamanın olanaksız olduğunu kabul etmek gerekir. Namuslu insanı düzenbazdan ayıran şey, birinin zorunlu durumlarda ve tehlikelerden sakınmak için, ötekinin hemen her fırsatta komediye başvurmasıdır.

İki çeşit ahlakçı ve politikacı vardır: İnsan doğasını sadece iğrenç ve gülünç yanlarıyla görenler, bunların sayısı çoktur; Lucien, Montaigne, La Bruyere, La Rochefoucauld, Swift, Mandeville, Helvetius vb... İnsan doğasını iyi yanlarıyla ve yetkinliklerinde görenler: Shaftesbury ve daha başkaları gibi. Birinciler sarayın sadece pisliklerini görürken, ikinciler yani, kendilerini rahatsız eden her şeyden gözlerini kaçıran, kendinden geçmiş kişiler. Oysa, "Gerçek orta'dadır."(5)

*

Felsefe, tıp gibi, bir yığın ilacı var ama, işe yarayanı çok az. O da çok özel durumlarda.

*

Namuslu bir adam, saygıyı aklına getirmeden ve hatta ona rağmen kamusal bir saygınlığa sahip olmalı. Saygınlık arayan ne bok olduğunu ortaya koyar.

*

Sağır bir insanın toplumda mutsuz olduğuna inanılır. "Söylediğimizi duymayan şu insan ne kadar da acınacak bir durumda!" Bu söylem, toplumun öz-saygısıyla dile getirilmiş bir yargıdır.

*

Düşünce unutturur her şeyi ve çare bulur her şeye. Arada bir size bir kötülüğü olursa, size yaptığı kötülüğün çaresini sorun ona. Buna da bir yol bulacaktır.

Modern tarihte, yadsıyamadığımız ve kendilerini nasıl yetiştirdiklerine akıl erdiremediğimiz birkaç büyük karakter vardır: Bir çatı katındaki sütun başlıkları gibi yerlerinden sökülüp atılmışlardır!

*

Şu topluma uygun en iyi felsefe, küçümsemenin hoşgörüsüyle, sevincin acı alayını kendine göre bağdaştırmaktır.

*

Bekleme odasındaki uğultudan tedirgin olan birini gördüğümde nasıl şaşırmıyorsam, ünden yorgun düşmüş bir insanı görmek de pek şaşırtmıyor beni.

*

Dünyada birçok namuslu insanın, değerlerini saygınlığa ve huzurlarını üne feda ettiklerini gördüm.

*

Bir zalimin tembelliği ve bir aptalın sessizliği, doğrusu arzu edilir birşey...[6]

*

İnsanların çoğunun sandığı gibi, aklın ürettiği kötülüğü akla atfedersek, akılsız bir insanın nasıl bir şey olacağını oturup düşünmemiz gerekir: Kötülük kaçınılmaz olurdu.

Çok güzel giyinmiş aptallar olduğu gibi, allanıp pullanmış aptallıklar da vardır!

*

Aklımız bizi bazan ihtiraslarımız kadar acılara boğar. Böyle bir insan, adeta, doktoru tarafından zehirlenmiş bir hasta gibidir!

*

Gençliğin tutkularını, düşlerini yitirdiğimiz zaman, çoğu kez özlemlerden vazgeçeriz. Ama bazan bizi yanıltan çekiciliklerden de tiksiniriz. Armide, büyülendiği sarayı yakıp yıkan kadın bu işte...(7)

*

Fiziksel dünya, kendi planının küçük bölümünün uygulamasını kötücül bir varlığa bırakmaya mecbur olan iyi ve güçlü bir varlığın eseri gibi görünüyor. Fakat ahlaksal dünya, çıldırmış bir şeytanın zırzopluklarının bir ürünü sanki...

*

Kendi kanıtlarının gücünü kabul eden bir savın güvencesi için sadece kendilerinin sözünü ileri sürenler; "Dünyanın güneşin çevresinde döndüğüne sizi temin etmekten onur duyarım," diyen bir adama benzerler...

*

İnsanlar; önemli konularda işlerine geldiği gibi, küçük şeylerde ise oldukları gibi görünürler.

*

Kimdir bir filozof? Yasaya karşı doğayı, geleneğe karşı sağduyuyu, kanıya karşı bilinci ve yanlışa karşı yargıyı koyan adam!

*

Bir an için aklını kullanan bir aptal şaşırtır ve öfkelendirir bizi: Dörtnala giden bir faytonun atları gibi...

*

Hiç kimsenin eteğine yapışmamak, "kendi yüreğinin adamı" olmak, kendi ilkelerinin, kendi duygularının adamı... Böylesini çok az gördüm.

*

Toplumun birtakım kötü yönlerinden insanları arındırmak yerine, bu kötülüklere tahammül edenlerin zayıflıklarını gidermek gerekir.

*

Deliliğin dörtte üçü aptallıktan başka birşey değildir.

*

Düşünce dünyanın ecesidir, çünkü aptallık aptalların ecesidir. Karakterimizin gerektirdiği aptallıkları yapabilmek gerekir.

*

Hak edilmemiş saygınlık, değersiz bir ilgiyi kazanır.

*

"Kayra talihin vaftiz adıdır," diyen adamın birine bir sofu şöyle der: "Talih (zenginlik) kayranın bir takma adıdır."

*

Genellikle insan, kendisiyle başbaşa iken erdemi, başkalarıyla birlikte iken de onuru arar.

*

Tüm tutkular abartabilirler ve sadece abarttıkları için tutkudurlar.

*

Tutkularını söndürmek isteyen filozof, ateşini söndürmek isteyen kimyacıya benzer.

*

Doğa'nın bize sunduğu armağanların başında; bizi özel tutkularımızın, zayıflıklarımızın üstüne çıkaran ama aynı zamanda bizi nitelikleri-

mize, yeteneklerimize ve erdemlerimize egemen kılan bu akıl gelir.

İnsanlar niçin, alışkanlıktan ya da bir vasiyet korkusundan öyle aptal, öyle büyülenmiş, tek sözcükle öylesine budaladırlar? Öyle ki, varlıklarını ölümleriyle üzüleceklere değil de sevineceklere bırakıp giderler!

*

Günümüzde doğayı sevenler, hayal içinde olmakla suçlanıyorlar.

*

Trajik tiyatro, yaşama ve ölüme gereğinden fazla önem verdiği için çok sakıncalı...

*

Tüm zamanların en büyük kaybı, gülmediğimiz zaman yitirdiğimiz şeydir.

*

Çılgınlıkların çoğu ancak aptallıktan doğar.

*

Mideni bozduğun gibi, düşünceni, bilincini ve aklını da bozarsın.

*

Sır saklama ile sır vermenin yasaları aynıdır.

*

Şairlerin, hatiplerin, hatta bazı filozofların onur tutkusu hakkında bize söyledikleri şeyleri, okulda bizi ödüllere özendirmek için söylediler. İyiliklerinin övülmelerini, bir küçük pastaya yeğlemeyi öğütlemek için çocuklara söylenen şey; insanlara çağdaşlarının ya da gelecek kuşakların övgülerini, kişisel bir çıkara tercih ettirmek için tekrarlanan şeydir.

*

Filozof olmak istediğimizde, insanları tanımada ilk elde edilen üzücü bulgulardan yılmamak gerekir. Onları tanımak için, sanatında usta olmak isteyen bir anatomistin doğaya, bedenine ve bıkkınlığına egemen olması gibi, insanlardan kaynaklanan hoşnutsuzluğu da aşmamız gerekir.

*

Doğanın kötülüklerini tanımayı öğrendikçe ölüme, toplumun kötülüklerini tanıdıkça da hayata meydan okuruz.

*

İnsanların değeri elmasların değeri gibidir: Belirli bir büyüklük, saflık ve iletkinlik ölçüsüyle belirgin ve değişmez bir fiyatları vardır. Ama bu ölçülerin dışında beş para etmezler ve hiçbir alıcı bulamazlar.

II. BÖLÜM

GENEL AFORİZMALARIN DEVAMI

Halk (denilen yığın. ç.n.) kuşku götürmez, erdemlerin ve duyguların saflığına hiç inanmaz. Ve ulaştığı da, genellikle sadece bayağı fikirlerdir.

*

Bir ceset kadar iğrenç, tek başına yaşayabilen insan yoktur. Ve halk kadar da iğrenç bir ceset yoktur.

*

Kamusal fikirlerin en kötü olduğu çağlar vardır.

*

Umut bizi sürekli yanıltan bir şarlatandır. Benim için mutluluk da onu yitirdiğimde başladı. Dante'nin Cehennem'in kapısına yazdığı şu dizeyi ben olsam, cennetin kapısına yazardım:
"Lasciate ogni Speranza, voi ch'entrate" (8)

Yoksul ama insanlardan bağımsız insan, sadece zorunluluğun egemenliği altında iken, zengin ve bağımlı insan bir başka insanın ya da insanların egemenliği altındadır.

*

Kötü karakterli zeki insan ile iyi ve dürüst zeki insan arasındaki fark, bir katil ile iyi bir silahşör arasındaki fark gibidir.

*

Bir başkasından daha yetkin görünmenin ve sizdeki eksiklikleri insanlara layık görmenin ne önemi var? Eksikliklerimiz varsın olsun, onları bilmek yeter. Aksi takdirde "topuksuz" bir Achille[9] olmak gerekecekti, ki bu da mümkün görünmüyor.

*

İnsanlar öyle acınacak durumdalar ki, onlara toplumda doğanın kötülüklerine karşı, doğada ise toplumun kötülüklerine karşı teselliler aramak gerekiyor. İnsanların birçoğu, ne birinde ne ötekinde, acılarına bir çare bulamadılar.

*

Düşmanımızla aramızda tam ortada olan biri, düşmanımıza daha yakın görünür. Bu optik yasalarının bir sonucudur. Tıpkı, bir havuz fıskıyesinin karşı kenardan uzaklığının, bulunduğumuz yere oranla daha az görünmesi gibi.

Kamu düşüncesi, namuslu bir insanın asla tümüyle benimsemek zorunda olmadığı gibi tümüyle de yadsımak zorunda olmadığı bir yargı alanıdır.

*

Beğenilme sanatının zenginleşmenin önemli bir aracı olduğuna inanılıyor genellikle: Oysa, üzülmesini bilmek daha iyi sonuç veren bir sanattır. Zenginleşme becerisi, neredeyse beğenilme sanatından ibaret... Kadınların yakınlığını başarma becerisi gibi...

*

Şarlatan olmaktan kaçınmak isterseniz sahnelerden uzak durmanız gerekir. Zira sahneye çakırsanız şarlatan olmak zorunda kalırsınız, insanlar da taşa tutar sizi.

*

Bir insanın birçok dost kazanmasına engel olan kusurları, o insanı çok üstün kılabilecek kusurlar kadar azdır.

*

Öyle bir üstünlük, öyle bir kendini beğenmişlik duygusu vardır ki, yok olup gitmesi için onu kabul etmemek yeter. Ama başka bir duygu daha vardır ki, ondan kurtulmak için onu hissetmemek gerek.

*

Yaşamak, her on altı saatte uykunun acımızı yatıştırdığı bir hastalık... Bu geçici bir çare. Tek ilaç ölüm!

Doğa, insanlardan kendi tasarıları için yararlanıyor gibi görünüyor. Aşağı yukarı, kullandığı insanları gözden çıkaran zorba yöneticiler gibi...

*

Cezası, hayatı çekilmez olarak yaşamak olan iki şeye alışmamız gerekiyor: Zamanın ve insanların lanetine!

*

Bilgelik konusunda kuşkularım var. Kutsal kitaplar bilgeliğin başlangıcında Tanrı'dan korku olduğunu söylediler. Oysa ben, bilgeliğin insanlardan korkmakla başladığına inanıyorum.

*

Birçok bulaşıcı kötülüklerden bizi koruyan kusurlar vardır: Bir veba zamanında sıtma nöbeti geçiren hastaların salgından kurtulmaları gibi.

*

Tutkuların en büyük kötülüğü, neden oldukları acılarda değil, fakat yanılgılarda, tutkuların insanlara yaptırdığı ve onları alçalttığı rezilliklerdedir. Tutkuların bu sakıncaları olmasaydı, mutlulukta hiç payı olmayan duygusuz akıldan çok üstün olurlardı. Tutkular insanı "yaşatır", akıllılık ise sadece onun varlığını "sürdürür."

Toplumda bir mevkii olmayan insan iyilik sahibi olamayacaktır. O, ancak gönül arılığına sahip olabilir.

*

Kötüler de arasıra iyilik yaparlar. Herhalde, iyiliğin, namuslu insanların savunduğu gibi zevk verip vermediğini merak ederler...

*

Diyojen günümüzde yaşasaydı, fenerinin için için yanması gerekecekti...

*

Dünyada mutlu yaşamak için, ruhumuzun bazı yönlerini felce uğratmak gerekiyor.

*

Olayların içinde her şey "karışık sorunlar" halinde, insanlarda her şey "ilişkilere bağlı." Ahlakta ve fizikte her şey birbirine bağlı. Hiçbir şey ne saf, ne tek başına...

*

İlkesiz insan çoğu zaman kişiliksiz insandır. Zira kişilikli doğmuş olsaydı, kendine birtakım ilkeler yaratma ihtiyacını duymuş olurdu.

*

Her kamusal düşüncenin, onaylanmış her uzlaşmanın bir aptallık olduğunu kabul etmek gerekir. Zira bu durum en çok yığınların işine gelir.

*

Saygınlık büyüklükten, ölçülü olmak tanınmışlıktan ve onur görkemden daha iyidir.

*

Kötüler ordusunun hafif süvari alayları zayıf insanlardır: Ordudan daha çok kötülük yaparlar, talan ederler, yakıp yıkarlar.

*

Bazı şeyleri yasallaştırmak, onları meşru kabul etmekten daha kolaydır.

*

Ün: Sizi tanımayanlar tarafından tanınmış olmanın yararı...

*

Pek az ilgilendiğimiz dostlarımızın dostluğunu zevkle paylaşırız. Ama, kini, en hakettiğimiz şeyi, kabul etmekte güçlük çekeriz.

*

Yetenekleriyle korkutan, erdemleriyle nefret kazanan bir adam, ancak karakteriyle kendini korudu. Ama hak yerini bulana kadar nice zamanlar geçti!

*

Toplumsal düzende olduğu gibi doğal düzende de elimizden gelen şeyden fazlasını istememeliyiz.

*

Aptallık zekadan korkmasaydı tam bir aptallık olmazdı. Kötülük de hepten kötülük olmazdı, erdemden nefret etmeseydi.

*

Ne kadar çok düşünürsek o kadar az hissettiğimiz doğru değildir, ama yargıladıkça daha az sevdiğimiz doğrudur. İnsanların pek azı için bu kuralın dışına çıkarız.

*

Halkın beğenisi kötü olduğunda her şeyi kamuya maledenler, alkışlanmış olmak için kötü oynayan komedyenlere benzerler. Kimileri de halkın beğenisi iyise, iyi oynamayı becerir. Dürüst insan, seyirciyi düşünmeksizin elinden gelenin en iyisini yapar.

Varlıktan, servetten üstün, cesarete bağlı bir çeşit haz vardır. Parayı küçümsemek bir kralı tahtından indirmektir. Ne zevk!

*

Kendi çıkarlarından ya da bizzat kendinden bir özveri olan erdemli bir eylem, soylu bir ruhun ihtiyacı, cömert bir yüreğin gururudur. Ve adeta büyük bir karakterin bencilliği gibidir.

*

Çılgınların sayısı uslulardan daha çoktur. Ve uslu insanda da çılgınlık, usluluktan hayli fazladır.

*

Alışkanlıklar sanatlarda ne ise, büyük aforizmalar de hayatın gidişatında odur.

*

İnanç tinin bilincidir.

*

İnsan, hiç söylemediği ve söyleyemeyeceği, görünmez bir sürü şeyden dolayı mutlu ya da mutsuz olur.

*

Bu dünyada, dürüst bir insanın, ruhuna ya da düşüncesine gönülhoşluğu ile bir dayanak bulabileceği pek az şey vardır.

*

En az duyarlı kişilerin sonunda en mutlu kişiler oldukları

söylendiğinde, şu Hint atasözünü anımsarım: "Oturmuş olmak ayakta olmaktan, yatmış olmak oturmuş olmaktan yeğdir. Hele ölmüş olmak hepsinden yeğdir!"

*

Dikkafalılık "karakter"i belli eder, aşağı yukarı mizacın "aşk"ı gösterdiği gibi.

*

Aşk, sevimli çılgınlık. İhtiras, ciddi aptallık.

*

Önyargı, gurur, hesap... İşte dünyayı çekip çeviren dümenler. Davranış ilkesi için akıldan, doğruluktan ve duygudan başkasını tanımayan kişinin toplumla hemen hemen hiçbir alışverişi yoktur: Aramak ve bulmak zorunda olduğu bütün mutluluk kendi özündedir!

*

Cömert olmadan önce adil olmak gerekir: Gömleği olmayana ipek fistan gerekmediği gibi.

*

Servet, zengin bir çeyizle geldikleri evi batıran savurgan kadınlar gibidir.

*

Moda değişikliği, zenginin övünmesi için yoksulun ustalığını yarattığı bir vergidir.

*

İnsanların en zengini tutumlu olan, en yoksulu ise cimri olandır.

*

Bilge ve aynı zamanda dürüst bir insan, kendi vicdanını doyuran bir saflığa kavuşması için kendini bizzat kendisi için feda etmeli: İftirayı sezen ve engelleyen bir önlemdir bu.

*

Kendi duyarlılığımızdan çok acı çektiğimiz ve çok yorgun düştüğümüzde, gününü gün etmek, çok şeyi unutmak ve nihayet hayat akıp geçtikçe onu yudum yudum içmek gereğini anlarız...

*

Yalancı alçakgönüllülük tüm yalanların en uygun olanıdır.

*

Erdem, tıpkı sağlık gibi en yüce iyilik değildir. Erdem iyiliğin kendisi değilse de onun yerini tutar. İyilik, kötülükten daha çok mutsuzluk verdiğine inandığı için ancak erdemin mutluluk

verdiğine inanır. Erdem, akıl için en çok arzu edilen şeydir. Bunun nedeni, erdemin ayrıca kötülüğe engel olmasıdır.

III. BÖLÜM

TOPLUM, SOYLULAR, ZENGİNLER ve HERKES

Kitapların dünyayı hiçbir zaman tanıtmadığını vaktiyle söylediler.[10] Fakat nedenini söylemediler: Birçok ayrıntılı gözlemin sonucunda görünen o ki, insan gururu yüzünden gizini hiç kimseye, en iyi dostuna bile açmaya cesaret edemiyor. Küçük şeylerle meşgul biri gibi görünmekten korkuyor. Sonuçta bu küçük şeyler, büyük işlerden daha önemli olsalar bile...

*

İhtiraslarımızın çağı geçtikten sonra toplumda yaşanmaz artık. Topluma ancak, insanın oyalanmak için midesini, zaman öldürmek için de kendisini kullandığı bir yaşta dayanılabilir.

*

İster bakan ya da küçük bir memur olsunlar, aptallar mevkilerinden ayrılınca, böbürlenmeyi ya da gülünç bir saygınlığı elden bırakmazlar.

*

İnsanlar, toplum olarak sanıldığından daha erken biraraya gelmiş değillerdir.

*

Bir yargıç takkesine ya da cüppesine sahip bir insana yaranmak için vicdanlarına ihanet eden insanlar gördüm. Vicdanlarını bu takke ya da cüppe ile takas edenlere bakıp şaşıyorsunuz. Hepsi de aşağılık bunların... Ama birinciler ötekilerden çok daha gülünç!

*

Toplum iki büyük sınıftan oluşmuştur: İştahından daha çok yiyeceği olanlar ve yiyeceklerinden daha çok iştahı olanlar.

*

Dünya öyle aşağılıktır ki, orada azınlıkta olan namuslu insanlar onu küçümseyenlere değer verirler ve bizzat bu küçümsemeyle dünyada belirlenmişlerdir.

*

Mahkemeden dostluk, tilkilerden güven, kurtlardan da toplum.

*

Bir bakanın yardımını elde etmek isteyen birine öğüdüm, ona güleryüzle değil üzgün bir tavırla yaklaşılmasıdır. İnsanlar ken-

dilerinden daha mutlu birini görmeye dayanamazlar.

*

Bir prens tarafından iyi karşılanınca onu sevdiğini sananlar, bana güzel bir tören alayından sonra papaz olmak isteyen ya da tanık oldukları bir geçit töreninin ardından asker olmaya heveslenen çocukları anımsatıyorlar.

*

Hiç gülünç olmamak için ne kadar zeki olmak gerektiğini düşünmeyiz.

*

Prensler resmi davranışlarından soyunduklarında bunu asla onurlu bir insanın hatırı için değil, bir soytarılık için ya da bir kız uğruna yaparlar. Kadınlar da gözleri kendi üzerlerine çektiklerinde, namuslu insanlar için değil, bir "cins" adına hareket ederler. Kamuoyu baskısından tümüyle kurtulduklarında yüceldikleri pek seyrektir, ama alçaldıkları kesin.

*

Dünya dediğimiz toplum, bir sürü karşıt küçük çıkarların çatışmasından başka birşey değil; kendine güvenen, savaşan, biri öteki tarafından sırayla aşağılanmış, yaralanmış ve ertesi gün bir bozgunun tiksintisinde, uykusuzluğun zaferinde cezasını çekmiş bütün gururların sonsuz bir kavgasından başka birşey değil. Ertesinde hemen ezilmiş olma pahasına bir an dikkatleri üzerimi-

ze çektiğimiz bu yerde yalnız yaşamak, bu sefil kavgada hiç yaralanmış olmamak, hiç yaşamamak, varoluşu olmamak demektir. Zavallı insanlık!

*

Ne görüyorsunuz dünyada? Her yerde saçma uzlaşımlar, bir aptallık uğruna bön ve doğal bir saygı (aptallar kraliçelerine selam dururlar) ya da bu aynı aptallık uğruna zoraki birtakım önlemler. (Akıllı insanlar zorbalarından çekinirler)

*

Kentsoylular gülünç bir gururla, kız çocuklarını soyluların toprakları için gübre haline getirirler.(11)

*

Birçok dalkavuktan boşuna ve hiçbir neden yokken nefret edilmiştir. Bu dalkavuklar, yerde sürünmekle kuyruklarını yitirmekten başka birşey kazanmayan kertenkelelerdir.

*

Bu adam hiçbir zaman saygınlığa sahip değildir: Zengin olması ve ayaktakımıyla yaşaması gerekir.

*

Kurumlar (parlamentolar, akademiler, meclisler) ne kadar bozulup çürüseler de hantallıklarıyla ayakta dururlar. Onlara

karşı elimizden bir şey gelmez. Onursuzluk, maskaralık vız gelir tırıs gider onlara... Tıpkı bir yabandomuzuna, bir timsaha atılan tüfek saçmaları gibi...

*

Dünyada olanları görünce, en ürkek insan bile sonunda neşelenecek, Heraclite de gülmekten ölecektir.(12)

*

Felsefe ilerledikçe aptallık da önyargıların gücünü göstermek için gayretlerini çoğaltıyor. Şu işe bakın ki, yönetim de bu fikirlere soyluluk bahşediyor. Bu durum o hale gelmiştir ki kadınlar için artık sadece iki yol kalmıştır: Ya unvan sahibi olacaklar ya da kız; sonuç değişmez. Hiçbir erdem bir kadını konumunun üstüne yükseltmez, kadın ancak kötülükle paçasını kurtarır.

*

Temiz kişilere yol gösteren tecrübe, prensleri, mevki sahiplerini yoldan çıkarır.

*

Şimdiki zamanın insanları modern trajedi gibi anlamsız, dayanılmaz ve yavan.

*

"Dalkavuk"; konumu bilim olmayı gerektiren bir meslektir.

Herbiri yükselmeye çalışır.

*

Arkadaşlık vb. gibi toplumsal ilişkilerin çoğunun dostlukla ilgisi, kavalyeliğin aşkla ilgisi gibidir.

*

Parantez (ayraç) sanatı toplumda güzel konuşma sanatının önemli gizlerinden biridir.

*

Soylu prens, haftalık papaz, mahalle cerrahı, eczacı: Mahkemede hepsi dalkavuk.

*

En saçma adetler, en gülünç törenler Fransa'dadır ve üstelik "adettir" diye korunurlar. Avrupalılar'ın Hotantolulara[13] niçin çekirge yediklerini, böcekleri niçin yuttuklarını sordukları zaman, onlar da aynı şeyi söylerler: "Adettir!"

*

Budalalığı olmayan bir budala nedir ki? Bir kelebeğin kanatlarını kopartınız, bir tırtıl olur.

*

Yaltakçılar dilencilikle zengin olmuş kişilerdir.

*

Bir filozofu sevebilenler pek azdır. Filozof, insanların farklı istekleri ve sorunlarının ikiyüzlülüğü konusunda herkese ve her şeye: "Seni olduğun gibi ele alıyor, ancak olduğun kadar değer veriyorum," diyen bir insan olarak neredeyse bir halk düşmanı sayılır. Bu da, sert bir sözün dışavurumuyla kendine değer verme ve kendini sevdirme konusunda küçük bir girişim değildir.

*

Çok üstün nitelikler çoğu kez bir insanı topluma daha az uygun kılar: Pazara külçe altınla değil de, kağıt ya da bozuk para ile gidilir.

*

Dünya dediğimiz toplum; kulüpler, salonlar; dalaverelerle, gözboyamalarla güçbela ayakta durabilen yararsız ve acınası bir oyun, kötü bir operadır.

*

Olaylar hakkında doğru bir fikre varmak için, sözcükleri toplumdaki anlamlarına karşıt bir anlamda ele almak gerekir. Örneğin, münzevi insansever anlamına gelir. Birtakım iğrenç yolsuzlukları dile getiren kötü bir Fransız, iyi bir yurttaş demektir. Filozof da, ikiyle ikinin dört ettiğini bilen sıradan bir adamdır, vb.

Dünyada beğenilmek istediğimizde, bilmeyenlerce bize öğretilen çok şeyi unutmaya karar vermemiz gerekir.

*

Şöyle böyle tanıdığımız insanları aslında tanımıyoruz. Hemen hemen tam bildiğimiz şeyler, hiç bilmediklerimiz. Bu iki düşünce, toplumda tutunan aşağı yukarı tüm söylemleri beğendirmek için yeter.

*

Herkesin "kendini göstermeye" çalıştığı bir ülkede, çok kişi inanmaya mecbur olur ve gerçekten de inanır. Hileli müflis olmak hiçbir şey olmamaktan iyidir.

*

Sohbetler su üzerinde yapılan gezilere benzerler: Hemen hiç farkına varmaksızın kara'dan ayrılırız ve ancak kıyıdan çoktan uzaklaştığımızda kıyıyı terk ettiğimizi fark ederiz.

*

Bir yüceliğe gönül vermiş bir filozof için hiç çıkar gözetmediğini öne sürmek tehlikelidir: Sözü hemen kabul edilir. O da kendini, gerçek duygularını gizlemek zorunluluğunu duyar, bu da adeta ikiyüzlü bir ihtiras anlamına gelir.

IV. BÖLÜM

İNZİVA ARZUSU ve KİŞİLİĞİN ONURU ÜZERİNE

Bir filozof, "dünyada bir konum" denilen şeye Tartares'in zindanlarına baktığı gibi bakar, yani bir hapishane gibi. Burası, fikirlerin, ruhun ve düşüncenin genişliğini ve gelişmesini yok ederek daraldığı ve düğümlendiği bir alandır. Dünyada önemli konumu olan bir insan, daha büyük ve daha süslü bir hapishaneye sahip demektir. Kentte ancak küçük bir konumu olan insan bir hücrededir. Başıboş insan ise yalnız ve özgür insandır. Yeter ki rahatsız eden olmasın ya da en azından insanlara hiçbir şekilde ihtiyacı olmasın!

*

En alçakgönüllü insan, eğer yoksulsa, bu dünyada yaşarken çok güvenli bir direnme gücüne ve kendine yararı olmayan şeye engel olan belirli bir rahatlığa sahip olmalı. Bu durumda alçakgönüllüğünü gururu ile süslemesi gerekir.

*

Yalnızlıkta toplumda olduğumuzdan daha mutluyuz. Bunun

nedeni; yalnızlıkta olup bitenleri düşünmemiz, toplumda ise insanları düşünmeye mecbur olmamız değil mi?

*

Yalnız yaşayan bir insan için zaman zaman: "Toplumu sevmiyor" denir. Bu, o insanın genellikle akşamları Bondy ormanında gezintiye çıkmıyor diye gezintiyi sevmediğini söylemelerine benziyor.

*

Bir fikir adamı karakter gücüyle anlayışı birleştirmemişse, yazık olmuştur. Diyojen'in fenerine sahip olduğumuz zaman sopasını da unutmamanız gerekir.

*

İnsanları ve olayları olduklarından farklı kabul etmektense, onları oldukları gibi yitirmeye hazır, gururlu ve duyarlı bir hukuk adamından daha çok toplumda düşman sahibi olan bir kimse yoktur.

*

Doğa bana: Hiç "zavallı olma," demedi. Hele "zengin ol," hiç demedi. Ama bana: "Bağımsız ol!" diye haykırdı.

*

Filozofu, insanlara sadece gerçek değerini veren bir varlık diye anlamak, kimseyi hoşnut etmeyen çok kolay bir değerlen-

dirme biçimidir.

*

J. J. Rousseau'nun inziva arzusuna hiç şaşmamalı: Böyle kişiler kartal gibi yalnız yaşamak, tek başına olmak tehlikesiyle yüzyüzedirler. Ama tıpkı kartal gibi bakışlarının enginliği, uçuşlarının yüceliği yalnızlıklarının büyüsüdür.

*

Karaktersiz insan bir insan değil, bir nesnedir.

*

Soylu Medea'nın[14] "ben"i keşfedildi. Ama onu hayatın tüm aksiliklerinde açığa vuramayan çok azdır, daha doğrusu hiç yoktur.

*

"Hayır" diyebilmek ve yalnız yaşamasını bilmek; özgürlüğü ve kişiliği korumanın sadece iki yoludur.

*

Yüce duygularla tanışan her insanın, kendini gerektiği gibi sunması için, kişiliğinden hareket etmeyi konumuna tercih etme hakkı vardır.

V. BÖLÜM

AHLAKSAL DÜŞÜNCELER

Filozoflar, tüm öteki erdemleri türettikleri dört temel erdem kabul ederler: Adalet, ılımlılık, güç ve sakınım. Bu sonuncusunun ilk ikisini, adalet ve ılımlılığı kapsadığı ve adeta güçsüzlükten mutsuz olan bir insanı kurtararak gücün yerini aldığı, gücün zorunlu olduğu birtakım etkenleri de tamamladığı söylenebilir.

*

Ruh, hastalandığında tamamen beden gibi davranır: Acı çeker ve her yönden kıvranır ama sonunda biraz rahatlar. Ve en nihayet, huzuru için en gerekli duygu ve düşüncelerin biçimi üzerinde karar kılar.

*

İyilik yapan insanlar hakkında çoğunlukla sahip olduğumuz duygu, diş hekimlerine duyduğumuz minnet duygusuna benzer. Onların bize bir iyilik yaptıklarını, bir acıdan kurtardıklarını düşünürüz. Ama diş hekimlerinin canımızı yaktığını anımsar ve onları pek de dostluk duygusuyla sevmeyiz.

*

Kibar iyilikçi, iyilikseverliğinin konusu olan şeyi iyiliğin içindeki maddi ögeden uzaklaştırmak gerektiğini düşünmeli. Bu maddi öge düşüncesinin yitip gitmesi, bunun adeta iyiliği doğuran duyguya bürünmesi gerekir. Tıpkı iki sevgili arasında yararlanma düşüncesinin, onu doğuran sevginin büyüsüne kapılması ve böylece kendini yüceltmesi gibi.

*

Gönülden yapılmayan her iyilik iğrençtir. Bu bir ölü kalıntısı ya da bir ölü kemiğidir. Onu çekmeceye koymalı ya da ayak altında parçalamalı!

*

Gizli kalmayı savunan iyilikçilerin çoğu size iyilik yaptıktan sonra Virgile'nin Galatee'si gibi gözden uzaklaşırlar: "Kadın söğütlere doğru kaçar ama, daha önce de görünmüş olmak ister."(15)

*

Genellikle söylendiği gibi insanlar iyilikleriyle bağlanırlar. Bu, doğa'nın bir lütfudur. İyilik yapmanın karşılığında sevginin olması yerindedir.

*

İftira tedirgin edici bir yabanarısı gibidir. Onu öldürmekten

emin olmadıkça hiç kımıldamamak gerekir. Aksi takdirde, her zamankinden daha büyük bir öfkeyle üzerinize gelir.

*

Soylu bir çocuğun doğal davranışlarında bazan çok ince bir felsefe vardır.

*

Dostlukların çoğu "eğer"lerle, "fakat"larla doludurlar ve "ima"ların sayesinde sürüp giden basit, bayağı ilişkilere yolaçarlar.

*

Doğasından kötü olan insan türü toplumlaşarak daha da kötü olmuştur. Her insan kusurlarını orada kazanır: Birincisi insanlığın, ikincisi bireyin, üçüncüsü toplumsal düzende ait olduğu sınıfın kusurlarını. Bunlar zamanla çoğalırlar. Ve yaş ilerledikçe başkasının kusurlarından yaralanan, kendi hatalarından acı çeken her insan, insanlık ve toplum adına ancak birine ve ötekine yöneltebileceği bir nefretin sahibi olur.

*

Zorbalığı, yardımı ya da iyilikleri dostluk adı altında ve dostluk görünümünde başka bir kılığa sokan insan, bana kutsal ekmeği zehirleyen vicdansız bir papazı anımsatıyor.

*

Şeytan gibi konuşmayan iyilikçiler pek azdır: "Eğer diz çökerek önümde eğilirsen..."[16]

*

Yoksulluk boğaz tokluğuna cinayet işletir insana.

*

Stoacılar[17], ahlaka ululamayı ve şiirsel coşkuyu getiren gizemli bir esin sahibi insanlardır.

*

Aşırı ve pek ince bir dostluk, bir gülün kıvrımından bile yaralanır.

*

Cömertlik, ancak soylu ruhların merhametidir.

*

Yararlan ve yararlandır, ne kendine ne de başkasına bir kötülük yapmadan: İşte inandığım tek ahlak.

*

Gerçekten namuslu ve belirli ilkeleri olan insanlar için Tanrı buyrukları, Theleme manastırının alnında yazılmıştır: "Dilediğini yap."[18]

*

Yok ettim ihtiraslarımı: Atını yönetemeyen ve onu öldüren kızgın bir adam gibi.

Bana ilk acıyı çektirenler, beni öteki acılardan korudular.

*

Talih, karakterimin boyun eğdireceği engelleri aşarak bana ulaşacaktır.

*

Ne zaman ki gönlümde bir duygulanma isteği uyanır, artık göçüp giden dostlarımın yokluğunu, ölümün benden ayırdığı kadınları düşünürüm. Onların tabutlarına girer, ruhumu onların yöresinde başıboş dolaşmaya gönderirim. Ne yazık ki üç mezarım var!

*

Bir iyilik yaptığım zaman ve bunu öğrendiklerinde, kendimi ödüllendirilmiş olmak yerine cezalandırılmış gibi hissediyorum.

*

Dünyaya ve talihe yüz çevirerek mutluluğu, huzuru, sağlığı ve hatta zenginliği buldum. Ve atasözüne inat, oyunu terk edenin kazandığını anlıyorum.

*

İnsanlar önemli kararlardan korkarlar, ama bu güçlü karakterler içindir. Zorlu kişiler de bıçak sırtında dinlenirler.

*

İçedönük bir yaşam genellikle mutsuzdur. Daha çok iş yapmak, daha az düşünmek ve yaşamla da yüzyüze gelmemek gerekir.

*

İnsan erdemi gönülden dileyebilir ama, gerçeği usa uygun olarak bulacağını ileri süremez.

VI. BÖLÜM

KADINLAR, AŞK, EVLİLİK ve ÇAPKINLIK ÜZERİNE

Aşk öyle bir duygudur ki, namuslu görünmesi için sadece kendinden meydana gelmiş olmasına, sadece kendisiyle var olmasına ve yaşamasına ihtiyacı vardır.

*

Duygular konusunda, değer biçilebilen seyin değeri yoktur.

*

Aşk salgın hastalıklar gibidir. Ne kadar korkarsak o kadar tehlikeli olur.

*

Sevdalı kişi, mümkün olduğundan daha çok sevilmiş olmak ister. İşte tüm sevdalıların gülünç olmalarının nedeni.

*

Öyle kadınlar vardır ki, yüzünü temizlemesini, tırnaklarını kesmesini bilmediği için ya da çoraplarını ters giydiği için sevmekten vazgeçtikleri sevgilileri uğruna kendilerini ve onurlarını yitirirler. Hayatı kendilerine zindan ederler.

*

Güçlü tutkuları bilen, onlardan çekinen, çapkınlığa aldırmayan gururlu ve dürüst bir insan, dostluğun bilincinde biri olarak bayağı ilişkilere ve küçük çıkarlara boşverir.

*

Erkekleri çok küçümseyen toplum, kadınları bir hiç durumuna düşürür.

*

Aşkın bizi baştan çıkarması özsaygımızla olur. Peki, sahip olduğumuz şeyi gözlerimizin önünde şiirselleştiren, yitirdiğimizi bize geri veren ve elimizde olmayanı bize sunan bir duyguya karşı nasıl direnmeli?

*

Aşktan özsaygısını çıkarın, geriye çok az şey kalır. Saygıyı bir kez yitiren insan, kendini zorlukla sürükleyen, hasta düşmüş bir insan gibidir.

*

Aşk, toplumda yaşadığı biçimiyle, iki değişik hevesin değiş-tokuşundan ve iki derinin temasından başka birşey değildir.

*

Eğer, gençliklerinde kadınların kendilerine saygıları konusunda bir fikir edinmek istiyorsanız, onların hayhaylı dönemlerinden sonra ellerinde kalanlarla bir karar veriniz.

*

Politikada akıllı kişilerin kazanmak için hiçbir şey yapmadıkları söylenir: Bu, çapkınlık için de uygun olabilir.

*

Kadınlar, erkeklerin çok üstün oldukları bir alanda erkeklere karşı savaşırlar, çünkü erkeklerin yanlarında "kızlar" vardır.

*

Öyle kızlar vardır ki kendilerini satar ama vermezler.

*

En temiz aşk ruhu küçük tutkulara açar. Evlilik ise ruhunuzu karınızın küçük tutkularına, arzusuna ve gururuna bırakır.

*

Ne kadar sevimli ve namuslu olsanız da düşünülebilen en ku-

sursuz kadını seviniz. Böylece daha az bağışlama durumunda olmayacaksınız onu ya sizden öncekini ya da sonrakini.

*

Dostluğu iyice tanımak için belki de aşkı yaşamış olmak gerekiyor.

*

Erkeklerin kadınlarla alışverişi, Avrupalının Hindistan'da yaptığı şeye benziyor: Bir savaş ticaretine.

*

Kadın erkek ilişkisinin gerçekten ilginç olması için aralarında zevk, hatıra ya da arzu olması gerekir.

*

Zeki bir kadın bir gün bana cinselliğiyle ilgili çok gizli olabilecek birşey söyledi: "Her kadın, bir sevgili bulunca, bizzat kendisinin bu erkeği nasıl gördüğünden daha çok öteki kadınların onu nasıl gördüklerini merak eder."

*

Opera kızlarını terk eden bir adam gördüğümü anımsıyorum. Çünkü, onlarda da namuslu kadınlarda olduğu kadar ikiyüzlülük gördüğünü söylüyordu.

*

Duyu ve ruh için gereksiz yinelemeler olabilir, kalb için bunlar hiç söz konusu değildir.

*

Hissetmek düşündürür. Bunda kolayca anlaşırız; düşünmenin hissettirmesi daha az kabul edilir, ama bu pek de doğru değildir.

*

Nedir ki bir metres? Ezbere bildiğimizi yanında hiç hatırlamadığımız bir kadın, yani dişiliğin tüm kusurlarını.

*

Zaman, çapkınlıkta bir gizem merakı yerine bir rezalet merakını getirdi.

*

Aşkın gerçek yetkinlikler aramadığı sanılır, sanki aşk onlardan korkar. Oysa aşk, sadece yarattığı, tasarladığı yetkinlikleri sever. O, kendi yarattığından başka ihtişam tanımayan krallara benzer.

*

Doğabilimciler tüm canlı türlerde bozulmanın dişilerle başla-

dığını söylüyorlar. Filozoflar bu görüşü uygar toplumlarda ahlaka uygulayabilirler.

*

Genel bir yargıdır: "Dünyanın en güzel kadını da olsa ancak sahip olduğu şeyi verebilir." Bu çok yanlış: O kesinlikle kabul ettiğini sandığımız şeyi verir, çünkü aldığımız, kabul ettiğimiz şeyin karşılığını veren hayalgücü böyledir.

*

Evlilik ya da bekarlık, ikisi de sakıncalı. Ama en az sakıncalı olanı seçmeli.

*

Aşkta kişilerin, sevimli özellikleriyle ve hoş davranışlarıyla birbirlerinden hoşlanmaları yeter. Ama, evlilikte mutlu olmak için insanların birbirlerini sevmeleri ya da hiç değilse kusurlarını karşılıklı hoş görmeleri gerekir.

*

Aşk evlilikten daha çok hoşa gider. Romanların tarihten daha eğlendirici olmaları gibi.

*

Aşktan sonra gelen evlilik, alevden sonra tüten duman gibidir.

*

Bekarlık ve evlilik konusunda akla en uygun söz: "Kazandığına pişman olacağın bir oyun." Fontenelle, son yıllarında evlenmemiş olduğuna pişmandı. Ama tasasız geçen 95 yılını unutuyordu.

*

Ayrılık o kadar doğaldır ki, çoğu evde bütün gece karıkoca arasında yatar.

*

Kadınların ihtirası yüzünden en namuslu adamın bile ya bir koca ya da bir kavalye olması gerekiyor. Ya da bir zevk düşkünü ya da bir iktidarsız.

*

Kötü evliliklerin en kötüsü kalbin evliliğidir.

*

Kadınlar ancak aşktan aldıklarını dostluğa sunarlar. Çirkin ve hoşa gitmek isteyen, buyurgan bir kadın, kendisine sadaka verilmesini emreden bir dilencidir.

*

Metresi tarafından çok sevilen bir sevgili, onu daha az sevi-

yormuş gibi görünür ve "vice versa" (tam tersi). Gönül duyguları birtakım lütuflar gibi midirler? Onları artık ödeyebilme umudunu yitirdiğimizde nankörlüğe düşeriz.

*

Doğa, tüm varlıkların korunmasını ana sevgisine emanet etti. Ve analara ödül olarak da onları hazlar içinde ve bu güzel duyguya bağlı acılar içinde bıraktı.

*

Aşkta her şey gerçek, her şey yalan. Hakkında tek saçmalık söylenemeyen sadece aşktır.

*

Başında kavak yelleri esen ve aklı başında birine acıyan bir adam; bana, peri masalı okuyan ve tarih okuyanlarla alay eden bir adam gibi görünüyor.

*

Aşk, sonu her zaman iflasla biten kavgalı bir alışveriştir. Onurunu yitiren de iflas eden kişidir.

*

Hiç evlenmemek konusunda en haklı nedenlerimizden biri, o kadın hiç sizinkisi olmadığı sürece, bir kadının tamamen kurbanı olmamaktır...

*

Bir adam kadınlar hakkında elinden geldiği kadar kötülük düşünsün, kadın daha da çoğunu düşünür.

*

Toplumda, duyguya duyguyla karşılık vermek istemeyen, ancak davranışa göre davranan pek çok kadın ve erkek gördüm: Başka bir pazarlık mümkün olabilse, bu sonuncusunu da terk edeceklerdi.

VII. BÖLÜM

BİLGİNLER VE YAZARLAR ÜZERİNE

Politika, hukuk ve hatta ahlak yazarlarının sıkıcı, kötümser vb. olmalarına karşın fizikçilerin, doğa tarihçilerinin, fizyolojistlerin, kimyacıların çoğu kez ılımlı, dengeli ve genellikle mutlu insanlar oldukları görülüyor. Hem de daha yalın: Bunlar doğayı, ötekiler de toplumu ele alırlar. Doğacılar büyük Varlık'ın yapıtını seyre dalarlarken, toplumu ele alanlar bakışlarını insanın yapıtı üzerine çevirirler. Sonuçları farklı olmak zorunda.

*

Scaliger'nin[19] Bask dili hakkında söylediğini ben de metafizikçiler için söyleyeceğim: "Birbirlerini anladıkları söyleniyor, ama ben inanmıyorum."

*

Her şeyi onur adına filozof, her şeyi çıkar uğruna yapan bir dalkavuğu horgörmek hakkına sahip midir? Bana öyle geliyor ki, söylenti ortaya çıktıktan sonra, biri paraları 'götürüyor', öteki de memnun, geri çekiliyor. Bir kibir merakıyla Voltaire'in dalkavu-

ğu olan D'Alembert, 14. Louis'den bir şeref aylığı ya da bir valilik isteyen şu ya da bu dalkavuktan çok mu üstündür?

*

Adamın biri[20], eski uygarlıklara elkoymayı sınır ötesinde korsanlık yapmaya, çağdaşları yağmalamayı da sokak ortasında hırsızlık yapmaya benzetiyordu.

*

Günümüzde kitapların çoğu, bir gün önce okunmuş kitaplarla bir günde yazılmış izlenimi veriyor.

*

Büyük Aristo'nun Söz Sanatı[21] adlı yapıtında, her analojiye (örnekleme) dayanan metaforun (eğretileme) ters yönde de doğru olması gerektiği anlatılır. Yaşlılık hakkında söylenen: "Yaşlılık hayatın kışıdır" metaforunu şöyle ters çevirince, onu da aynı ölçüde doğru bulursunuz: "Kış da yılların yaşlılığıdır."

*

Edebiyatta önemli biri olmak için ya da hiç değilse hissedilir bir devrim yapmak için, politikada olduğu gibi her şeyi hazır bulmak ve tam zamanında doğmak gerekiyor.

*

Önemli beyler ve akıllı geçinen kimseler, birbirlerini arayıp

bulan bu iki sınıf, iki tür insanı birleştirmek ister: Biraz daha toz yapanlarla, biraz daha gürültü yapanları.

*

Yazarlar eğlendirdikleri insanları severler, gezginlerin şaşırttıkları insanları sevmeleri gibi.

*

Yaratıcı ve zarif bir insan; bu hain kalabalıkta, kart zamparalar çemberinin tam ortasına düşmüş genç bir kadın gibidir.

*

Yüzeysel felsefe derin bilgiyi küçümsemeye, yoğun felsefe ona saygıya yol açar.

*

Şairin, genellikle yazarın işi kendine pek az bir kazanç sağlar, halkın gözünde de "büyük bir lütuf" ile "idare edecek kadar" arasında bir yerde bulunur. Zenginliği de, bizzat kendinden ve zamandan yararlanmasından ibarettir.

*

Birçok yapıtın başarısını ortaya koyan şey, yazarın fikirlerinin bayalığı ile halkın fikirlerinin bayalığı arasındaki ilişkidir.

*

Fransız Akademisi'nin kuruluşunu görünce insan, bu Akademinin Lucretius'un şu dizesini örnek aldığını sanır:

"Deha konusunda yarışmak,
doğuştan birinci olmayı istemektir"(22)

*

Günümüzde tiyatro ve edebiyat başarıları hemen hemen birtakım gülünçlüklerden başka birşey değillerdir.

*

Ahlakın ve politikanın yararlı erdemlerini ortaya koyan felsefedir. Onları yaygın kılan hitabet, adeta dillere destan eden de şiirdir.

*

Güzel konuşan fakat mantıktan yoksun bir sofist, bir matematikçiye hokkabazlık yapan hatip bir filozof durumundadır. Archimede'in karşısındaki hokkabaz Pinetti gibi.

*

Çok askerle iyi bir komutan olunmadığı gibi, çok bilgili olmakla da bilge olunmaz.

*

Çoğu zaman dünyadan eletek çeken yazarlara öfkeleniriz. Hemen hiçbir yarar elde etmedikleri topluma ilgi duymalarını,

hiç bilet sahibi olmadıkları bir piyango çekilişinde bize yardımcı olmalarını isteriz.

*

En iyi bildiğimiz şeyler: 1. Sezinlediğimiz, 2. İnsanlar ve olaylar hakkında deneyimlerle öğrendiğimiz, 3. Kitaplarda değil, kitaplarla yani düşündürdükleriyle, 4. Kitaplarda ya da ustalarla birlikte öğrendiğimiz şeylerdir.

*

Edebiyatçılar, özellikle şairler tavus kuşlarına benzerler: Kulübelerine bir avuç yem atar, arada bir kuyruklarını sergilemeleri için tutup çekiştiririz. Oysa bu sırada horozlar, tavuklar, ördekler ve hindiler kümeslerinde rahatça gezinirler ve keyifle kursaklarını doldururlar.

*

Başarı başarıyı doğurur, paranın parayı doğurduğu gibi.

*

İnsandan kaçmayan bir filozof, bir şair hemen hemen yok gibidir: 1. Çünkü onların eğilim ve yetenekleri çoğu kez onları içdaraltıcı bir uğraşa, toplumun gözlemine yöneltir, 2. Çünkü onlar, bu yeteneğin bırakın ödüllendirilmesini, cezalandırılmadıklarında kendilerini mutlu sayarlar. Bu acı konu da, onların sadece içsıkıntısına olan eğilimlerini çoğaltır.

Sıradan insanların ya da edebiyatçıların, dahası en alçakgönüllü geçinenlerin, yaşamöykülerine yardımcı olması için bıraktıkları anılar onların gizli gururlarını açığa çıkarırlar: Ermişler arasına girmek için bir servet bağışlayan azizin öyküsünü de anımsatırlar.

*

Karakterimizi, yeteneklerimizin topluma karşı bize sağladığı hakları yitirmek büyük bir talihsizliktir.

*

Büyük adamlar tutkuların çağı geçtikten sonra başyapıtlarını verirler: Yanardağların püskürmesinden sonra toprağın daha verimli olması gibi.

*

Birçok insan edebiyatçıların ününü zekice kullanır. Edebiyatçılar önemli mevkilerde bulunanlardan daha çok tanınırlar. Öncelikle, her iki yönden de bu durum rüzgardan başka birşey değildir. Ama birtakım cingözler de zenginliklerinin yelkenlerini bu rüzgarla şişirirler.

*

Ekonomi uzmanları neye benziyorlar: Ellerindeki bıçak ve çentikli neşterlerle ölü üzerinde çok rahat çalışan, ama bir canlıya müthiş acılar çektiren cerrahlara.

Edebiyatçıların çoğu ünü sevdiklerini sanırlar oysa sevdikleri yalnızca gururdur. Bunlar çok farklı ve zıt şeyler. Çünkü biri önemsiz, öteki büyük bir tutkudur. Gurur ile ün arasındaki fark, bir budala ile sevilen biri arasındaki farktır.

*

Gelecek kuşaklar edebiyatçıları konumlarıyla değil, ancak yapıtlarıyla anacaklardır. "Ne olduklarından çok ne yaptıkları"[23] sözü, onlar için bir ölçü olacağa benzer.

*

Speron-speroni[24], kendi duygularını kendine çok açık olarak açıklayan bir yazarın okuru için nasıl anlaşılmaz olduğunu çok iyi anlatır: "Çünkü yazar düşünceden ifadeye, okur ise ifadeden düşünceye ulaşır."

*

Bir yazarın zevkle ürettiği yapıtlar genellikle en iyileridir. Aşk çocuklarının en güzel çocuklar olması gibi.

*

Güzel sanatlar konusunda, dahası öteki konularda da ancak hiç öğrenmediğimiz şeyi çok iyi biliriz.

*

Ressam bir figüre ruh verirken, şair de bir duyguya, bir düşünceye biçim verir.

La Fontaine'in kötü olması özensizliğindendir. Lamothe[25] ise çok özendiği için kötü yazar.

*

Bir karakter komedisinin yetkinliği entrika düzenlemeye dayanacaksa, bu entrika öyle olmalı ki başka hiçbir oyunda kullanılamasın. Belki de, tiyatroda bu ölçüye uyabilen sadece "Tartuffe"ün[26] entrikasıdır.

*

Anvers'te, önemli kiliselerin birinde (Notre-Dame Katedrali'nde), ünlü yayıncı Plantin'in mezarını gördüm. Rubens'in resimleriyle ve anısına adanmış görkemli tablolarla süslenmişti. Bu manzarayı görünce; Grek ve Latin dillerindeki derin bilgileriyle yazarlara en büyük hizmeti sunan ve Fransa'da sefalet içinde yaşayan Henri ve Robert Etienne'leri ve onların ardılı, bir düşkünler yurdunda ölen Charles Etienne'i[27] anımsadım. O'nun da edebiyata hizmeti ötekilerden az değildi. Fransa tarihinin babası sayılan André Duchéne'i düşündüm: Sefil bir şekilde Paris'ten sürülünce, Champagna bölgesinde küçük bir çiftlik kulübesine sığınmak zorunda kaldı. Yüklü bir ot arabasının üstünden derin bir uçuruma düşerek öldü. Maden tarihinin yaratıcısı Adrien de Valois'nın[28] kaderi daha da iyi değildi. Coğrafya'nın babası Samson, yaşam uğruna ayakta ders vererek 70 yaşına vardı. Ryer'in, Tristan'ın, Maynard'ın ve daha pekçoğunun alınyazısını herkes bilir. Corneille'in son hastalığında içecek çorbası yoktu. La Fontaine ondan daha iyi değildi. Racine, Boileau, Moliére ve Quinault'nun daha mutlu bir yazgıları olduysa, bunun nedeni, yeteneklerini daha özel bir biçimde kralın hiz-

metine sunmuş olmalarıydı. Fransa'da ünlü yazarların kötü yazgıları üzerine bu öyküleri anlatan ve biraraya toplayan L'abbé de Longuerue şunu ekliyor: "Bu sefil ülkede yazarlar her zaman böyle harcanmışlardır." Kralın maaş bağlamak istediği böyle ünlü yazarlardan oluşan bir liste, Chapelain, Perrault, Tallemend ve L'abbé Gallois[29] tarafından (dönemin ¸hükümet başkanı) Colbert'e sunulmuştu. Bunlar, bir çok yabancı bilgini listeye aldıkları halde nefret ettikleri meslektaşlarını unuttular. Çünkü, kral ve bakanın, Paris'ten 400 mil ötede övülmekten daha çok hoşlanacaklarını çok iyi biliyorlardı.

VIII. BÖLÜM

DEVRİMDEN ÖNCE VE SONRA FRANSA'DA KÖLELİK VE ÖZGÜRLÜK ÜZERİNE

İnsanlığın talihsizliği, onun toplumsal konum içinde düzenlenmiş oluşudur. Çünkü, ahlakta ve politikada "kötülük zarar veren şeydir," tanımını verebilmemize karşın, iyiliğin işe yarayan şey olduğunu söyleyemiyoruz. Zira, bir an işe yarayan uzun zaman ya da her zaman zarar verebilir.

*

Çalışmanın ürününü ve otuz ya da kırk yüzyılın birtakım sonuçlarını dikkatle incelediğimizde ne görüyoruz: Milyonlarca insanın; her biri alık ya da vicdansız üç-dört kişi tarafından yönetilen çoğu cahil ve budala otuz kadar zorbadan birine teslim olduklarını: Ne düşünmeli bu insanlık hakkında, ondan ne beklemeli?

*

Hemen hemen bütün tarih zulümlerin yinelenmesinden başka birşey değil. Zorbalar bundan ne kadar nefret etseler de zu-

lümler sürüp gider. Öyle görünüyor ki, bu zorbalar kendi yarattıkları zulmü gözden saklamak için, kendilerinden öncekilerin gelecek kuşaklara aktardıkları suçların acısını kendilerinden sonra gelenlere çektirirler. Gerçekten de, halkları avutmak için, geriye atalarının da mutsuz olduklarını, hatta daha da mutsuz olduklarını öğretmekten başka hiçbir şey kalmaz.

*

Bir Fransız'ın doğal karakteri yaltakçı bir maymunun ve köpeğin niteliklerinden oluşmuştur. Cambazlık yapan sevimli bir maymun gibi görünür, ama gerçekte onun gibi kötücüldür. Bir av köpeği gibidir, kendisini zincire vuran efendisini yalayıp, sonra da ava çıkmak için çözüldüğünde sevinçten havalara zıplayan, doğuştan alçak bir av köpeği!

*

Eskiden kral hazinesi demek tasarruf demekti. Gerçeğe aykırı görünen bu söz, devlet hazinesinin yağmalanmasından beri yüzümüzü kızartıyor, ona da çok kolay kral hazinesi deniyor.

*

Deniz subayı olmak için soylu olmak ne kadar gerekiyorsa, tayfa ya da muço olmak için de kral katibi olmak zorunluluğu o kadar akla uygundur.

*

Soylu olmadıkça önemli yerlere ulaşmanın olanaksızlığı, he-

men hemen tüm ülkelerde en kötü saçmalıklardan biridir. Bu durum bana, atlı geçitlerde ve at yarışlarında eşeklerden yana olmak gibi görünüyor!

*

Doğa, bir insanı erdemli ya da dahi yapmak için Cherin'e[30] danışmaz!

*

Tahtına kurulmuş bir Tiberius ya da Titus olmanın ne önemi var? Sejan[31] gibi bakanları olduktan sonra!

*

Krallar ve papazlar intihar öğretisini yasaklayarak köleliğimizin süresini sağlama almak ve bizi çıkışsız bir hücreye tıkmak isterler: Dante'de talihsiz bir Ugolin[32] vardır. Zindana hapsedildikten sonra zindanın kapısı duvarla örülür. Bunu yapan vicdansız bir papazdır.

*

Prenslerin çıkarları üzerine kitaplar yazıldı ve bunların araştırılmasından söz ediliyor: Peki, halkın çıkarlarından söz eden hiç kimse olmadı mı?

*

Ancak özgür halkların tarihi dikkate değer. Zorbalığa boyun eğmiş

halkların tarihi bir kısa öyküler toplamından başka birşey değildir.

Avrupa'nın gerçek Türkiye'si Fransa'dır! Yaklaşık yirmi kadar İngiliz yazar despot ülkelerden söz ederken "Fransa ve Türkiye gibi" sözünü kullanır.

*

Bakanlar iş adamlarından başka birşey değillerdir! Bu kadar önemli olmalarının nedeni, efendileri soylu kişilerin mülkünün çok büyük olmasıdır sadece.

*

Efendilerine halka zarar veren aptallıkları ve hataları yaptıran bir bakan, kendi yerini daha çok sağlama alır: Bir çeşit suç ortaklığı ilişkileriyle onlara daha çok bağlanır.

*

Fransa'da bir bakan, niçin acaba, yaptığı yüz kötü işten sonra yerinde kalır da, bir tek iyi işten dolayı yerinden kovulur?

*

Fransa: İnsanın kendi kötülüklerini göstermesinin genellikle yararlı olduğu ve erdemlerini göstermesininse her zaman tehlikeli olduğu ülke!

*

Paris: Eğlence, zevk... kenti. Nüfusunun beşte dördünün yok-

sulluktan öldüğü kent...

Azize Thérésa'nın[33] cehennemi betimlemek için kullandığı kendine özgü deyimi Paris'e uygulamak mümkün: "Pis kokan ve hiç sevilmeyen yer."

*

Fransa'da yangın çıkaranlara dokunmazlar da, tehlike çanını çalanlara acı çektirirler!

*

Fransa'da ne halk var artık ne de ulus, çünkü sargı bezi için çamaşıra sıra gelmiş değildir!

*

Ne zaman toplu bir budalalık yapılırsa, Paris'te bulunabilen az sayıdaki yabancıları düşünür ve üzülürüm. Zira yurdumu her zaman seviyorum.

*

Bir meteliğin üzerinde resmi bulunan bir adamın (kralın, çev.) gücünü sınırlandırma yolunu bulan tek halk, İngilizler'dir.

*

İnsanlar adına mutsuz, belki de zorbalar adına mutlu olan ne yoksullar, ne mutsuzlar vardır! Tutsaklık içinde hiç üremeyen bir filin gururundan ve sezgisinden yoksun nice zavallılar!

"Soyluluk, kral ve halk arasında bir orta yerdir..." diyor soylular. Evet, av köpeğinin avcı ile tavşan arasında olması gibi!

*

Bir kardinal nedir ki? Papa adına kralla alay etmek için onun yüzbin altınını ele geçiren bir din adamı.

*

Toplumsal kurumların çoğu; insanı, yöneten ya da yönetilen olmaya daha elverişli kılan bayağı duygu ve düşüncelerin içinde tutmak amacını taşırlar.

*

Her şey ben, gerisi hiç: Bu; zorbalık, soylular yönetimi ve yandaşlarıdır. - Ben bir başkasıdır, bir başkası da ben: Bu da halk yönetimi ve yandaşları. Karar sizin!

*

Halkın içinden çıkan herkes, ona zulmetmek için ona karşı silahlanıyor. Ordudaki neferden kral katibi olan tüccara, başıboş bir güce boyun eğmeyi öğütlemek için köyden çıkan vaizden bir kentsoylunun oğlu olan vak'anüvise... kadar herkes! Bunlar Cadmus'nün[34] askerleri: İlk önce silahlananlar kardeşlerine karşı dönerler ve onlara saldırırlar!

*

Yoksullar Avrupa'nın zencileridir.

*

Köle, ölmeden derin bir soluk alamayan bir hayvana benzer, özgürlük ortamında ölür.

*

İnsanlar sağduyu ile yönetilirler. Satranç iyi niyetle oynanmaz.

*

İnsan toplumunu yeniden kurmak gerekir. Bacon'ın, insan anlayışını yeniden kurmak gerekir,[35] dediği gibi.

*

Halkın sıkıntılarını azaltınız, zalimliğini azaltırsınız. Bir tas çorba ile hastalıklarını iyileştirdiğiniz gibi!

*

1789 Ulusal Meclisi, Fransız halkına ondan daha güçlü bir kurum bağışladı. Bu kurumun, iyi bir kamu eğitimiyle ulusu bu yüceliğe hazırlamakta acele etmesi gerekir. Yasa yapıcılar; yorgun bir hastayı ele alan ve onu sindirimi kolay yiyeceklerle canlandıran usta hekimler gibi davranmalı.

*

1789 Ulusal Meclisi'nin çoğu temsilcisini ve onların önyargılarını görünce, insan, bu adamların bu önyargıları elde etmek için yıktıklarını düşünüyor: Önemli bir yapıyı yıkıntılarına sahip çıkmak için devirenler gibi.

*

Tanrı dünyayı yarattığında kaosun devinimi, dingin bir kargaşada uyuduğu zamandan çok daha yoğun bir kaosu gerektirmiş olmalıydı. Yeniden örgütlenen bir toplumun önündeki engeller, bize nasıl yoğun bir kargaşa gibi görünüyorsa öyle.

*

Dalkavuklar ve Fransa'yı soyup soğana çeviren korkunç hırsızlıklarla beslenenler, bu yolsuzlukların, yapıldığı gibi yıkmadan düzeltilebileceğini durmadan söylemek zorunluluğunu duyuyorlar. Bunlar, Augias'ın[36] ahırının bir çalı süpürgesiyle temizlenmesini istiyorlar herhalde!

EK

Hazırlıksız bir kadına çullanan adam ona şöyle der: "Bayan, çeyrek saatliğine de olsa erdem sahibi olmak istemez miydiniz?"

*

İyilik yapanların çoğu, kenti alıp kaleyi bırakan bu genel beceriksizlere benzerler.

*

Olonne düşesinin[37] bir sevgilisi, onun kocasına cilve yaptığını görünce, ona şöyle söyleyerek çıkıp gider: "Bak hele! Tam kaltak olmalı; öteki de çok dayanıklı!"

*

Zenginlik içindeki yaşlılar gençlerden daha çok bozulmuşlardır. Çünkü çürüme olgunluğun ardından gelir.

*

Katolik bir köy papazı, bir pazar vaazında müridlerine şöyle der: "Baylar, bu şatonun sahibi için Tanrı'ya yalvarınız. Paris'te işkenceden öldü." (Çark işkencesiyle öldürülmüştü.)

*

Bir zorba yönetimin tanımı: Üstün olanın alçak olduğu ve aşağı olanın küçük düşürüldüğü bir düzen.

*

Bakanlar kral yetkesiyle kıyımlara yol açtılar, tıpkı papazların din yetkesini kullanarak zulmettikleri gibi. Sonunda Tanrı ve kral, uşaklarının aptallıklarının cezasını çektiler.

*

Bir Sorbonne uzmanı "Doğa'nın Sistemi"ne[38] karşı öfkeyle şöyle diyordu: "Bu çok kötü, iğrenç bir kitap, tanıtlanmış bir tanrıtanımazlık bu!"

*

Zeki bir adam, iki alık soytarı tarafından alaya alındığını fark edince onlara şöyle der: "Baylar, yanılıyorsunuz. Ben, ne aptal ne de hayvanım. İkisinin (ikinizin) arasındayım!"

*

Karısının dağınıklığına karşı vurdumduymazlığıyla tanınan ve çoğu zaman onun zenginliğinden yararlanan bir adam, onun

ölümünden dolayı duyduğu üzüntüyü gösteriyordu, ama bana ciddi ciddi şöyle diyordu: "Marie-Thérése'nin ölümünden sonra 14. Louis'nin söylediğini söyleyebilirim: İşte, onun bana hiç tattırmamış olduğu ilk acı!"

*

"O, tutkulu bir adamdı ve kendini akıllı ölçülü sanıyordu. Ben çılgın bir kadındım, ama bunu az çok biliyordum. Demek ki ben bilgeliğe ondan daha yakınım."

*

Bir doktor şöyle diyordu: "Ancak mirasyediler çok para öderler."

*

Cansıkıcı bir sevgilisi olan ve onunla karı koca gibi yaşayan güzel bir kadın, ona şöyle der: "Bayım, toplumda kocamla birlikte olduğunuz zaman, ondan daha sevimli olmanızın uygun olacağını öğreniniz."

*

Ruhun yüceliğinden kaynaklanan ince bir hüzün vardır.

*

Keşişlere benzeyen filozoflar vardır, bunların çoğu keşişlere rağmen böyledirler ve bütün hayatlarını da azapla yaşarlar. Sab-

redenler de vardır. Pek azı sonunda mutlu olur, susar ve kimseyi de kazanmaya çalışmazlar. Oysa çömezlerinin bağlılıklarından mutsuz olanlar "yeni çömezler toplamaya gayret ederler."

*

Bir yargıç dostlarından birine, aptal aptal şöyle diyordu: "Bu sabah üç kişiyi ölüme yolladık. Bu cezayı tam hak eden sadece ikisiydi."

*

Çok zengin bir adam yoksullardan söz ederek şöyle diyordu: "Sen istediğin kadar onlara birşey vermemekte diren, bu aşağılıklar hep isterler." Bir prens de bunu yaltakçılarına anlatabiliyordu.

*

Ancak yoksulluğun bozmadığı şey erdemdir. Hizmetçinin yemeğine burnunu sokması, kedinin kusuru değildir.

*

İtirafın aşağılık bir biçimi vardır.

*

L'abbé Trublet'ye[39] bir kitap için ne kadar zaman harcadığın sorarlar. Şöyle yanıt verir: "Bu, gördüğünüz dünyaya göre değişir."

Taşralı bir tarikat başkanı, kralın ayininde yanındakini sorularla sıkıştırır: "Bu bayan kim? - kraliçe. - Bu? - Madam. - Şuradaki? - Artois kontesi. - Şu öteki?..." Sabrı tükenen Versailles'lı dayanamaz: "Bu da rahmetli kraliçe!"

*

Küçük bir kız, İtalya hakkında kitap yazan bir yazara sorar: "Efendim, İtalya hakkında bir kitabınız mı var? - Evet, küçük hanım. - Orada bulundunuz mu? - Elbette. - Peki, kitabınızı gezinizden önce mi, sonra mı yazdınız?"

*

Gerçek düşler boynuz kapıdan, sahte düşler yani sarhoş hayaller fildişi kapıdan çıkarlar.

*

Mutluluk içinde yeniden kavuştuğu eski bir dostundan söz eden zeki bir adam şöyle diyordu: "O, sadece, dostlarının mutlu olmalarını istemez, öyle olmalarını gerekli de görür."

*

Aşk, diyordu Plutarkos; öteki tutkuları susturan, karşısındaki bütün güçleri yok eden diktatör budur işte.

*

Acemice iyilik yapanlar, kendilerini sağdıran ve şaşkınlıkla

sütünü doldurduğu çanağı bir ayak darbesiyle ters çeviren keçilere benzerler.

*

Yediveren güllere benzeyen hayalgücü, birbiri ardına boş hayaller üretir.

*

Adamın biri, her şeyden çok sevdiği şeyin barış, dinginlik ve karanlık olduğunu söyleyince, ona şöyle yanıt verdiler: "Bu bir hasta odasıdır."

*

Bir kadın; kendi açısından hiçbir şey değildir, kendisiyle ilgilenen erkeğe nasıl görünüyorsa öyledir. Kendini, kendisinin görmek istediği gibi görmeyen erkeklere karşı bu kadar öfkeli olmasının nedeni de budur. Kadın orada var oluşunu yitirir. Erkek, olduğu gibi kaldığı için bu ilişkiden daha az yaralanır.

*

Adam bir ruh yüceliğiyle talihe yaklaştı, aynı yücelikle de küçümsedi onu!

*

Yaşlı bir bekar tatlı tatlı anlatıyordu: "Evlilik, insanın kusuruna kusursuz bir örnektir."

"Bir yazarın..." diyordu Diderot, "kitaplarla uğraşan bir metresi olabilir, ama karısının[40] gömlekleri onarması gerekir."

*

Fatihler her zaman insanların öncüleri olarak anılacaklar. Aslandan, her zaman hayvanların kralı olarak söz edileceği gibi.

*

Şu Türk atasözünün güzelliğine bakın: "Ey acı! Tek başına geldiysen buna da şükür!"[41]

*

İtalyanlara bakılırsa: "Göbeğin altında ne din bulunur, ne hakikat!"[42]

*

Aziz Augustin; Tanrı'nın kayrasını doğrulamak için, kötü'nün iyi olsun diye dünyaya getirildiğini söyler. Ya da iyi, kötü ile daha iyi olsun diye![43]

*

İnsanlar kötülüğe öyle eğilimlidirler ki; onları düzeltmek, onları sağduyulu ve dürüst görmek umudu ve hatta arzusu; ancak ilk gençliğin saflığına bağışlanan bir saçmalık, bir romantik düşüncedir.

"Şiirler..." diyordu, adamın biri her zaman torbalanmış olmayı hak eden zeytinler gibidirler."

*

Aptallar, cahiller ve düzenbazlar; fikirleri, sağduyuyu, soylu ve yüce duyguları elegeçirmek için kitaplara başvururlar. Tıpkı zengin bir kadının parasına uygun düşecek bir kumaş satıcısına gitmesi gibi.

*

Adamın biri: "Büyük bilginler, ün tapınağının yolunu döşeyenlerdir," diyordu.

İKİNCİ KISIM

KARAKTERLER VE FIKRALAR

"Bu gün 15 mart 1782, her zaman yapmadığım hayırlı bir iş yaptım," diyordu adam. "... namuslu, erdem dolu, yüzbin lira kira geliri olan, adı çok önemli, çok zeki, çok sağlıklı bir adamı teselli ettim. Ve ben, yoksul, karanlık ve hasta!"

*

Gerçek bir olaydır. Madam, Kralın kızı (16. Louis'nin) hizmetçilerinden biriyle oynarken onun eline bakar ve parmaklarını saydıktan sonra: "Nasıl?" der çocuk şaşkınlıkla, "sizin de beş parmağınız var, benim gibi!" Ve emin olmak için tekrar sayar.

*

Mareşal de Biron[44] çok tehlikeli bir hastalığa yakalanmıştı. Suçunu itiraf etmek istedi ve birçok dostunun önünde şöyle dedi: "Tanrı'ya, krala, devlete borçlu olduğum şey..." Dostlarından biri sözünü kesti: "Sus," dedi, "aciz olarak öleceksin!"

*

Adamın biri anlatıyordu: "Bütün ülkelerin kadınlarını gör-

düm. İtalyan kadını, sevgilisinin ancak kendisi için bir suç işlediğinde sevildiğine inanır. İngiliz kadını için bir çılgınlık, Fransız kadını için de bir aptallık yeter."

*

"Halk! halk!" diyordu adam, "bir halkın oluşması için kaç aptal gerekir?"

*

Aziz Jerom'un, büyük bir çaba ile tutkuların şiddetini anlattığı mektubunu[45] okumuş olan bir adam şöyle diyordu: "Tutkularının yoğunluğu bana, tövbesinin beni korkutmasından daha çekici geliyor."

*

"Kadınlar, ancak en iyi oldukları konuda iyidirler."

*

Papaz hayatının çekiciliğine tutkun bir adam: "Cehennemlik olmaya mecbur olduğumda, papaz olmam gerekiyor."

*

Bir adam tepeden tırnağa yasa bürünmüştü: Çevresinde gözü yaşlı, kara peruklu, asık suratlı soylu kadınlar... Dostlarından biri üzgün bir şekilde ona yaklaşır: "Aman yarabbi! Peki kimi kaybettiniz? -Ben, dedi, hiçbir şey kaybetmedim, çünkü dulum!"

Eskiden, yemekten önce Kral'ın pastası getirilirdi. Fontenelle kral oldu ve önündeki nefis tepsiden ikram etmeyi ihmal edince, dostları: "Kralımız adamlarını unutuyor!" dediler. Fontenelle cevap verdi: "İşte olduğumuz gibiyiz, öteki yüzümüzle."

*

Yoğun acıları yüzünden sağlığına kavuşamayan bir adam, şöyle dedi bana: "Gösterin bana unutkanlık ırmağını, gençlik pınarını da bulacağım!"

*

Aşkta dürüst olan genç ve duyarlı bir adam, bu duygusal haliyle çapkınlar tarafından alaya alınmıştı. Safça onlara cevap verdi: "Sevdiğim kadınları, sevmediklerimden daha çok seviyorsam, bunda ne suçum var?"

*

Fransız Akademisi'ne para toplanıyordu. Altı frank ya da bir altın lira eksik gelmişti: Cimriliği dillere destan bir üye para koymuş olduğundan kuşkulanır oldu, ama para verdiğini ileri sürdü. Parayı toplayan: "Onu görmedim, ama ona inanıyorum" deyince Fontanelle tartışmayı kesti: "Onu gördüm, ama yine de inanamıyorum!"

*

Chartes dükü, Artois kontunun kızkardeşi Bourbon düşesi matmazele yapılan hakareti öğrenince şöyle der: "İyi ki ne ba-

bayım, ne de koca!"

*

"Aşk, diyordu bir adam, ancak ince ruhlar için bir zevk olmalı. Ne zaman aşka burnunu sokan dangalakları görsem, şöyle demek gelir içimden: Bu ayaktakımının gözü olan oyunda, sizin ne işiniz var?"

*

Hiç konuşma yeteneği olmayan yazar L'abbé Arnaud için söylenir: "Çok konuşur, ama geveze olduğundan değil, konuşarak anlatamadığından!"

*

Adam anlatıyordu: "Bu dünyada; mideme oturan öğle yemeklerinden, tatsız akşam sofralarından, güvensiz konuşmalardan, sevgisiz ilişkilerden ve aşksız sikişlerden başka bir şey görmedim."

*

Tanıdığı genç ve ürkek hoş bir adamla beni tanıştıran M.R.'ye: "Dostunuzun dünyadan haberi yok, hiç görgüsü de yok," deyince, "Evet," dedi "ama, şimdiden her şeyi biliyormuş gibi üzgün."

*

"Bir ismin, bir zümrenin, bir talihin desteği olmadan onurlu bir adamın dünyada tutunması ancak büyük acılarla olur," diyordu adam: Oysa, bu elverişliliklere sahip olan adam, tam tersine, bizzat kendine karşı olarak yüceltilmiş olduğunun farkındadır. Bu iki adam arasında, dalma aygıtı ile yüzücü arasındaki fark söz konusudur.

*

"İki insanın dostluğundan vazgeçtim," diyordu adam, "biri bana kendinden söz etmediği için, ötekisi de benden hiç söz etmediği için."

*

Bir bakana, taşra yöneticilerinin niçin kraldan daha çok şatafat içinde olduklarını sormuşlardı: "Köy komedyenleri niçin Paris'tekilerden daha çok abartıyorlarsa, onun için," dedi bakan.

*

Bir Rohan düşesine ne zaman doğuracağını sormuşlardı: "Bu onura iki ay sonra sahip olacağımı sanıyorum," dedi. Onur, bir Rohan'ı doğurmasıydı.

*

Bir saka, kuşatma sırasında şehirde bağırıyordu: "Bir araba su 6 kuruş!" Bir bomba düşer ve kovalarını darmadağın eder. İstifini hiç bozmadan haykırmaya devam eder: "Bir kova su 12 kuruş!"

L'abbé de Moliéres[46], sade ve yoksul bir adamdı. Descartes'in sistemi üzerine çalışmalarının dışında hiçbir şeyle ilgilenmezdi. Hizmetçisi hiç olmamıştı. Yakacak odunu da olmadığından, yatağında, külahının üstüne pantolonunu geçirir öyle çalışırdı. Bir sabah kapısının çalındığını duyar:

- Kim o?

- Açınız... Bir ipi çeker ve kapı açılır. L'abbe Molieres hiç oralı olmaz:

- Kimsiniz?

- Bana para verin!

- Para mı?

- Evet, para!

- Ooo anlıyorum, siz hırsızsınız?

- Hırsız ya da değil, bana para lazım!

- Gerçekten öyle, size para lazım: Peki öyleyse! İşte bunun içinde, arayanız...

Boynunu uzatır ve pantolonunun çeplerinden birini gösterir. Hırsız yoklar:

- Peki ama, hiç para yok.

- Sahi yok, ama işte anahtar

- Peki anahtarı ver...

- Buyrun, alın.

- Elimde.

Yazı masasına gidiniz ve açınız...

Hırsız anahtarla başka bir çekmeceyi açar.

- Bırakın canım: Altüst edeceksiniz, onlar makalelerim! Çabuk bitir işini, Allahın belası! Para öteki çekmecede. İşte hadi alınız. Çekmeceyi de lütfen kapatınız...

Hırsız, işini bitirir, çeker gider.

- Bay hırsız kapıyı kapatın bari. Hay Allah! Kapıyı açık bıraktı! Hırsız köpek! Bu soğukta yataktan kalkmam gerekiyor!

Lanet hırsız!

Filozof ayağa fırlar, kapıyı kapatır ve tekrar işine koyulur...

*

Adamın biri, uygarlığın bugünkü durumunu ve sanatların ağır ilerleyişini gözönünde tutarak, Musa'dan bu yana geçen 6.000 yıl konusunda şöyle diyordu: "Bu 6.000 yılda insanların ne yapması gerekiyordu? Bundan daha fazlası, çakmak taşlarını birbirine sürtmek ve ateşi bulmak için geçmedi mi!"

*

Madam Montmorin[47] oğluna şöyle diyordu: "Bak oğlum, topluma katılıyorsunuz, size vereceğim tek bir öğüdüm var: Bütün kadınların sevgilisi olmak."

*

Zeki, fakat ahlaksız ve kendi yüzkarasına aldırmayan bir adam olan Argenson kontu[48], şöyle diyordu: "Düşmanlarım boşuna uğraşıyorlar, beni altedemeyecekler: Burada benden daha aşağılık hiç kimse yoktur."

*

Yaşam tecrübesiyle tanınmış bir adam bana, kendisini en çok olgunlaştıran şeyi şöyle anlatmıştı: "Bak evlat, elverdiğince, 40 yaşındaki kadınlarla yatacaksın, ama 80'lik ihtiyarları da dinlemesini bileceksin."

Zihnin ve ruhun eğitimini ihmal ederek, sıkıntıyla, tasayla, önemli adamların yanında düşüp kalkmayla zenginliğin ardında koşmak, altın bir olta ile derekayası avlamaktır.

*

Voltaire, Prusya Kralı'nın "Anti-Machiavel"[49] adlı yapıtıyla ilgili olarak şöyle diyordu: "O, başkalarını iğrendirmek için tabağa tükürür!"

*

Madam Tencin'e[50] göre zeki insanlar; toplumun yeterince, olduğu kadar aptal olduğuna inanmadıkları için davranışlarında çok hata yapıyorlar.

*

Yergici İngiliz Şair Donne'ye[51] sormuşlardı: "Kötülüklere kızıp köpürüyorsunuz, ama kötüleri gözetiyorsunuz." Şöyle dedi: "Oyun kağıtlarını alıkoyup, dolandırıcıları nasıl salıveriyorsunuz?"

*

Yaltakçının biri 14. Louis'nin ölümüyle ilgili olarak: "Kralın ölümünden sonra her şeye inanılır!" diyordu.

*

Genç bir adam, bir bakanın yağcısına hakaret etmişti. Olay

tanığı bir dost, yağcının gidişinden sonra, ona şöyle dedi: "Bakanın kendisine hakaret etmiş olmak, onu yüznumarasına kadar arkasından izleyen birine hakaret etmiş olmaktan iyidir."

*

Soylu bir adam karısını sevmeden evlenir, bir opera kızı alır. "Bu karıma benziyor," diyerek onu terk eder. Değişiklik olsun diye namuslu bir kadın alır. "Bu da onun gibi..." der, onu da terk eder. Böyle sürüp gider.

*

D'Alembert, Cenevre'de hukuk profesörü olan ünlü biriyle Voltaire'in evindeydi. Profesör, Voltaire'in evrenselliğine hayran, D'Alembert'e şöyle der: "Onu sadece kamu hukukunda biraz zayıf buluyorum." "Ben de," der D'Alembert, "onu ancak geometride biraz zayıf bulurum."

*

Adam kadın hakkında şöyle diyordu: "Onun benden bir çılgınlık istediğini sanıyordum, buna da hazırdım. Ama, benden bir aptallık bekleyince hemen onu reddettim."

*

Adamın biri, bakanların gülünç durumları ve aptallıkları konusunda şöyle diyordu: "Fransa'da artık insanlar hükümet olmadan gülmüyorlar."

Adamın söylediğine göre "prenslerin piçlerine azcık benzeyen mümkün olduğunca geç vaftiz ediliyor"du...

*

Adamın biri[52] Bay Vaudreuil'e düşüncesinin doğru ve haklı olduğunu, ama bazı açıklanacak noktalar olduğunu söylüyordu: "Gözünüzde perde yok, ama gözlüğünüzde biraz toz var!"

*

Voltaire Potsdam'da iken, bir akşam yemeğinden sonra, bir zorba görüntüsüne hiç uymayan iyi bir kral portresi çizer. Buyurgan ve zorba bir kral yönetiminde bunalmış insanlığın acılarını, coştukça coşarak, tüyler ürpertici bir betimlemeyle dile getirir. İçlenen Prusya kralının gözlerinden birkaç damla yaş düşünce: "Bakın, bakın!" diye haykırır Voltaire, "kaplan ağlıyor!"

*

Fontenelle üç kez Akademi'den geri çevrilmişti. Bunu sık sık anlatır, şunu da eklerdi: "Akademi'den bir kez geri çevrildiğine üzülen kimi gördüysem bu hikayeyi anlattım ve hiçbirini teselli etmedim."

*

Git gide daha kötüye giden bu rezil dünyanın işleri hakkında şöyle diyordu adam: "Politikadan öğrendiğim kadarıyla, uzun süren saltanatlar kadar halklar için acı verici hiçbir şey yoktu. Demek istiyorum ki Tanrı sonsuzdur; her şey söylendi."

Aranda kontunun[53] Avusturya prensinden tokat yediği, İspanya'da bilinen bir öyküdür. Bu olay, kontun Fransa'ya Büyükelçi olarak gönderilmiş olduğu sırada oldu.

*

Hiç hatır gönül dinlemeyen Moliére'in para babalarına tek bir söz dokundurmamış olması düşündürücüdür. Moliére'in ve çağın öteki komiklerinin Colbert'in buyruklarını böyle aştıkları söylenir.

*

Saray erkânından bir kaçık, Versailles şatosunun çevresinin çok pis sidik koktuğunu görünce, kölelere ve hizmetçilere emreder: "Boşaltın şu suyu!"

*

Cehennem ateşinde kıvranan lanetlilerin yazgısına acımak isteyen La Fontaine şöyle der: "Onların oraya alıştıklarını ve nihayet orada suda balık gibi olduklarını düşünüyorum!"

*

Bir adam, bana, toplumda namuslu kişilerin pek az bulunduğunu kısaca anlatmak için: Namuslu insan, insan cinsinin özel bir türüdür, diyordu.

*

Soyluluktan başı dönmüş Mareşal Brissac, Tanrı'yı da sık sık şu cümle ile betimliyordu: "Yüksek Soylu."

*

Seksen yaşındaki Fontenelle, yelpazesini açmaya özen gösterdiği genç ve güzel, fakat terbiyesiz bir kadının, onun bu inceliğini küçümser bir tavır takındığını görünce: "Ah, bayan!" dedi ona, "kabalığınızı çok fazla israf ediyorsunuz!"

*

Bir köylü sahip olduğu bir avuç malını dört oğlu arasında bölüştürüp, bazen birinin bazen ötekinin yanında yaşamaya koyuldu. Çocuklarını ziyaretlerinden birinden dönüşünde ona sordular: "Ee, nasıl ağırladılar sizi? Nasıl karşıladılar? -Onlar bana çocukları gibi davrandılar," dedi adam. Bu söz, böyle bir babanın ağzında yüce görünüyor.

*

Adamın biri, yüksek sosyetenin kabul ettiğimiz bir fuhuş yeri olduğunu söylüyordu.

*

İnziva için sınırsız tutkusu yüzünden eleştirilen bir filozof, şöyle savundu kendini: "Toplumda her şey beni alçaltırken, yalnızlıkta her şey beni yüceltiyor."

*

Bay Dubreuil[54] ölümcül hastalığı sırasında, dostu Pehmeja'ya şöyle diyordu: "Dostum, niçin herkes odamda? Senden başka kimse olmamalı: Hastalığım bulaşıcı!"

*

Bay Pehmeja'ya ne ile geçindiğini sordular. "Kiradan 1500 lira. -Oldukça az. -Ooo dedi Pehmeja, Dubreuil zengindir!"

*

Kiliseye biraz geç gelen Luxembourg mareşalinin karısı[55] ayinin olduğu yeri sorar ve bu sırada 'Lever-Dieu'nun zili çalar. Chabot kontu kekeleyerek şöyle der ona: "Bayan Mareşal,

Duyuyorum küçük çanı
kuzucuk uzakta değil."

Bu dizeler, komik bir operadan iki dizedir.

*

Zeki bir adam, bir gün bana şöyle dedi: "Fransa yönetimi, masallarla uyutulmuş mutlak bir monarşidir."

*

Duclos[56], Versailles'daki bir vaazdan canı sıkılmış bir adama şöyle sormuştu: "Niçin bu vaazı sonuna kadar dinlediniz ki?" "Dinleyicileri rahatsız etmekten ve incitmekten çekindim."

"Ben olsam," der Duclos, "bu vaazı dinlemektense din değiştirirdim!"

D'Alembert, Bay Vivier'le[57] evliliğinin ertesinde Bayan Denis'i görme fırsatını bulmuştu. Ona ne kadar da mutlu göründüğünü sorunca: "Mutlu ha! der kadın, evet mutluyum! Kalbine ihanet eden mutlu!"

*

Adamın biri, öfkeyle anlatıyordu bana bir yiyecek yolsuzluğunu: "Tam beş bin insanın açlıktan ölmesine mâl oldu," dedi. "İşte bayım, tam da kralımızın yaptığı gibi!"

*

Dinin gün geçtikçe zayıfladığını gören Voltaire, bir defasında şöyle demişti: "Yine de üzücü bir durum, zira neyle alay edeceğiz? -Oo! dedi Bay Sabatier de Cabre[58], merak etmeyiniz, size daha çok fırsatlar çıkar. -Ah, bayım, der Voltaire acı acı, kurtuluşumuz kilisenin dışında!"

*

Dünyadan el etek çekmiş bir filozof, bana yazdığı erdem akıl dolu mektubunu şöyle bitiriyordu: "Hoşça kal dostum! Sizi topluma bağlayan ilişkileri, elinizden geliyorsa, koruyunuz. Ama, sizi bu ilişkilerden ayıran duyguları da geliştiriniz."

Altmış iki yaşında bütün kadınların sevgilisi olan Diderot, dostlarından birine şöyle diyordu: "Sık sık soruyorum kendime: Ah, çılgın ihtiyar, alçak rezil... Gülünç bir duruma düşmekten ya da bir hakareket uğramaktan ne zaman vazgeçeceksin?"

*

Bir kont ile bir marki, ilkeler konusunda, aralarında ne fark gördüğümü sordular bana. Şöyle dedim: "Aranızdaki fark şu: Biriniz kevgiri yalar, ötekiniz yutar!"

*

15. Louis ile yatan Bayan Desparbés'ye[59] kral sordu: "Bütün adamlarımla yattınız değil mi?

- Ah, Efendimiz!
- Choiseul düküyle de.
- Öyle güçlüydü ki!
- Richelieu mareşaliyle?
- Çok zekiydi!
- Monville?
- Vücudu o kadar güzeldi ki!
- Tamam, peki! Bunların hiçbirine sahip olmayan Aumont düküyle de yattınız mı?
- Ah, Efendimiz, o size o kadar bağlıydı ki!"

*

"Gelecek kuşaklar," diyordu, adamın biri, "bir öncekinin yerini alan halktan başka birşey değildir: O zaman, şimdiki halkın ne olduğunu görürsünüz."

*

"Üç şey canımı sıkar," diyordu adam, "maddi ya da manevi anlamda olsun, hem asıl anlamında, hem de mecaz anlamında üç şey: Gürültü, rüzgar ve duman."

Zamanında oldukça namuslu tanınmış bir adamla evlenmiş olan bir kız hakkında, Bayan L. şöyle diyordu: "Bir orospu olsaydım daha da namuslu olurdum. Zira, beni paylaşmaktan suçluluk duyacak bir adamı sevgili olarak koynuma almazdım."

*

Mareşal Duras, çocuklarından birine kızgın, ona şöyle der: "Rezil herif, böyle devam edersen, kralla bir akşam yemeği yedireceğim sana!" Çünkü genç adam, sıkıntıdan patladığı Marly'de iki kez akşam yemeğinde bulunmuştu!

*

Kim söylemişti bilmiyorum[60]: "Son din adamının barsağı ile boğazlanmış son kralı da bir görseydim!"

*

Duclos bir gün, herkesin kendisine uygun bir cennet-i olduğundan söz ediyordu. Bayan Rochefort (kontes) ona şöyle der; "Sizin için, Bay Duclos, cenneti oluşturan şeyler: Şarap, peynir ve karşınıza çıkan ilk kadın olmalı!"

*

Prusya kralının arabacısı kralı tepetaklak edince, kral korkunç öfkelenir. "Ne yapalım," der arabacı, "bir talihsizlik oldu işte! Siz de hiç savaş kaybetmediniz mi?"

*

Yaşamadığım bir haksızlığa karşı beni çok duyarlı bulan yaşlı bir adam, bana şöyle dedi: "Sevgili çocuğum, hayattan, hayata katlanmasını öğrenmek gerek!"

*

Doksan yaşındaki bir kadın doksan beş yaşındaki Fontenelle'e şöyle diyordu: "Ölüm bizi unuttu. -Sus!" diye yanıtlar onu Fontenelle, parmağını ağzına koyarak!

*

Bay Voltaire, bayan Chatelet'nin evinde, hatta yatak odasında, henüz çocuk olan yeğeni L'abbé Mignot'yu dizleri üzerine alarak onunla eğleniyordu. Onunla gevezeliğe koyulur ve ona birtakım bilgiler sıralar: "Dostum," der ona, "insanlara karşı başarılı olmak istiyorsan kadınları kendin için elde edeceksin, bunun için de onları tanımak gerekir. Böylece tüm kadınların yalancı ve orospu olduklarını öğreneceksiniz...

- Nasıl, bütün kadınlar mı! Ne söylüyorsunuz bayım? diye öfkeyle söylenir bayan Chatelet. "Bayan, der Voltaire, çocukları aldatmamak gerek!"

*

Bir yaltakçı şöyle diyordu: "İsteyen benimle iyi geçinsin!"

*

Can çekişen Fontenelle'e sormuşlardı: "Nasıl gidiyor durum? "Birşey gitmiyor," dedi Fontenelle, "yok oluyor!"

Bay Turgot[61], uzun zamandan beri görmediği dostlarından birine yeniden kavuşunca, ona şöyle der: "Bakan olduğumdan bu yana gözünüzden düştüm!"

*

Yönetime karşı bir kitap yazmış olan çok yoksul bir adam anlatıyordu: "Hay Allah! Bastil'e giremedik! Hemen şimdi üç aylık kirayı ödemek gerekiyor!"

*

Kadın adama: "Benim sizde neyi sevdiğimi..." derken, adam sözünü keser ve içi yanarak şöyle der: "Ah, bayan! onu biliyorsanız, mahvoldum demektir."

*

Saf ve çekingen bir adam tanıdım. Böyle anlarından birinde şöyle diyordu: "Gözlerden uzak bir köşede namuslu bir adam olsaydı ve hiçkimse onu tanımasaydı şaşırmazdım!"

*

D'Alembert'in, güzel konuşma, şiir sanatı ve lirik dizeler üzerine birtakım küçük denemelerini okumuş olan zeki bir adama, ne düşündüğünü sordular: "Herkes bu kadar soğuk olamaz," dedi.

*

Bir anne, oğlunun dikkafalı bir tavrından sonra, çocukların çok bencil olduklarını söylüyordu. "Evet," dedi adam. Polis oluncaya kadar."

*

Bir koca, karısına şöyle diyordu: "Bak, hanım! Bu adamın sizde birtakım hakları var: O, benim yanımda size saygısızlık etti, buna izin vermeyeceğim. Yalnızken size kötü davranabilir, ama benim yanımda asla! Bu, bana saygısızlıktır!"

*

Alçakgönüllü bir adamdan söz ediyorduk: "Künklerde bazen birtakım çatlaklar bulunur, erdemler bu çatlakların arasına saklanır."

*

Evlenmesi için sıkıştırılan bir bekar tatlı tatlı anlatıyordu: "Kendimi evlilikten nasıl koruyorsam, Tanrı'nın beni kadınlardan koruması için de dua ediyorum."

*

Madam anlatıyordu hoş bir şekilde: "İngilizlerin hırsızları ve katilleri, Türkler'in de belalı kadınları tercih ettiklerine bakılırsa, şu "polis" dediğimiz şey çok korkunç birşey olmalı!"

*

"Dünyayı dayanılmaz kılanlar," diyordu adam bana: "Düzenbazlar ve sonra da namuslulardır. Öyle ki, hepsinin zararsız olması için birilerini yok etmek, ötekilerini de düzeltmek gerekecek. Cehennemi dağıtmak, cenneti yeniden kurmak gerekecek!"

*

Zeki bir adam Versailles'ı tanıtıyordu: "İnerken, her zaman çıkıyormuş gibi görülmesi gereken yer; yani, horgördüklerimizle sık sık görüşmüş olmaktan övüneceğimiz bir yer."

*

Toplumların medeni ve politik yapısını incelemiş olan bir filozof bana şöyle diyordu: "Artık ilkelleri gezginlerin yapıtlarında, çocukları da günlük yaşamda araştırmıyorum."

*

Bir hanım, M.B. hakkında şöyle diyordu: "Namusludur ama, sıkıcı ve çekilmez bir adamdır; temiz, sağlıklı ama kılçıklı ve yavan bir tatlısu levreği gibidir."

*

Birçok işi niçin kabul etmediğini sorduğum bir adam, bana şöyle dedi: "Bir adamın yerine rol yapmaya gönlüm hiç razı değil."

*

Adamın biri gülerek anlatıyordu: "Zeki bir adamın metresi hakkında kuşkuları olması, anlaşılır birşey, ama karısından kuşkulanması! Çok aptal olmalı!"

*

"Dünyada, diyordu adam, üç çeşit dostunuz vardır: Sizi seven, sizi düşünmeyen ve sizden nefret eden dostlarınız."

*

Hoş ve çekingen bir adam, insanların kötü yürekliliği hakkında bana şöyle diyordu: "Tanrı'yı ikinci bir tufanı göndermekten alıkoyan, yalnızca ilkinin bir işe yaramamasıdır!"

*

"Prenslerin buyruğunda olmanın zararı, onlardan uzakta kalmanın yararıyla tam dengelenmiştir," diyordu adamın biri.

*

Kendisine bir evlilik önerisi yapılan adam şöyle yanıt verdi; "Hayatta iki şeyi çılgınca sevdim: Kadınları ve bekarlığı. İlk tutkumu yitirdim, ikincisini korumam gerekiyor!"

*

Bay Thomas(*) bana bir gün şöyle dedi: "Çağdaşlarıma değil, gelecek kuşaklara ihtiyacım var." Ünü çok seviyordu. "Felsefeden çıkarılan sonuç," dedim ona, "canlıların yaşayabilmesi için

doğmamış olanlara ihtiyaçları olmasıdır."

*

Bir tanıdığı, Bay Barthe'a[62] şöyle diyordu: - On yıldır sizi tanırım, dostunuz olmanın hiçbir zaman mümkün olmadığını sandım, ama yanıldım. Bir çaresi vardı. -Neydi çaresi? -Kendimden tam bir özveri ve sizin bencilliğinize sürekli boyun eğmek! dedi adam.

*

Adamın biri bir gün benimle tatlı tatlı konuşuyordu, kadınlar ve kusurları hakkında: "Onları ya sevecek ya da tanıyacaksınız. Ortası yok bunun..."

*

"Düşmanlarım bana hiçbir şey yapamaz," diyordu adam. "Zira onlar, ne gereği gibi düşünmek ne de gereğini yapmak yeteneğimi elimden alabilirler."

*

Evlenmeyi düşünüp düşünmediğini sormuştum bir adama, şöyle dedi bana: "Niçin evlenmeli? Fransa kralına haraç ödemek için mi?"

*

Adamın biri bana Fransa kralını nasıl değerlendirdiğini anla-

tıyordu: "Bana göre bu kral; yirmi yüzyıldan beri Avrupa'yı küçük düşüren ahlak ve politika karşıtı, savaşçı ve feodal düşüncelerle belirlenmiş olduğu oranlarda, 24 milyon 900 bin insanın derisini, kanını ve alınterini bölüştürdüğü ve onlara kurban ettiği yaklaşık 100 bin insanın kralıdır sadece!"

*

Adamın birine sordum: "Kendini gözlerden uzak tutarak niçin sana yapılabilecek bir iyilikten sakınıyorsun?" Dedi ki bana: "İnsanlar beni unutulmaya layık gördükten sonra, benim için hiçbir şey yapamazlar!"

*

"Bir filozof önce ölülerin huzuruna sahip olmakla, acı çekmemenin, rahat olmanın huzuruyla işe başlamalı. Sonra, canlıların huzurunu düşünmeli, hissetmeli ve avunmalı!" diyordu adam.

*

Bir kadın, namusu konusunda atıp tutuyor ve artık aşktan söz edilmesine dayanamadığını söylüyordu. Bunun üzerine zeki bir adam ona şöyle dedi: "Bir yararı yok bu palavraların! Bütün bunları söylemeden bir sevgili bulamaz mıydınız?"

*

Efendisinden kalan bin liranın çocukları tarafından kendisine ödenmek istenmediğini anlatan yoksul bir kapıcı, ki bunu istemekte haklıydı, şöyle dedi bana: "İster misiniz bayım, babaları-

na yirmi beş yıl, kendilerine de on beş yıl hizmet ettiğim bu çocuklara hemen bir dava açayım?" Onlara göre, bu haksızlıkları bile soylu olmanın bir kanıtı oluyordu.

*

Konumunun üstünlüğünü karşısındakine hissettiren bir derebeyine, bir yazar şöyle der: "Sayın Dük, bilmek zorunda olduğum şeyi bilmez değilim, benden yukarda olmanızın yanımda olmaktan daha rahat olduğunu da bilirim!"

*

22 yaşında bir gençle 65 yaşındaki bir kadının evliliği hakkında biri şöyle dedi: "Bu evlilik Pyrame ile Baucis'in evliliği!"(63)

*

"Benim için ellerinden ne gelir büyük adamların, prenslerin?" diyordu adamın biri. "Bana gençliğimi geri verebilirler mi ya da bana her şeyi unutturan düşüncemi kullanmaktan beni alıkoyabilirler mi?"

*

"Yanılsama ancak kişileri sevdiğim oranda etkiler beni, bir pastel resim üzerindeki cam gibi," diyordu biri. "Yanılsama çizgileri parlatır, ilişkileri ve ölçüleri değiştirmeden."

*

Adamın dostları, onu hep aynı kişi görüyor ve karakterini kendi heveslerine göre değiştirmek istiyorlardı. Onun yola gelmez olduğunu da söylüyorlardı. Adam dostlarına şöyle cevap verdi: "Eğer sizin istediğiniz gibi olsaydım çoktan kokuşmuş olurdum!"

*

Bir adamı çok kötü bir doktor olduğundan dolayı eleştiriyorlardı. "Olabilir, dedi adam, daha iyi doktorun bütün hastalarını gömdüğünü gördüğümdendir bu. Hiç değilse benimkiler ölüyor ama, kimse aptal olmakla da beni eleştirmiyor."

*

Adamın birine, ona uygun olmayan kârlı bir iş önerilince şöyle cevap verdi: "Parayla yaşandığını biliyorum, ama para için yaşamak gerekmediğini de biliyorum."(64)

*

Çok bencil biri hakkında konuşuyordu adam: "Kendine iki yumurta pişirmek için evinizi yakar!"

*

Pek kısa zamanda sağlığına yeniden kavuşan bir adama, bunun nedenini sorduklarında şöyle dedi: "Eskiden olduğu gibi kendime güvenecek yerde, kendime dikkat ediyorum da ondan."

Kadınları çok seven bir adam, bana, düşüncelerinin katılığını yumuşatmak, ruhunun duyarlılığını da canlı tutmak için onlarla düşüp kalkmanın zorunlu olduğunu söylüyordu. "Tacitus'u aklıma, Tibullus'u da[65] gönlüme okudum." diyordu.

*

"Aramızdaki fark," diyordu adam bana, "sizin, 'sizi tanıyorum' diyerek bütün maskeleri açığa vurmanızdır. Oysa ben onlara yanılabileceğimi hissettiriyorum. İşte toplumun bana sizden daha yakın olmasının nedeni. Bu toplum, başkalarıyla ilişkiyi kestiğiniz ve bizzat sizin için eğlence olan bir balodur."

*

Bir gününü bile yazmadan geçirmeyen bir adam, bir gün bunu yapmasa Titus'un[66] şu sözünü yineler: "Bir gün yitirdim."

*

"İnsan aptal bir hayvandır," diyordu o, "kendimi örnek alırsam!"

*

"Ben," diyordu bir adam, "fiziksel açıdan zayıf yaradılışlı ama sağlam karakterliyim: Bükülen ama kırılmayan saz gibi. Ahlaksal noktada ise tersine, kırılan ama hiç bükülmeyen bir meşe odunuyum!" Brükselli doktor ve cerrah Van Helmont da şöyle diyor: "İnsanın içi tümüyle sinirlerden oluşur."

*

Doksan bir yaşında birini tanıdım, şöyle diyordu bana: "Kimi insanların görkemli ama arı olmayan bir kişiliği vardır. Kimileri de arı ama görkemli olmayan bir kişiliğe sahiptir."

*

"Hoşuma giden pek az gurur gördüm," diyordu o, "bu konuda en iyi bildiğim 'Yitik Cennetteki Şeytan'ın gururudur."

*

"Mutluluk," diyordu adam, "pek kolay bulunur birşey değil. Onu içimizde bulmak çok güç, başka yerde de olanaksız!"

*

Güçlü adamlara karşı sadece kişiliğiyle güvencesini oluşturan bir adama bir görevi terk etmesi önerildiğinde şöyle cevap verdi: "Samson'un[67] saçlarını kesebilirsiniz ama ona peruk takmasını öğütlemeniz gerekmez!"

*

Bir adamın pek toplumcul olmadığından söz ediliyordu: "Evet," dedi dostlarından biri, toplumda doğaya aykırı pek çok şeyden yaralanmıştır."

*

Yalnızlığı seven bir adama, bu konuda sitem edilince şöyle der: "Çünkü kendi kusurlarıma başkasının kusurlarından daha alışkınım."

EK

Adamın biri, hiç söz geçiremediği bir budala için şöyle diyordu: "Bu adam kulpsuz bir testi..."

*

Zamanını değerlendirmeden geçirmeyen Prusya Kralı'na göre yapabileceğinin yarasını yapan bir insan belki de yoktur.

*

"Filancayı nasıl buluyorsunuz? -Çok sevimli ama hiç de sevmiyorum." Sonuncu cümlenin anlamı, sevimli insanla, sevilmeye değer insan arasındaki ayrımı çok iyi belirliyor.

*

Kadınların: "Onu çok seviyorum, bütün kalbimle seviyorum!" diye konuşmaya başladıkları zaman ben aşktan vazgeçtim diyordu adamın biri. "Ve benim gençliğimde, diye ekliyordu: "Kadınlar genç bir adama çok dürüst olduğu zaman değer verirlerdi."

*

"Buyurganlıktan öylesine nefret ediyorum ki," diyordu adam, "bir doktorun 'reçete'sine bile dayanamıyorum!"

*

Doğa; bir yandan bunca sefaletle canımıza okur, öte yandan da yaşam için bize dayanılmaz bir bağlılık sunar ve kapımıza nöbetçileri diktikten sonra da evimizi ateşe veren bir kundakçı gibi davranır! Pencereden atlamaya bizi mecbur etmesi için tehlikenin pek büyük olması gerekir.

*

Manyetizma doktoru Délon'a[68] sordular: "Eh, Bay B.... de öldü! Sizin onu iyileştirme sözünüze rağmen!" "Siz," dedi doktor, "orada değildiniz, tedavinin gelişmesini izlemediniz: O, iyileşmiş olarak öldü!"

*

Bir gazeteci, haberine şöyle bir başlık atar: "Kardinal Mazarin'in öldüğünü de söyleyenler var, yaşadığını da. Ben, hiçbirine inanmıyorum!"

*

Kontes Rochefort'a, geleceği bilmeye ihtiyacının olup olmadığını sormuşlardı: "Hayır," dedi kontes, "geçmişe çok benziyor!"

*

Bir köy doktoru komşu bir köye bir hastayı ziyarete gidiyordu. Yolda avlanmak ve oyalanmak için yanına bir tüfek aldı. Bir köylü onu tanıdı ve nereye gittiğini sordu: "Bir hasta görmeye," dedi doktor. Köylü şaşırdı: "Onu yakalayamamaktan mı korkuyorsunuz?"

*

Bir kız itiraf ediyordu: "Evet, genç bir adamı beğenmiş olduğumu itiraf ediyorum!.." "Beğenilmiş!" diye mırıldanır babası ve sorar: "Peki kaç defa?"

*

Zor durumda olan bir adam vardı. Günah çıkartıcı papaz, onu görmeye gitti ve şöyle dedi ona: "Sizi ölüme davet ediyorum." "Ben de," der öteki, "sizi beni ölüme terk etmeye davet ediyorum!"

*

"Esniyorsunuz, dedi kadın kocasına. "Sevgili dostum," dedi kocası, karı ve koca tek bir kişidir ancak, ben de tek kalınca sıkılıyorum!"

*

Maupertuis[69], bir gün, koltuğuna yayılmış, esneyerek şöyle dedi: "Şu anda, zor olmayan güzel bir problemi çözmek isterdim!" Bu söz, onu tam anlatıyor.

*

Birtakım kişilerle inanç konularını tartışan bir sofuyu dinledim. Şöyle diyordu safça: "Baylar, gerçek bir Hristiyan kendisine inanması buyurulan şeyi hiç kurcalamaz. Bunun acı bir hap gibi düşününüz, onu çiğnerseniz hiçbir zaman yutamazsınız..."

*

Marivaux'nun söylediğine göre, üslubun da bir cinsiyeti vardır ve kadınları bir cümlesinden tanırız.

*

Petersbourg'da iki ay şarkı okumak için İmparatoriçe'den 5000 düka istemiş olan ünlü şantöz Gabrielli'ye İmparatoriçe şöyle der: "Orada bulunan feldmareşallerim için hiçbir şey ödemem." "O zaman," der Gabrielli, "Majesteniz sadece feldmareşallerine şarkı okutturmak zorunda kalır." İmparatoriçe 5000 dükayı ödedi.

*

"Tanrıtanımazlar," diyordu adamın biri, "benim için, Tanrı'ya inananlardan daha iyi arkadaştırlar. Bir tanrıtanımazın görünüşünde tanrısal var oluşun bütün ipuçları aklıma gelir, oysa bir inananın görünüşünde onun var oluşuna 'karşı' yığınla ipucu gösterir bana kendini."

*

Colbert'e bakılırsa, ulusal sanayide Fransızlar, izin verildiği takdirde kayaları altına çevirecektir...

Zeki bir adam olan avukat Marchand şöyle diyordu: "Yönetimin nasıl olduğunu görünce iğrençliğin tehlikeleriyle yüzyüze kalırız, adalet ve entrika birbirlerinin yerini alırlar."

*

"Kendime yetebilirim," diyordu adam, "tam kendimden vazgeçebileceğim anda bile," acısız öleceğini söylemek istiyordu...

*

"Bir yapıtta, özellikle kısa bir aradan sonra, iki kez ortaya çıkan bir fikir;" diyordu adamın biri, "eyvallah deyip çekip gittikten sonra kılıcını ya da şapkasını almak için geri dönen kişilerin izlenimini uyandırır bende."

*

Bir adama çetrefil bir soru sorduklarında şöyle yanıtladı: "Bunlar, bana, sorulmadığında pek güzel bildiğim şeyler, ama sorulduğu zaman unutuyorum..."

*

Voltaire; genellikle sabıkalı olan ve Saint-Lazare'a girip çıkan şair Roy için şöyle diyordu: "Zeki bir adam, ama yeterince işkence görmüş bir yazar değil..."(70)

*

İnsan hayatın her çağına acemi olarak ulaşır.

Bir kadın tarafından sevildiğini fark etmeyen genç bir adama şöyle diyordu öteki: "Henüz çok gençsiniz, sadece büyük harfleri okuyabiliyorsunuz!"

*

"Ölmeyi öğrenmek de ne demek?" diyordu on iki yaşında bir kız: "Herkes bir defada başarıyor..."

*

Artık gençlik çağını geçmiş bir adama şöyle dediler: "Sevme yeteneğinizi yitirdiniz artık." "Doğru! dedi adam, artık sevmeye cesaret edemiyorum, ama bazen güzel bir kadın görünce hâlâ soruyorum kendime: Onu nasıl da severdim, eğer daha sevimli olsaydım!"

*

"Hiç zaafı olmayan bu kadınları hiç sevmiyorum, günahsız kadınları..." diyordu adam. "Onların kapısının üstünde, Dante'nin Cehennem'indeki şu dizeyi görüyor gibiyim:

Voi che intrate, lasciate ogni sperenza..."

(Buraya girerken tüm umutlarınızı terk edin.)

Bu söz cehennemlikler içindir.

*

"Gücümün sınırlarını aşan şeyi hayal ediyorum," diyordu adam, "ama yine de yetmiyor. Nasıl oluyor bu, bilmiyorum."

*

İnzivanın ve zihnin orada kazandığı gücün yararı konusunda şöyle diyordu adam: "Bütün gün kafasını karıştırıp duran şaire yazıklar olsun! İyi bir iş için, gece külahını giymiş olması, eliyle kafasını karıştırabilmesi gerekiyor."

*

Büyükler her zaman, küçüklerin geçici hevesleri uğruna toplumlarına ihanet ederler.

*

Prusya kralı, yüzünde bıçak izi taşıyan askerlerinden birini görünce ona sordu:

"Hangi meyhanede seni böyle süsleyip donattılar?"

"Coline'de, sizin de payınıza düşeni ödediğiniz meyhanede!"[71] dedi asker. Coline'de savaşmış olan kral, tam cevabını almış oldu!

*

Adam anlatıyordu: "Hristiyan olmaktan tedirgin olmayacaktım, ama Tanrı'ya inanmaktan acı çekmeseydim."

*

14. Louis, gelişmelerini izlediği Ramillies savaşından sonra[72] şöyle dedi: "Demek ki Tanrı onun için yaptığım her şeyi unuttu!" (Eski bir Brancas dükü tarafından Voltaire'e anlatılan

fıkra)

*

Ekonomi uzmanı Bay Dubuc'un söylediğine göre, kadınlar öyle aşağılanmışlardır ki artık talihli erkekler de yoktur.

*

Bir adam Voltaire'e, çok kahve içtiğini, çok çalışıp kendini mahvettiğini söyleyince Voltaire şöyle cevap verdi: "Ben ölü doğdum!"

*

Bir kadın kocasını yeni kaybetmişti. Günah çıkartıcı papaz ertesi gün "saygıyla" onu görmeye geldi ve onu oldukça şık genç bir adamla cilveleşirken gördü. Papazı biraz bozulmuş görünce: "Bayım, dedi kadın, yarım saat daha erken gelseydiniz, beni gözyaşlarına boğulmuş olarak görecektiniz. Ama ben acımı bu genç adama oynadım ve unuttum!"

*

Aptal bir adam bir söyleşinin tam ortasında söze karışır: "Aklıma birşey geldi," deyince şakacı hemen sözünü keser: "İşte buna şaşarım!"

*

Milord Hamilton[73] çok tuhaf bir adamdı. İngiltere'de bir lokantada sarhoş olan Hamilton, han garsonunu öldürür ve ne yaptığından habersiz kendi işine koyulur. Hancı, korkudan dili tu-

tulmuş gelir ve Hamilton'a sorar: "Bay Milord, bu çocuğu öldürdüğünüzü biliyor musunuz?" Lord, mırıldanarak cevap verir: "Hesaba ilave ediniz!"

*

Cimrinin biri korkunç diş ağrısı çekiyordu. Ona dişini çektirmesini önerdiler. "Ah!" dedi cimri, "Evet gerekli ama çok da masraflı!"

*

Şansı hiç yaver gitmeyen insan için söylenir: "Sırtüstü düşer ve burnunu kırar."

Saissons'dan geçen Voltaire, Saissons Akademisi üyelerini ziyaret etti. Üyeler, bu akademinin Fransız Akademisi'nin büyüğü (ablası) olduğunu söyleyince, "Evet baylar, diye cevap verdi Voltaire, kendine söz dokundurmayan bir abla, uslu, namuslu kız!"

*

Bölüklerinden ayrılmış altı İngiliz askerini gören bir Amerikalı er, şaşılası bir cesaretle onlara saldırır, ikisini yaralayıp ötekilerinin de silahlarını alarak General Washington'a götürür. General, ona bu altı adamı nasıl altettiğini sorunca: "Onları görür görmez," dedi Amerikalı, "üzerlerine yürüdüm ve kuşatıverdim onları!"

*

Eskiden, zenginlere vergi yükledikleri tarihlerde, döneminin mutsuzluğundan yakınan zengin bir milyoner şöyle dedi: "Bu zamanda mutlu olan kim? Bir kaç sefil sadece!"

*

Tarihçi ve şair Rulhiere, Chamfort'a bir gün şöyle diyordu: "Hayatımda asla bir kötülükten başkasını yapmadım." "Ne zaman bitecek bu kötülük!" dedi Chamfort.

*

Kellesini vermesi gereken bir cinayet davasında tutuklu olan bir adam, bir kaç yıl sonra, davanın başlangıcında uzun bir geziye çıkmış olan bir dostuyla karşılaştı. Adam sordu dostuna: "Ne zamandır görüşmüyoruz, beni değişmiş bulmuyor musunuz?" "Tabii," dedi eski dost, "başınızın büyümüş olduğunu görüyorum!"

*

Prusya kralı, bir katolik kilisesinin ışığını engelleyen kışlalar yaptırmıştı. Bunun üzerine ona itiraz ettiler. Kral, itirazcıları aşağıdaki sözlerle geri çevirdi:

"Beati qui non viderunt et crediderunt"[74]

(Görmeyenler ve inananlar mutludur...)

*

Dinsel işlemleri kabul etmek istemeyen bir hasta, dostuna şöyle diyordu: "Ölmüyormuş gibi yapacağım!"

Altı yaşlarında küçük bir kız annesine soruyordu:

- İki şey bana çok acı veriyor.

- Nedir onlar çocuğum?

- Birincisi kardeşi tarafından öldürülmüş olan Habil, ne kadar güzel, ne kadar iyiydi o! Onu kutsal kitabın resimlerinde yeniden göreceğimi sanıyorum.

- Oh! Evet yavrum, bu çok üzücü. Ama seni üzen ikinci konu hangisi?

- Fanfan ve Colas'da[75] hani Fanfan, Colas'a pastasından bir parça vermiyor ya, ona çok üzülüyorum! Söyle bana anne, pasta gerçek miydi?

*

"Ne zaman içimde bir kötülük eğilimi duysam, onu ne yaptığımı biliyor musunuz?" diyordu bir adam. "Hayır," dediler.

"Onu kendime saklıyorum," dedi adam.

*

İdama mahkum bir İngiliz, kralın lütfuyla bağışlanınca itiraz eder: "Yasa benim içindir: Assınlar beni!"

*

Kötü konuşan bir hatibi dinleyen Jules César, ona şöyle der: "Amacınız konuşmaksa, şarkı okuyorsunuz; hayır amacınız şarkı okumaksa, o zaman da çok kötü okuyorsunuz!"

*

Rusya'da, berbat bir yoksulluk ve haşerat içinde yüzen köylü bir köle sınıfı olan mujikleri gören Diderot, gördüklerini İmparatoriçe'ye korkunç bir tablo halinde sunar ve ona şöyle der: "Onlardan yurtlarına özen göstermelerini nasıl istersiniz? Onlar sadece kiracı burada!" Gerçekten de Rus köylüsü hiçbir zaman kendi efendisi olamaz.

*

Bir saray delisinin konuşmasını duydum, aslında çok akıllıydı ve şöyle diyordu: "Nasıl oluyor bilmiyorum, ama ancak bahtsız kişilere karşı söylenen güzel sözlerden doğan birşey bu..."

*

Yemeğin başında bir bardak şarabı deviren bir ayyaş, söylenir kendi kendine: "Kendine gel, çarpılacaksın!"

*

Karanlık bir gecede, arkadaşının koluna girmiş bir sarhoş şöyle diyordu: "Burada, şimdi bir polis olduğunu düşün! Bize çamurları ve fenerleri ödetsin... Çamurlar, eh! tamam, itiraz yok. Ama fenerler, hani nerede? Ne kurnazlık ama!"

*

15. Louis, Mareşal d'Estrees[76] ile kumar oynamıştı. Çok kaybeden mareşal oyunu bırakmak istiyordu. Kral sordu ona: "Bir parça toprağınız yok mu?"

*

Ünlü kumarbaz Fox[77] anlatıyordu: "Oyunda iki büyük zevk vardır, kazanma ve kaybetme zevki..."

*

Monnais mahkemesince (Paris, 1775 ya da 1776) hızlı bir şekilde idama mahkum edilen bir adamın savunması: "Baylar, size teşekkür ederim. Yargı kararınızı yerine getirmek için beni astırmaya acele ederken bana hizmet ediyorsunuz ve beni son derece mutlu ediyorsunuz. Yirmi hırsızlık yaptım, dört leşim var. Başıma gelenden daha kötüsünü hak ettim. Suçsuzum, ama yine de size teşekkür ediyorum!"

*

Mareşal de Saxe[78] anlatıyordu: "Öyle Parisli burjuvalar bilirim ki, fırıncısıyla kebapçısı arasında oturur, ama orduma günde on mil yaptırmadığıma şaşar!"

*

Yüzü kendisine çok çekici gelen bir adama şöyle diyordu bayan Pitt[79]: "Bayım, sizi üç gündür tanıyorum, ama size tanımanız için üç yıl veriyorum."

*

Musson ve Rousseau[80], iki sosyete soytarısı, hatırlı bir evde bir şölene davet edilmişlerdi. Davetlilerle ilgilenmeden, birbirlerini yan gözle izleyerek Agopun kazı gibi yutuyorlardı! Davetliler bu durumdan rahatsız olmak üzereydiler, ta ki Rousseau

arkadaşına: "Bak dostum, görevimizi yapmanın zamanıdır..." diyene kadar. Bu söz her şeyi yoluna koydu, ama daha sonra söyledikleri her şeyden de değerli oldu...

*

Gençliğimde tanıdığım yaşlı bir adam, bir dükün talihi hakkında bana şöyle demişti: "Çok bakanların ve gözdelerin talihlerinin dönüverdiğini gördüm. Sonunda, işçilerine ve memurlarına imrenecek durumdaydılar!"

*

Dokuz yaşında bir kız, mahkemedeki görevini yitirmiş olan annesine soruyordu: "Sıkıntıdan patlamaktan ne zevk alıyorsunuz ki?"

*

Bir adamın, kızını gömmüş olan bir mezarcıya biraz borcu vardı. Ona rastlar ve borcunu ödemek ister. Mezarcı şöyle der adama: "Tamam bayım, bu para başka şeyde işe yarayacak. Hasta bir hizmetçiniz var, zaten karınızın da sağlığı pek iyi değil..."

*

Bir adam Tanrı'nın korkunç bir kötülüğünden söz ediyordu. Dostlarından biri şöyle dedi ona: "Hep üçüncü ve dördüncü kişinin kötülüğünden söz ediyorsunuz."

*

Adamın birine: "Mürebbiyeniz pek genç, pek de güzel!" diye takılmıştım. Safça cevap verdi bana: "Yaşlarımızın uygunluğu zorunlu değil, karakterlerimizin uygunluğu yetiyor..."

*

Bir çocuğa sormuşlardı: -Tanrı baba Tanrı mıdır? -Evet, dedi çocuk. -Oğul Tanrı Tanrı mıdır? -Bildiğim kadarıyla, henüz değil, dedi çocuk, ama babasının ölümünden sonra bundan kaçınamayacaktır!

*

Bay Lauraguais, Villette markisine[81] şöyle yazıyordu: "Bay marki, ben burjuvaları hiç de küçümsemiyorum, böyle kusurlarım hiç yoktur, siz bunu iyi bilirsiniz..."

*

Marie Stuart'ın şu sözü; kendi sözcükleriyle bir meyankökü dalı olan, genç yaşında ölen 2. François'yı hatırlatan şu unutulmaz söz:

"Dulcedo in terra..."[82]

(Şekerim toprak altında!)

KISA FELSEFİ KONUŞMALAR

1.

A- Artık duyarlı olmamak için ne yaptınız?

B- Bu aşama aşama oldu.

A- Nasıl?

B- Tanrı bana bir daha sevimli olmamayı bağışladı, ben de farkına vardım bunun, gerisi kendiliğinden oldu...

2.

A- Onunla artık görüşmüyor musunuz?

B- Hayır, artık mümkün değil.

A- Nasıl?

B- Ahlaksız olduğu sürece görüştüm onunla, ama kötü bir arkadaş olduğundan bu yana, hiç mümkün değil!

3.

A- O kadınla aram bozuk.

B- Niçin?

A- Hakkında kötü konuştum.

B- Sizi barıştırmayı üzerime alıyorum, kötü konuştuğunuz neydi?

A- Kadın çok rüküş.

B- Aranızı bulurum.

A- Ama güzel değil.

B- O zaman karışmıyorum!

4.

A- O kadının, beş kişi önünde dostu için ağladığını gördüğümü söylersem inanır mısınız?

B- Onun, yapmak istediği her şeyi başarabilecek bir kadın olduğunu size söylediğim zaman.

5.

A- Evlenecek misiniz?

B- Hayır.

A- Niçin?

B- Üzüleceğim de ondan.

A- Niçin ama?

B- Çünkü kıskanacağım.

A- Peki, niçin kıskanacaksınız?

B- Boynuzlanacağım.

A- Bunu size kim söyledi ki?

B- Boynuzlanacağım, çünkü bunu hak edeceğim.

A- Niçin ama?

B- Çünkü evlenmiş olacağım!

6.

Aşçı- O sombalığını alamadım.

Sorbonne'lu doktor- Niçin?

Aşçı- Onu bir meclis üyesi almak istiyordu.

Doktor- Al şu 100 lirayı, git o balığı da, Meclis üyesini de satın alıp getir bana!

7.

A- Bakanlarınızın dolaplarından oldukça haberiniz vardır!

B- Onlarla birlikte yaşadım.

A- Umut ederim, onlardan epey yararlanıyorsunuz.

B- Hiç de değil. Bu adamlar kartlarını bana gösteren, hatta, karşımda, el dağıtıldıktan sonra kalan desteye gözlerini diken kumarbazlardır, ama benimle kazançlarını hiç paylaşmazlar.

8.

Yaşlı adam- İnsanlardan çok erken kaçmaya başladınız. Kaç yaşındasınız?

Genç adam- Yirmi beş.

Yaşlı adam- Yüzyıldan fazla yaşamayı düşünüyor musunuz?

Genç adam- Pek değil.

Yaşlı adam- İnsanların yetmiş beş yaşında düzeleceklerine inanıyor musunuz?

Genç adam- Buna inanmak saçma.

Yaşlı adam- Siz bunu yine de düşünün, madem ki kötülüklerden nefret ediyorsunuz... İnsanların burada yetmiş beş yaşında düzeldikleri zaman, bu da uygun olmayacaktır, çünkü gerçekleştirmiş olacağınız reformlardan yararlanmak için artık zamanınız kalmayacaktır.

Genç adam- Uyarınız dikkate değer, bunu düşüneceğim!

9.

A- O sizi küçük düşürmeye çalışıyor.

B- Kendisi tarafından onurlandırılamayan bir insan, bir başkası tarafından hiç de küçümsenmiş olmaz.

10.

A- Bana önerilen kadın zengin değil.

B- Siz zenginsiniz.

A- İstediğim kadın zengin olmalı. Tam uyuşmak için!

11.

A- Onu çılgınca sevdim, onun yüzünden üzüntüden ölecektim.

B- Üzüntüden ölmek mi! Ama siz ona sahip oldunuz?

A- Evet.

B- O sizi seviyordu değil mi?

A- Çılgınca, hem de ölümü göze alacak kadar.

B- Peki! O halde nasıl acıdan ölebiliyorsunuz?

A- Onunla evlenmemi istiyordu.

B- Çok güzel! Sizi seven genç, güzel ve zengin bir kadın, siz de ona tutkun!

A- Bu doğru, ama evlenmek, ah evlenmek! Tanrı'ya şükür ucuz kurtuldum!

12.

A- Görev namustur.

B- Kârlıdır, demek istiyorsun.

A- Namuslu ya da kârlı, hepsi bir!

13.

A- Bu iki kadın çok iyi dostturlar, inanıyorum.

B- Dostlar! Hayret... gerçek mi?

A- Evet, size söylediğim doğru, onlar birlikte yaşıyorlar; zaten, birbirlerini ne kadar sevdiklerini ya da nefret ettiklerini öğrenmek için aralarında pek bulunmadım...

14.

A- O adam sizin için pek de iyi konuşmuyor.

B- Tanrı, onun söyleyebileceği şeyin önlemini aldı, yapabileceği şeye de bizim sahip olduğumuz kanısında...

15.

A- O kontu tanıyorsunuz, sevilmeye değer bir adam mıdır?

B- Hayır, O, yücelik, soyluluk, akıl ve bilgilerle dolu bir adamdır: Hepsi bu!

16.

A- Ona seve seve kötülük yapabilirim.

B- Ama o size hiçbir zaman bir kötülük yapmadı.

A- Birinin başlaması gerekir!

17.

Damon- Clitandre yaşından daha genç görünüyor. Çok heyecanlı, kamusal kötülükler, toplumsal haksızlıklar, her şey onu çılgına çeviriyor, isyan ettiriyor!

Céliméne- Oh! O daha çok genç, ama iyi niyetli. Sonunda 20 bin lira kira gelirine sahip olacak ve bütün öteki sorunlar içinde kararını verecektir!

18.

A- Sizin o kadın hakkında söylediğiniz her kötülük sadece size karşı bir söylentiye dönüştürülüyor gibi görünüyor. Çünkü bana öyle geliyor ki siz o kadını hiç tanımıyorsunuz.

B- Ben, hiç tanımıyorum!

19.

A- O kadın için yazdığınız şiirsel betimlemeyi bana göstererek beni sevindirebilir misiniz?

B- Dünyanın en büyük talihiyle onu kendime saklıyorum.

A- Bunun için onu sizden istiyorum ya!

20.

Damon- Bana kadınlardan tümüyle vazgeçmiş gibi görünüyorsunuz, onlara karşı oldukça ilgisizsiniz.

Clitandre- Önemsiz birşeyden dolayı, onlar hakkında düşündüğüm şeyi söylerdim size.

Damon- Söyleyin.

Clitandre- Bir dakika. Sizi birkaç yıl daha bekletmem gerek. Bu, en dikkatli olmamız gereken bir konu!

21.

A- Bilgeler bir aptallık yaptıkları zaman, ben bilgeler gibi davrandım.

B- Ne yapıyor onlar?

A- Bilgeliklerini bir başka zamana erteliyorlar!

22.

A- İşte kaybettiğimiz on beş gün, ama yine de toparlamamız gerek.

B- Evet, gelecek haftadan itibaren.

A- Ne! Hemen mi?

23.

A- Bay L.nin bir sözünü Adalet Bakanı'na ihbar ettiler.

B- Bir cümleyi nasıl ele geçirdiler?

A- Bir muhbirin işidir!

24.

A- Canlılarla birlikte yaşamalı.

B- Bu doğru değil, ölülerle birlikte yaşamalı. (Yani kitaplarıyla.)

25.

A- Hayır bayım, bu kiliseye gömülmeye hiç hakkınız yok.

B- Hakkımdır! Bu kilise atalarım tarafından yapılmıştı.

A- Evet ama, babanızın ölümünden sonra yürürlüğe giren bir anlaşmadan bu yana, sıra benimdir.

B- Hayır, o anlaşmaya razı olmayacağım! Bu kiliseye gömülme hakkı benimdir, hemen şimdi!

26.

A- Bayım, ben arkadaşlarıma kavuşmak isteyen zavallı bir taşra oyuncusuyum: Hiçbir şeyim yok...

B- Eski numara bu bayım, sende yetenek ve buluş yok.

A- Bayım, ününüzü duyarak geldim...

B- Hiç de ünlü değilim, olmak da istemem.

A- Ah bayım!

B- Zaten ne işe yaradığını, ne kazandırdığını da görüyorsunuz!

27.

A- Bayanı seviyorsunuz... O zengin bir mirasa konacak.

B- Bundan haberim yoktu: Onun sadece zengin bir miras olacağını sanıyordum!

28.

Noter- Çok iyi bayım, mirasçılara 10 bin lira, sonra?

Ölüm döşeğindeki adam- Notere de 2 bin lira...

Noter- Ama, bayım bütün bu paraları nereden alacağız?

Adam- Ne yazık ki benim de kafamı karıştıran bu!

29.

A- Kadın, genç yaşında ona beş çocuk veren yetmiş sekiz yaşında bir adamla evlenmişti.

B- Belki de çocuklar ondan değildi...

A- Ondan olduklarına inanıyorum. Annenin çocuklarına duyduğu nefretten anladım bunu...

30.

A- O kadını tanıyor musunuz?

B- Yoo....

A- Fakat sık sık görüşüyorsunuz.

B- Çok.

A- Ee, nasıl oluyor?

B- Onu araştırmadım.

A- Anlıyorum!

31.

Clitandre- Evleniniz.

Damis- Ben, asla. Kendimle aram iyidir, kendime yetiyorum ve kendimle anlaşıyorum. Hiç sevmedim, sevilmiş de değilim. Görüyorsunuz, her akşam yirmi beş kişiye yemek veren bir ev sahibi olarak sanki bir ailede gibiyim...

32.

A- O adam, sizde büyüleyici bir konuşma tarzı buluyor.

B- Başarımı, karşısında konuştuğum kişiye borçlu değilim!

33.

A- Düşününüz, o adam, bizi utandıran bir kötü sözden biraz şaşırmış gibiydi!

B- Başkasının kötülüklerine kendisininkilerden daha çok şaşırmış olamaz!

34.

A- Devlet, hiçbir zaman fikir adamlarına o kadar da düşman olmadı...

B- Buna inanıyorum, devlet artık aptallığı bıraktı, çünkü iki karşıt uç birbirlerinden uzaklaştıklarında yaklaşmaları çok güç oluyor!

35.

Damon- Evlenecek misiniz?

Clitandre- Evlenmeyi düşündüğümde sevmem gerekecek. Bana öyle geliyor ki olanaksız değil, ama çok güç benim evlenmem. Fakat, sevmek ve sevilmiş olmak gerektiğini düşündüğüm zaman evlenmemin olanaksız olduğuna inanıyorum!

36.

Damon- O adam hakkında konuşulduğu zaman niçin hiç sesinizi çıkarmadınız?

Clitandre- Sessizliğimin yanlış anlaşılmasını, sözlerimin yanlış anlaşılmasına tercih ediyorum da ondan!

37.

Kadın- Bize doğru gelen kim?

Adam- Bayan Ber...

Kadın- Onu tanıyor musunuz?

Adam- Ne! Daha dün atıp tuttuğumuz kadını nasıl tanımazsınız?

38.

A- Anayasa'daki değişimin güzel sanatlara zararlı olacağını düşünüyor musunuz?

B- Tam tersine. Bu değişim ruhlara, dehalara daha sert, daha

yüce ve daha görkemli bir karakter sağlayacak. Gelişmesini engellemiş olan bir takım küçük uzlaşımların çemberinden bizi kurtaracak olan ulusal ruha bürünecek yeni güçle kaynaşan 14. Louis çağının güzel yapıtlarının tadını, meyvesini bize armağan edecek!

39.

A- Başınızı çevirin. Bay L. orada...

B- Korkmayın canım, o uzağı iyi göremez.

A- Ah! Beni ne kadar sevindirdiniz! Ben de yakını iyi göremem, sizinle bir daha karşılaşmamaya da söz veriyorum!

40.

KİŞİLİKSİZ BİR ADAM HAKKINDA

Dor. - O, bay B.'yi çok seviyor...

Philinte- Nerden biliyorsun? Bunu ona kim söyledi?

41.

İKİ YALTAKÇI HAKKINDA

A-Bay Turgot'yu görmeyeli çok mu oldu?

B- Evet.

A- Gözden düştüğünden beri, mesela!

B- Öyle sanıyorum: Varlığımın, bütün gün kralın yanında buluşup görüştüğümüz mutlu saatleri ona hatırlatmamasından korkuyorum!

42.

PRUSYA KRALI VE DARGET HAKKINDA

Kral- Gel bakalım Darget, biraz eğlendir beni: Bana Fransa kralının teşrifatını anlat; yataktan kalkışıyla başla.

Darget, hemen her şeyin ayrıntısına girerek işçileri, hizmet-

çileri, onların görevlerini vb. saymaya başlayınca...

Kral (gülmekten kırılarak)- Ah! Büyük Tanrım! Ben Fransa Kralı olsaydım, benim yerime bütün bu işleri yapması için bir başka kral yapardım!

43.

İMPARATOR VE NAPOLİ KRALI HAKKINDA

Kral- Hiçbir eğitim benimki kadar ihmal edilmedi.

İmparator- Nasıl? (kendi kendine) Bu adam bir işe yarar.

Kral- Düşününüz, yirmi yaşındayım ve bir piliç yahnisi pişirmesini bilmiyorum, bildiğim yemekler de az, kendimi buna adadım!

44.

BAYAN B. İLE BAY L. ARASINDA

Bay L. - Birlikte bir akşam yemeği, güzel bir düşünce. Kocanızı saymazsak yedi kişiyiz.

Bayan B. - Sevdiğim herkesi bir araya toplamak istedim, farklı nitelikleriyle daha da sevdiğim, beni de öyle seven herkesi. Bu da, Fransa'da birtakım geleneklerin hâlâ yaşamakta olduğunu gösteriyor. Zira kimseden şikayet etmek zorunda kalmadım, egemenliği süresince de herkese bağlı kaldım.

Bay L. - Bu doğru, kocanızdan başka yakınabilecek kimse olmadığı da kesin.

Bayan B. - Zaten, sevmeden evlendiğim kocamdan yakınmaya da mecburdum.

Bay L. - Haklısınız. Söz açılmışken sorayım, böyle bir adamdan bana hiç söz etmediniz: Benden önce mi, sonra mı?

Bayan B. - Önce; bunu size söylemeye hiç cesaret edemedim, siz bana sahip olduğunuzda o kadar gençtim ki!

Bay L. - Birşey şaşırtıyor beni.

Bayan B. - Nedir?

Bay L. - S. Şövalyesi'ni niçin davet etmediniz? Aramızda yok.

Bayan B. - Buna çok üzüldüm. Bir ay önce İzlanda'ya gitti.

Bay L. - Bu dönüşü için olacak!

45.

BAYAN L. ile BAY B. ARASINDA

Bay B. - Ah! Sevgili dostum, mahvolduk: Kocanız her şeyi biliyor!

Bayan L. - Nasıl? Sürpriz bir mektup mu?

Bay B. - Hiç değil.

Bayan L. - Bir boşboğazlık? Dostlarımızdan birinin bir fitnesi?

Bay B. - Hayır, hayır.

Bayan L. - Nedir peki?

Bay B. - Kocanız bu sabah benden 50 lira borç almaya geldi.

Bayan L. - Verdiniz mi?

Bay B. - Hem-men, der-hal!

Bayan L. - Çok iyi, korkulacak bir şey yok, artık birşey bilmez!

46.

BARON DE TSCHOUDY'NİN "DANAİDES"(83) OPERASININ İLK GÖSTERİMİNDEN SONRA, BİR KAÇ KİŞİ ARASINDA GEÇEN KONUŞMA

A- Bu operada 98 ölü var.

B- Nasıl?

C- Evet. Danaüs'ün bütün kızları, Hypermnestra'nın dışında. Ve Lygkeus hariç Egyptus'un bütün oğulları.

D- Bu tam 98 ölü demek.

E., mesleği doktor- Çok ölü oldu, gerçekte çok salgın vardı...

F., mesleği papaz- Biraz açıklar mısınız bana, olay hangi papa-

zın bölgesinde oldu? Bu salgın ona epeyce kazandırmış olmalı!

47.

D'ALEMBERT ile BİR KAPICI ARASINDA

Kapıcı- Nereye bayım?

D'Alembert- Bay...

Kapıcı- Bana niçin sormuyorsunuz?

D'Alembert- Bak dostum, efendinizin evinde olup olmadığını öğrenmek istersem, sorarım.

Kapıcı- Peki, o halde?

D'Alembert- Bana randevu verdiğine göre, demek ki evindedir.

Kapıcı- Fark etmez; her zaman sorulmalı. Bana sorulmuyorsa, benim hiç değerim yok demektir!

48.

PAMPHILI PAPALIK ELÇİSİ ile SEKRETERİ ARASINDA

Elçi- Toplumda hakkımda ne konuşuluyor?

Sekreter- Akrabalarınızdan birini mirasına konmak için zehirlemiş olmakla suçluyorlar sizi.

Elçi- Onu zehirlettim, ama başka nedenle! Peki başka?

Sekreter- Signora'yı öldürmüş olmakla... sizi aldatmış olduğu için.

Elçi- Hiç de değil. Ona açmış olduğum bir sırdan çekindiğim içindi bu, başka?

Sekreter- Yanınızdaki delikanlılardan birine onu teslim ettiğiniz söyleniyor.

Elçi- Tam tersi! Ona beni teslim eden odur. Hepsi bu mu?

Sekreter- Güzel şaka yapmakla da suçluyorlar sizi, son sonenizin yazarı siz değilmişsiniz...

Elçi- Hassiktir! Şerefsiz! Yıkıl karşımdan!

49.

A- İşin içyüzünü hiç bilmiyorum, fakat öyle söyleniyor, ben de inanıyorum.

B- İnanmakla başlayınız, bu belki de toplumda o söylentiyi çıkaranların yapmadıkları şeydir...

50.

A- Bana onun namuslu bir insan olduğunu söylemiştiniz.

B- Yoo! Ben, size onun yeterince namuslu biri olduğunu söyledim...

51.

A- Siz beni şerefsizlikle suçladınız!

B- Doğru değil bu. Zaten, size ne zararı var ki? Şerefsiz olduğu için kimsenin asılmamış olduğunu herkes bilir.

52.

A- O, sizi ziyaret edemedi, çok işleri vardı.

B- İnanıyorum: Hiçbir işini bitiremediği için, her zaman elindeki çok şeyi yitirebileceğini bilmeyecektir.

53.

Dovincourt- Bunu bizzat kendisine anlatacağım, ona diyeceğim ki: "Bay..."

Aramont- Siz ona eğer "Bay" diye hitap ederseniz, konuşma hemen sona erer. Çünkü o kendisine "Bayım..." diye hitap edilmesinden hoşlanır!

54.

BİR EFENDİ VE UŞAĞI ARASINDA

Efendi- Rezil herif! Görüyorum ki karın öldüğünden beri

sarhoşsun. Eskiden haftada ancak iki-üç kere içerdin. Yarından tezi yok, evleneceksin.

Uşak- Ah, bayım! Acıma birkaç gün daha izin veriniz!

55.

- Bayım, bana 10 bin lira borcunuz var sanıyorum...
- Rica ederim bayım, başka birşey tahmin ediniz!

56.

ESKİ BİR DOSTUYLA DARGIN OLAN ADAM HAKKINDA

A- Size Bay L.'den söz ediyorum...

B- Onu tanımıyorum.

A- Ne demek istiyorsunuz? Aranızı çok iyi gördüm.

B- Onu tanıdığımı sanıyordum!

57.

B- Onu pek sevimli bulmuyor musunuz?

C- Öyle...

B- Şaşılası birşey...

C- Sizin sandığınızdan da çok!

B- İtiraz etmiyorum. Siz onu belki de hep kendi evinde gördünüz, Onu bir de rahat ettiği yerlerde görecektiniz! (Bu adam, karısı tarafından konuşmasına bile izin verilmeyecek ölçüde zaptürapt altına alınmıştı...)

58.

A- Bu adam zeki midir? (adam konuşuyordu.)

B- Siz de, tam saat zili çalarken saati soran kişilere benziyorsunuz.

59.

A- İnsanlar hakkında hiç de iyi düşünmüyorsunuz, iyi de oluyor.

B- Şeytan her yerde bulunamayabilir!

60.

A- Paraya hiç mi ihtiyacınız olmayacak?

B- Hiçbir zaman.

61.

Matmazel- Ona aşkımızı açtım; her şeyi söyledim ona.

B- Bunu nasıl becerdiniz?

Matmazel- Adınızı ağzımdan kaçırdım!

62.

A- Sizin matmazelle evlenmek istediğiniz söyleniyor.

B- Hayır! Ne saçma söz!

A- Neden olmasın?

B- Entrika için çok karışık bir düğüm!

63.

Cléon- Görüşemiyoruz. Kocanız başka bir adam gibi olgun değil!

Céphise- Böylece bütün kocalara benzemekten sakındığını sanıyor!

64.

A- Madam (yukardaki matmazel) sizi çok sevimli buluyor.

B- Öyle olmalı ki ben de başarılarımı pek önemsemiyorum!

65.

Cidalise- Siz kız kardeşimi seviyorsunuz; ama o yine de umursamıyor.

Dorise- Olabilir, bu beni hiç rahatsız etmiyor.

Damon- Siz benden daha zekisiniz: Zira beni sevmeden de bana hoş görünmesini biliyorsunuz; oysa bende, sizi severken bile hoş görünme yeteneği yok!

66.

A- Eğer bunu yaparsanız, bunu yanınızda bırakmayacağım.

B- Bak hele! Tam da bunu bekliyorum!

67.

A- Herkese güvenmemeliyim, herkesin söylediğine...

B- Neden peki?

A- Onun istediği şeyi yapıyorum, ondan başlayarak...

68.

A- Onun nankörlüğünden mümkün olduğunca yakınmalısınız.

B- Bir iyilik yaptığım zaman onu kendim için yapmadığımı mı sanıyorsunuz...

69.

Céline- O beni sevmiyor.

Damon- Sizi nasıl sevecek ki? Hemen hemen tüm güzellikleri üstünüzde toplamışsınız...

Céline- O halde?

Damon- Aşk, güzelliklerin kendi eseri olmasını ister. O sizi hazır otururken süslemek zorunda hiç değildir. Aşkın hayali ne yaratabilir, ne güzelleştirebilir. Hayalgücü istirahattedir.

70.

Chloé- Madam, siz hiç genç olmadınız mı?

Artémise- Sizin kadar asla, Madam!

71.

A- Onu terk etmek gerek!

B- Onu terk etmek ha! Ölümden beter!.. Bana neyi öğütlüyorsunuz?

72.

Damon Maskeli baloda, Eglé'ye sorar;

- Güzel misiniz?

Eglé;

- Öyle umuyorum...

AÇIKLAMALAR

(Genevieve Renaux ve Kenan Sarıalioğlu)

(1) M. THOMAS (1732-1785): Chamfort'un dostu. İlk çalışmalarında Chamfort ona destek oldu. Descartes ve Marc - Aurele hakkında övgü yazıları vardır. Denemeleri, onun çok sertçe eleştirilmesine yol açan bir düşünce cesaretini kanıtlar. Ama ölümünden sonra, söz birliği edilmişçesine, erdemlerini yüceltmekten de geri kalmadılar.

(2) Gentilshommes de la chambre (sözcük anlamı: Oda soyluları, ancak, saray muhasipleri anlamında kullanılıyor olmalı.): Kral ailesinin hizmetlerini ve harcamalarını düzenlerlerdi. Beaumarchais örneğinde, bir yazar tarafından uğradıkları açık bir hakaret söz konusu olur. "Sevil Berberi"nin gösteriminden ve Fransız Komedyenleri'yle tartışmasından sonra "Figaro'nun Düğünü"ne uzun süre izin verilmedi ve beşinci kez oyun sansür edildi. Beaumarchais de Saint-Lazare'a hapsedildi.

(3) Saint-Ange, çok gururlu, yoksul yaşamış ve ancak öldüğü yıl Akademi'ye seçilmiştir. Murville de, onun gibi hayatında en küçük bir yardım görmemiş, çok arzu etmesine karşın Akademi'ye girememiştir.

(4) "Jeannot ve Colin", Voltaire'in öyküsünde geçen, köylerinde birbirlerinden ayrılmaz iki dostturlar. Fakat Jeannot'nun babası Paris'te zengin olup Marki ünvanını alınca oğlunu koleje gönderir. Jeannot, Colin'e alaycı bir gülümseme ile bakar, "cakasından şişinerek" posta arabasıyla uzaklaşır...

(5) Est in medio verum: Gerçeği karşıt uçların ortasında bulan Aristo'dan kalan bir deyim. (ç.n.)

(6) Bu söz, İslam edebiyatında geçen şu kıssayı anımsatmakta: "Zalim bir hükümdar, yanındaki bilgeye sorar: Benim için hangi ibadet daha hayırlıdır? Bilge cevap verir: Padişahım, sen, en iyisi, öğleye kadar uyu!" (ç.n.)

(7) ARMIDE (Armida): İtalyan yazar Tasso'nun (1544-1595) "Kurtarılmış Kudüs" adlı yapıtının kadın kahramanı. Armida, Rinaldo'yu baştan çıkarır ve onu büyülü bahçelerinde alıkoyar. Rinaldo, haçlılar ordusundan ayrı, Armida'nın sarayında aşın büyüsüyle şan ve şerefini unutur. Batı edebiyatında bu zevk ve eğlence yerini belirtmek için "Armida'nın sarayı"ndan söz edilir. (ç.n.)

(8) "Buraya girerken, tüm umutlarınızı terkediniz." Dante, Cehennem, III, 9

(9) ACHILLE: Söylenceye göre kahraman Achille'in tüm bedeni tehlikelere karşı efsunlu idi ve ancak "topuğundan" vurularak öldürülebilirdi. (ç.n.)

(10) MONTAIGNE, Denemeler, I. XXVI.

ROUSSEAU, Emile, III: "Kitaplardan nefret ediyorum, onlar ancak bilinmeyen şeyler hakkında konuşmayı öğretirler."

(11) SAINT-SIMON (Anılar, 1704)'da, Bayan Grignan'ın, bir vergi memurunun kızı olan Saint-Amont ile oğlunun evliliği konusunda şu sözünü aktarıyor: "Daha verimli topraklar için zaman zaman gübre çok gerekli oluyor..."

(12) HERAKLEİTOS (Heraclite) (İ.Ö. yy.): İnsanlardan uzak, kendi başına yaşayan, ölmek için bir dağda inzivaya çekilen filozof. Ünlü sözü: "Panta rei: Her şey akar!"

(13) Hotantolular: Güneybatı Afrika'da yaşayan göçebe bir çoban kabilesi. (ç.n)

(14) CORNEILLE, (Medea): I, V, V. 320

Nerine: "Bu kadar aksiliklerden sonra size ne kaldı?"

Medea: "Ben"

(15) Bucoliques (Çoban türküleri): III, V.63

(16) SAINT MATTHIEU, IV, IX.

(17) Stoacılık: Kıbrıslı Zenon'un kurduğu felsefe okulu. Zenon (İ.Ö. 4. yy.) okulunu Atina'da bir stoada (direkli galeri) açtığından bu felsefe akımı Stoacılık adını alır. En önemli ilkeleri aklın egemenliğini, doğaya uygun yaşamayı, duyumsamazlığı, ruhun acılara karşı sarsılmazlığını savunmak ve dünya yurttaşlığını ülkü edinmektir. (ç.n.)

(18) RABELAIS, Gargantua, I. VII.

(19) SCALIGER, Joseph (1540-1609): Dilbilimci ve tarihçi

(20) BAYLE sözlüğü, bu cümlenin yazarı olarak La Mothe La Vayet'i (1588-1672) gösteriyor.

(21) Rhetorique: III, IV, s. 5.

(22) De Nature Rerum (Evrenin Yapısı Üzerine): II, V.II.

(23) RACINE, Andomaque, IV.ı v.1116.

Kendini ölüme terk etmeye karar veren Andromaque, kızı Astyanax'ın eğitimi için

güvendiği Cephise'den ona atalarının tarihini öğretmesini ister.

(24) SPERON-SPERONİ (1500-1588): İtalyan yazar, hukukçu ve polemikçi (ç.n.)

(25) LAMOTHE (Houdar de) (1672-1731): Fransız oyun yazarı.

(26) Tartuffe: Moliere'in ünlü oyunu.

(27) Burada bir yanılma var gibi görünüyor: Henri Etienne, Yunan dili ve edebiyatı uzmanı olan Robert'in oğludur. Lyon'da bir hastanede öldü. Robert'in kardeşi Charles, Chatelet'ye olan borcundan ötürü hapsedildi ve orada öldü.

(28) Bir yanılgı olasılığı. Adrien de Vaolis'nın hiçbir tarihsel çalışmasında madenlerle ilgili bir araştırmaya yer verdiği sanılmıyor. Buna karşın oğlu Charles'ın 6.000'den fazla madeni paradan oluşturduğu bir koleksiyonu ve bu konuda çeşitli incelemeleri vardı.

(29) Ne Tallemend, ne de l'abbe Callois bu listede yer almayı kabul etmediler.

(30) CHERIN (Bernard): Kral kurumlarının soybilimcisi, soyluluk ünvanlarının doğruluğunu denetliyordu.

(31) SEJAN: Açgözlü bakan, Tiberius'un gözdesiydi, ama onu öldürüp yerine geçmek istiyordu.

(32) UGOLIN: Pisa tiranıydı. (Öl. 1289) Dante'nin Cehennem'inde bir bölümde adı geçer. Başpiskopos Ubaldini, korku ve yılgıya dayalı bir yönetim kuran Ugolin'i devirerek, onu iki oğlu ve iki torunuyla birlikte Gualandi Kulesi'ne kapattırır ve kulenin anahtarlarını da Arno ırmağına attırır. Bu olaydan sonra bu kuleye "Açlık Kulesi" adı verilir. Anlatılanlara göre, Ugolin burada son nefesini vermeden önce oğullarının cesetlerini yemeğe çalışmıştı! (ç.n.)

(33) TEHERESA, Azize: 16. yy. İspanya'sının önemli yazarlarındandır.

(34) Söylenceye göre Fenike kralı Agenor'un oğlu olan Cadmus (Kadmos) tarafından öldürülen Dragon adlı canavarın toprağa ektiği dişlerinden doğan silahlı adamlar birbirlerini öldürürler. Sadece beş kişi sağ kalır. Bunlar da Thebaililerin atalarıydılar.

(35) BACON, Francis: Novum Organum'un önsözünde geçer.

(36) AUGIAS: Efsanevi Eleia kralı Heracles (Herkül); ahırları uzun süre temizlenmemiş olan Augias'a, sürünün onda biri karşılığında temizliği yapabileceğini söyler. Heracles'in nehirleri ahırdan geçirerek bu işi başarmasına karşın Augias sözünde durmaz. Bunun üzerine Heracles kralı öldürüp kenti yağma eder. (ç.n.)

(37) Olonne dükünün ardarda gelen üç eşinden biri.

(38) "Doğa'nın Sistemi" (Systeme de la Nature): Baron D'Holbach'ın ünlü yapıtı.

(39) L'ABBE TRUBLET (1697-1770): Edebiyat eleştirmeni ve derlemeci. Voltaire'le araları iyi değildi.

(40) DİDEROT'nun karısı Antoinette'in bir çamaşır dükkanı vardı.

(41) Türkçe'deki aslı: "Beterin de beteri vardır" (ç.n.)

(42) "Sotto umbilico ne religone ne verita."

(43) "Tanrı Ülkesi", III. böl.: "Tanrı'nın sabrı kötüleri tövbeye çağırır, iyileri de acılarına karşı sabırlı olmaya!"

(44) BIRON, Duc de (1700-1783): Fransız mareşali.

(45) Aziz Jerom'un Helidore'u dünyadan el etek çekmeye çağırdığı bir mektup.

(46) L'ABBE MOLIERES (1676-1742): Son derece dalgın bir adamdı. İyi yüreklilığı de dillere destandı. Descartes sistemi ile Newton fiziğini bağdaştırmaya çalışıyordu.

(47) MONTMORIN de Saint Herem (kontes): Kocası 16. Louis'nin bakanı oldu. 1794'de giyotinde canverdi.

(48) ARGENSON kontu (1696- 1764): 1742'den 1757'ye kadar savaş bakanı idi.

(49) "Anti-Machiavel" Prusya kralı 2. Friedrich'in henüz veliahtprens iken Fransızca yazdığı (1739) yapıt. Machiavel'e göre, herhangi biri için suç olan bir davranış kral için suç değildi. 2. Friedrich bu yapıtında bu görüşü şiddetle eleştirirken Voltaire tarafından da desteklenmişti. (ç.n.)

(50) Madam TENCIN: D'Alembert'in annesi.

(51) JOHN DONNE (1572-1631): Şair ve rahip. "Hiç kimse tek başına bir ada değildir... Ölüm çanı kimin için çalıyor? diye sorma, senin için çalıyor." Avrupa'da intiharı ilk savunan yapıt "biathanatos" onundur. (ç.n.)

(52) Büyük bir olasılıkla, Vaudreuil'ün en büyük dostu olan Chamfort söz konusudur burada.

(53) ARANDA kontu (1718-1799): İspanyol diplomat ve bakan.

(54) DUBREUİL, ünlü doktor. Cabanis öğrencisiydi. Yazar Pehmeja da Dubreuil'ün mirasçısı olmalı.

(55) Zeki bir kadındı. (1707-1787) Rousseau'yu himaye etti.

(56) DUCLOS (Charles Pinot): Romancı ve ahlakçı, Fransa tarihçisi, Fransız Akademisi daimi sekreteri.

(57) M. Du VIVIER: Voltaire'in ölümünden sonra ilk kocasından dul kalan bayan Denis'le evlendi. Denis, Voltaire'in yeğeniydi ve onun metresi de olmuştu. Filozoflar Vivier'le alay ettiler.

(58) Lescure'ün değişik bir baskısında, doğrusu Sabatier de Castres olarak geçer. Voltaire bir ara, bu "zındık papaz"a yakınlık duydu.

(59) Daha çok çapkınlıklarıyla tanınan zeki bir kadındı. (Esparbes de Lussan,

Kontes)

(60) Onsekizinci yüzyıl derleme kitapları, bu sözü Duclos ya da Diderot'ya atfederler.

(61) TURGOT, Robert Jacques (1727-1781): Fransız iktisatçı ve devlet adamı. Mali ve iktisadi reformlarıyla tanındı. En önemli yapıtı: "Servetin Oluşumu ve Bölüşümü Üzerine Düşünceler"

(62) M. BARTHE, drama yazarı ve şair.

(63) OVİDUS, iki ünlü çifti ölümsüzleştirdi: Pyrame ve Thisbe, her ikisi de çok gençtiler. ("Dönüşümler", IV. v. 55-166) Philemon ve Baucis ise iki yaşlının bağlılıklarını simgeliyorlardı.

(64) Felsefe konularını tasavvufla uzlaştırarak şiirleştiren Şirazlı ŞEHY SADİ (1213-1292) de "Gülistan"ında şöyle der: "Mal ömrün rahatı içindir, yoksa ömür mal biriktirmek için değil." (ç.n.)

(65) TACİTUS (55-120): Romalı tarihçi. Bir retorikçi olarak ün yapmasına karşın, tüm yapıtlarını tarih sorunlarına ayırdı. Belgelere ve olaylara dayanarak çalışan ilk tarih yazarı sayılır.

TİBULLUS (İ.Ö. 50-İ.Ö.18): Latin şair, sevdiği üç kadın Delia, Glykera ve Nemesis şiirlerine esin kaynağı oldu. (ç.n.)

(66) TİTUS (İ.Ö. 64-İ.S.12): Romalı tarihçi. Ulusal tarih görüşünün öncüsü sayılır. Yapıtı "Ab Urbe Condita Libri" (Kuruluşundan Beri Roma Tarihi) bu konuda çalışanlar için önemli bir kaynaktır. (ç.n.)

(67) SAMSON: İsrail'in son egemenlerindendir. Hercules'i andıran gücüyle ünlüydü. Filistin kadınlarına olan düşkünlüğü onun yıkımına yol açtı. Bunların sonuncusu olan Dalila, Samson'dan saçlarında gizli olan gücünün sırrını ondan öğrenerek, uyuduğu bir sırada saçlarını kesip onu düşmanlarına teslim etti. -Egemenler Kitabı'ndan, (ç.n.)

(68) DELON (ya da Deslon): Paris Tıp Fakültesi okutmanı.

(69) MAUPERTUİS, Morceau de (1698-1759): Fransız matematikçi. Newton mekaniğini savundu. "Işığın yolu, etki miktarının en az olduğu yoldur." ilkesini doğanın evrensel yasası olarak öne sürdü. (ç.n.)

(70) ROY, birçok kez dayağa çekilmiş ve acımasız yergilerinden dolayı sık sık hapsedilmişti. Saint-Lazare: Bir ara ünlü tiyatro yazarı Beaumarchais'nin de girdiği hapishane olmalı. (ç.n.)

(71) Coline'de (Bohemya) Avusturyalılar Prusya'yı ağır bir yenilgiye uğratmışlardı (1757).

(72) Voltaire'e göre Ramillies savaşı "tam bir yıkım" olmuştu.

(73) Lord HAMİLTON: Ünlü bir İskoç ailesinden, 4. Hamilton dükü. Lord sanını 1711'de aldı. Yine de bu öyküde torunlarından biri söz konusu olabilir.

(74) SAİNT-JEAN, XX, 29

(75) "Fanfan ve Colas": L'abbé Aubert'in bir fablı.

(76) ESTREES, (Duc d'): Louvois'nın torunu.

(77) FOX, İngiliz hatip ve bakan, kişisel olarak pek tanınmamış.

(78) SAXE, kont: Mareşal, ünlü Fontenoy, Rocourt ve Lawfeld fatihi.

(79) Bayan PITT, Anne: İngiliz komedyen.

(80) MUSSON VE ROUSSEAU: İki sosyete soytarısı. Rousseau'yu, J. -Jacques Rousseau ile karıştırmamalı. (ç.n.)

(81) LAURAGUAİS, Kont: Yazar, bilim ve sanat adamlarının koruyucusu ve bilgindi. Comedie-Française'in sahnesini dolduran koltukları parasını kendi ödeyerek kaldırttı.

VILETTE, Marki: Şair, Kurucu Meclis'te (Konvansiyon) üye idi. Voltaire onun yanında ölmüştü, Ferney'i bağışlattıran oydu.

(82) İkinci FRANÇOIS, Marie Stuart'ın ilk kocasıydı ve 16 yaşında ölmüştü.

(83) Danaides: Yunan mitolojisinde, kardeşi Aigyptus ile savaştıktan sonra Mısır'dan Argolis'e kaçan Danaides, elli kızının Aigyptus'un elli oğluyla evlenmesine razı olmuş gibi görünür. Düğün gecesi, biri dışında hepsi kocalarını boğazlar. Yalnız Hypermnestra, Lygkeus'a kıyamaz. Tanrılar tarafından günahları bağışlanan Danaides'in kızları bu kez Argoslisliler ile evlenirler ve onlardan Danae soyu doğar. Daha sonra babaları gibi Lygkeus tarafından öldürülürler ve ölüler ülkesinde sonsuza dek dipsiz bir küpü su ile doldurmaya mahkum edilirler. (ç.n.)

(84) ETEOKLES ve POLYNEİKES: Thebai dönemi kahramanlarından Oidipus ile İokastene'nin oğulları. Babaları kendi gözlerine mil çektirince, iki kardeş Thebai'nin yönetimini ele alırlar ve iktidarda sırayla birer yıl kalmayı kararlaştırırlar. Fakat Eteokles buna uymayınca iki kardeş arasında birbirlerinin ölümüyle sona erecek olan bir savaş başlar! (Efsanelerin gerçek olmadıklarını kim söyleyebilir? Tarih: 1996, yer: Ankara- ç.n.)

(85) Madelonettes: Eskiden Paris'te fahişeler hapishanesi. (ç.n.)

Chamfort tutarlıdır; kendini tümüyle devrime adamasıyla, artık konuşmayı bırakıp iş görmesiyle, roman yerine yergileri kullanmasıyla. Fakat, onun devrimin sadece olumsuzluğundan payını aldığını görmek güç değil. O, her eylemin kökenindeki adaletsizliğe gerçekten tahammül edebilmesi için ideal bir adaleti çok özlüyordu. Düşkırıklığı az ileride onu beklemektedir. Chamfort gibi birisi için, mutlak olana gönül vermiş, insan yardımıyla bundan kurtulması olanaksız birisi için, ölmekten başka yapacak birşey yoktur. Sonuçta yaptığı da budur, bu ahlak trajedisine kesin boyutunu veren böyle ürkünç durumlarda; bu boyut bir ölüm alanında tamamlanır. Dürüstlüğün bu çılgın arzusu burada bir yıkım çılgınlığıyla özdeşleşir. Chamfort, devrimin kendisini mahkum edeceğine inandığı gün, bu kesin düşkırıklığı karşısında, tabancayı çeker, sağ gözünü çıkaran kurşun burnunu da parçalar. Ama henüz yaşıyordur! Yeniden toparlanır, bir usturayla boğazını keser, vücudunu parçalar, silahını aranır ve sonunda dizleri ve bilekleri çözülür. Kapıların dışına kadar sızan ve kendini eleveren kan gölünün ortasına yığılır. Hayal edilmesi zor bir intihar arzusu, bir kıyım çılgınlığıdır bu! Bütün bunların yorumları aforizmalarında bulunur.

Albert Camus

ISBN 975-308-482-X
9 789753 084826